

UFUK İKLİMİ DERGİ

AĞUSTOS 2026
CİLT 1 / SAYI 1

DOSYA

Dijital Çağda İnsan:

Kimlik, Medeniyet ve Gelecek



KİMLİK



MEDENİYET



GELECEK



DİJİTAL ÇAĞ



“Geçmişten ilham alarak, bugünü anlamak;
geleceği inşa etmenin en doğru yoludur.”

DOSYA

Dijital Çağda İnsan: Kimlik, Medeniyet
ve Gelecek

*Yıllık Fikir, Edebiyat ve
Medeniyet Dergisi*

MEDENİYETİN HAFIZASI, GELECEĞİN UFKU



UFUK İKLİMİ DERGİ

Yayımcı
İlim Yayma Cemiyeti Adıyaman Şubesi

YAYIN KURULU

BAŞ EDITÖR
Sezai YILMAZ
İlim Yayma Cemiyeti Adıyaman Şube Başkanı

EDITÖR
İbrahim DOYUMĞAÇ

EDITÖR KURULU
Mehmet ATEŞ
Yunus Emre PEKTAŞ
İshak PARLAK
Yasin Asilkan KESKİN
Mustafa ŞAŞMAZ

Yazı İşleri
İbrahim DOYUMĞAÇ

Dil Editörü
Cemre Gül AKGÜN

Kapak Tasarımı ve Mizanpaj
İbrahim DOYUMĞAÇ
Engin AKTAŞ

Ufuk İklimi Dergisi'nde yayımlanan metinlerin içeriğinden yazarları sorumludur.

E-ISSN NO: 3150-0293

İletişim

Web: ufukiklimi.com.tr
E-posta: ufukiklimi@gmail.com



Adres: Altınşehir Mahallesi, 30146. Sokak,
No: 3, 02040 Merkez/Adıyama, Türkiye.
Telefon: 0 (532) 178 90 02

UFUK İKLİMİ DERGİ

YAZARLAR

- | | | |
|----|-------------------|--|
| 1 | Sezai YILMAZ | Dosya Sunuşu |
| 2 | Ahmet ALKAN | Algoritmik Yazılımdan İlahi Yazılıma: Fırtınanın Yeniden Keşfi |
| 3 | Nurullah TÜRK | Kimlik, Gelecek ve Medeniyet |
| 4 | Mesut YOKUŞ | Kim’liğimiz |
| 5 | Ayşe Nur AKYÜZ | Psiko-sosyo-Kültürel Dönüşüm ve Yalnızlaşan Birey |
| 6 | Şeyma Nur ÇELİK | Dijital Labirentlerde Kaybolmak |
| 7 | Mustafa BAŞIBEYAZ | Türkiye’nin Dijital Haritası: Ne Kadar Çevrim İiyiz? |
| 8 | EsmayILMAZ | Okuyorum: Kitaplarda Buluşmak |
| 9 | Vedat AKILLI | Tekno-Dijital Dünyada İnsan Kalabilmek |
| 10 | Yunu Emre PEKTAŞ | Ekran Büyürken İnsan Klyor mu? |
| 11 | Mehmet ATEŞ | Dijital Çağda İnsanlık |
| 12 | Mirza GÖKDEMİR | Medeniyet Perspektifi |
| 13 | Mahmut TEPE | Hangi Eğitim Düşüncesi İnsanı Daha İyi Bir İnsan Yapar? |
| 14 | Mehmet KUŞTEPE | Dijital Sürgün |
| 15 | Zehra CANBEKLER | Son Görülme |
| 16 | Cemre Gl AKGÜN | Son Takipi |
| 17 | İbrahim DOYUMĞAÇ | Nurullah Aydın ile Söyleşi |
| 18 | İbrahim DOYUMĞAÇ | Yaşam 5.0: Kuantik Düşünce Sarmalı |



İçindekiler

GİRİŞ

Sezai YILMAZ
DOSYA SUNUŞU

5

DOSYA

Ahmet ALKAN
ALGORİTMİK YAZILIMDAN İLAHİ
YAZILIMA: FITRATIN YENİDEN KEŞFİ

6

Nurullah TÜRK
KİMLİK, GELECEK VE MEDENİYET

12

Mesut YOKUŞ
KİM'LİĞİMİZ

17

Ayşe Nur AKYÜZ
PSİKO-SOSYO-KÜLTÜREL
DÖNÜŞÜM VE YALNIZLAŞAN
BİREY

20

Şeyma Nur ÇELİK
DİJİTAL LABİRENTLERDE
KAYBOLMAK

24

GÜNDEM

Mustafa BAŞIBEYAZ
TÜRKİYE'NİN DİJİTAL HARİTASI: NE
KADAR ÇEVİRİM İÇİYİZ?

26

Esmâ YILMAZ
OKU-YORUM: KİTAPLARDA
BULUŞMAK

28

FİKİR

Vedat AKILLI
TEKNO-DİJİTAL DÜNYADA
İNSAN KALABİLMEK

31

Yunus Emre PEKTAŞ
EKRAN BÜYÜRKEN İNSAN
KÜÇÜLÜYOR MU?

35

Mehmet ATEŞ
DİJİTAL ÇAĞDA İNSANLIK

37

Mirza GÖKDEMİR
MEDENİYET PERSPEKTİFİ

40

TOPLUM

Mahmut TEPE
HANGİ EĞİTİM DÜŞÜNCESİ
İNSANI DAHA İYİ BİR İNSAN
YAPAR?

44

EDEBİYAT

Mehmet KUŞTEPE
DİJİTAL SÜRGÜN

47

Zehra CANBEKLER
SON GÖRÜLME

48

Cemre Gül AKGÜN
SON TAKİPÇİ

50

SÖYLEŞİ

İbrahim DOYUMĞAÇ
NURULLAH AYDIN İLE
SÖYLEŞİ

51

KİTAPLIK

İbrahim DOYUMĞAÇ
YAŞAM 5.0: KUANTİK DÜŞÜNCE
SARMALI

56

DOSYA SUNUŞU

Sezai YILMAZ

İnsan; kendisini, çevresini, toplumla ilişkisini ve dünyayı anlamlandırma biçimini sürekli değiştirmek istemiştir. İçinde bulunulan dijital çağ ise bu değişimin hızını daha önce görülmemiş ölçüde artırmıştır. Yapay zekâdan sosyal medyaya, dijital iletişimden çevrim içi kültüre kadar uzanan yeni dünya, gündelik hayatın sınırlarını aşarak insanın düşünme, öğrenme, üretme ve ilişki kurma biçimlerinin merkezine yerleşmiştir. Dolayısıyla bugün teknoloji üzerine konuşmak, doğrudan insan üzerine düşünmek anlamına gelmektedir.

Ufuk İklimi'nin bu sayısında "Dijital Çağda İnsan Olmak: Kimlik, Medeniyet ve Gelecek" başlığını dosya konusu olarak belirlerken çıkış noktamız da bu olmuştur. Bu dosyada, dijitalleşmenin hayatımıza kattığı imkânların yanı sıra bizi nasıl değiştirdiğine de yakından bakmak istedik. Teknolojiyle kurduğumuz ilişki giderek güçlenirken kimliğimizin, benlik algımızın, kültürümüzün ve medeniyetle bağımızın bu değişimden nasıl etkilendiğini sorgulamak gerektiğini düşünmekteyiz. Çünkü artık mevzu, teknolojiyle "Ne yapabiliyoruz?" sorusundan ziyade, belki de daha önemlisi, "Nasıl bir insana dönüşüyoruz?" sorusudur.

Yapay zekâ bu sorgulamanın en güncel boyutlarından birini oluşturmaktadır. İnsan zihnine özgü kabul edilen pek çok faaliyetin dijital sistemler tarafından gerçekleştirilebildiği bir dönemde bilgi, emek, üretim ve yaratıcılık kavramları yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Bunun yanında dijital ortamlarda kurduğumuz kimlikler, kendimizi nasıl gördüğümüzü ve başkalarına nasıl sunduğumuzu etkilemektedir. Sosyal medya ise iletişimin sınırlarını genişletirken mahremiyet, yalnızlaşma, görünürlük, tüketim ve aidiyet gibi konuları yeniden gündeme getirmektedir. Dolayısıyla dijital çağ, sunduğu büyük imkânlarla birlikte insanı kendisi hakkında yeniden düşünmeye davet etmektedir. Ancak konuyu sadece bugünün teknolojik gelişmeleri üzerinden okumak yeterli olmasa gerek. İnsan, bir hafızanın ve medeniyet birikiminin taşıyıcısıdır.

Geçmişten devraldığımız dil, sanat, edebiyat, düşünce ve değer dünyası; değişen şartlar karşısında kim olduğumuzu anlamamıza imkân veren temel dayanaklarımız arasındadır. Bu sebeple dijital geleceği konuşurken medeniyet hafızasını korumak, geçmişi olduğu gibi yeniden kurmak anlamına gelmemelidir. Asıl konu, bu birikimin sunduğu anlam dünyasından hareketle çağın sorularına yeni cevaplar verebilmektir.

Teknolojik gelişmeler karşısında insanın hangi değerleri koruyacağı ve geleceği hangi anlayışla şekillendireceği büyük önem taşımaktadır. Teknolojiyi insanın, kültürün ve medeniyetin gelişimine katkı sağlayan bir imkâna dönüştürmek geleceğe yön verecektir. Bu kapsamda ilgili dosyada yer alan yazılar da tam olarak bu arayışın farklı yönlerine temas etmektedir.

Yapay zekâ çağında insan olmanın anlamından dijital kimlik ve benlik inşasına, sosyal medya kültürünün sunduğu fırsatlardan beraberinde getirdiği tehditlere kadar uzanan tartışmalar, "dijital çağın merkezinde nasıl bir insan olmalı?" sorusu altında toplanmaktadır.

Elinizdeki dosyanın kesin hükümler belirlemekten ziyade yeni sorulara, düşüncelere ve tartışmalara kapı aralamasını arzu etmekteyiz. Çünkü insanın geleceğini, teknolojik gelişmelere yön verecek düşünce, ahlak, kültür ve medeniyet anlayışı da belirleyecektir.

ALGORİTMİK YAZILIMDAN İLAHİ YAZILIMA: FITRATIN YENİDEN KEŞFİ

AHMET ALKAN

Sabah gözümüzü açtığımızda çoğu zaman ilk karşılaştığımız şey kendi iç dünyamız değil, bir ekrandır. Daha yataktan kalkmadan telefonumuza uzanır, kim ne yazmış, dünyada ne olmuş, hangi görüntü daha çok izlenmiş, bize bugün ne önerilmiş diye bakarız. Bir süre sonra fark etmeden ekranın bize gösterdikleri, bizim görmek istediklerimizin önüne geçer. Ne okuyacağımızı, ne dinleyeceğimizi, hangi haberde duracağımızı, hangi ürünü beğeneceğimizi ve hatta bazen kimlere yakın hissedeceğimizi belirleyen görünmez bir düzenin içinde yaşamaya başlarız. Çünkü algoritmalar artık yalnızca bilgisayarların arka planında çalışan teknik araçlar değil, gündelik hayatımızın sessiz ortaklarıdır.

Bu değişimin en dikkat çekici taraflarından biri ise algoritmaların yalnızca yaptıklarımızla değil, dikkatimizle de ilgilenmesidir. Çünkü bugün en değerli kaynaklardan biri artık yalnızca zaman değil, insanın dikkatidir. Neye ne kadar süre baktığımızı, hangi içerikte durduğumuzu, neye öfkelenmişimizi ve nelerden hoşlandığımızı izleyen sistemler, zamanla bizim hakkımızda oldukça ayrıntılı profiller oluşturabiliyor. Böylece insan, kendi davranışlarının veriye dönüşmesini çoğu zaman fark etmeden izlemeye devam ediyor (Crawford, 2021; Zuboff, 2019).

Burada asıl konu, teknolojinin iyi ya da kötü olup olmadığı değildir. Teknoloji, insanlık tarihi boyunca olduğu gibi bugün de hayatı kolaylaştıran, bilgiye erişimi hızlandıran ve insanın imkânlarını genişleten güçlü bir araçtır. Ancak mesele, teknolojinin insana ne sunduğundan çok, zamanla insanı nasıl dönüştürdüğüdür. O hâlde asıl soru şudur: İnsan teknolojiyi biçimlendirirken, teknoloji de insanı biçimlendirmeye başladığında ortaya nasıl bir insan çıkacaktır?

Bir zamanlar insan algoritmaları yazıyordu. Şimdi ise algoritmalar, giderek daha fazla insanın davranışlarını yönlendiren sistemlerin parçası hâline geliyor.

Örneğin; yapay zekâ yalnızca sorularımıza cevap vermiyor, bazen hangi soruları soracağımızı da etkiliyor. Arama motorları sadece aradığımızı bulmuyor, neyin görünür olup olmayacağını da belirliyor. Sosyal medya ise yalnızca düşüncelerimizi paylaşmamıza imkân vermiyor, hangi düşüncelerin daha fazla dolaşıma gireceğini de etkiliyor. İşte böyle bir dünyada insanın kendisine yeniden sorması gereken basit ama ağır bir soru var: *“Kararlarımı gerçekten ben mi veriyorum?”* Bu soru ilk bakışta teknolojiyle ilgili görünse de aslında insanın özgürlüğüyle ilgilidir. Özgürlüğü yalnızca önümüzde birçok seçeneğin bulunması olarak değil, hangi seçeneği neden tercih ettiğimizi bilebilmek ve gerektiğinde bize sunulan seçeneklerin dışına çıkabilme iradesi olarak düşünmek gerekir. Eğer neye bakacağımızı, neyi seveceğimizi, neye öfkeleneceğimizi ve neyi satın alacağımızı görünmez sistemler sürekli biçimde şekillendiriyorsa seçeneklerin çokluğu tek başına özgürlüğümüzün garantisi değildir.



DOSYA

ALGORİTMİK YAZILIMDAN İLAHİ YAZILIMA: FITRATIN YENİDEN KEŞFİ

İşte tam burada çağımızın önemli paradokslarından biri ortaya çıkar: İnsan, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar bilgiye ulaşabilirken, bilgi ile hikmet arasındaki mesafe de büyüyebilir. Daha hızlı hesaplamak, daha doğru tahminlerde bulunmak veya daha fazla veriyi işlemek, insanın neyin doğru, neyin iyi ve neyin anlamlı olduğunu kendiliğinden bilmesini sağlamaz. Bir yönüyle teknoloji bize “nasıl?” sorusunun cevabını giderek daha iyi verebilir. Ancak “niçin?” sorusu hâlâ insanın önünde durmaktadır. Çünkü insan yalnızca düşünen ve hesaplayan bir varlık değildir. Aynı zamanda anlam arar, değer biçer, sorumluluk üstlenir, pişman olur, bağışlar, fedakarlık yapar ve hakikatin peşine düşer.

Bir insanın davranışını veri olarak kaydetmek mümkündür fakat o davranışın arkasındaki niyeti yalnızca veriden hareketle bütünüyle anlamak başka bir meseledir. Bir insanın ne söylediğini kaydedebiliriz ancak neden sustuğunu, neden affettiğini veya neden bir başkası için kendi menfaatinden vazgeçtiğini bir algoritmanın satırlarına eksiksiz biçimde sığdırabilir miyiz? İşte bu soru bizi teknolojiden insana, algoritmadan ahlaka ve nihayetinde insanın mahiyetine götürür. İşte bu sebeple bugün yapay zekânın geleceğini tartışırken çoğu zaman makinelerin ne kadar akıllı hale geleceğini konuşuyoruz. Daha hızlı hesaplayan, daha iyi yazan ve daha doğru tahmin yapan sistemlerin nereye ulaşacağını merak ediyoruz. Oysa belki de daha önemli bir sorular gözümüzden kaçıyor: Makineler öğrenirken insan neyi unutuyor? Kendi ürettiğimiz sistemlere giderek daha fazla şey öğretirken, kendimiz hakkında bildiğimiz bazı temel hakikatleri kaybediyor olabilir miyiz? Verilerimizi çoğaltırken anlamımızı azaltıyor, seçeneklerimizi artırırken irademizi zayıflatıyor, bağlantılarımızı çoğaltırken hakiki ilişkilerimizi eksiltiyor olabilir miyiz?

Bu soruların cevabını yalnızca teknoloji dünyasında aramak yeterli değildir. Çünkü mesele teknolojinin geleceğinden önce insanın ne olduğuyla ilgilidir. İnsanı insan yapan şey yalnızca zekâsı mıdır? Eğer öyleyse kendisinden daha hızlı hesaplayan makineler karşısında insanın ayrıcalığı nerede başlayacaktır? Yoksa insanı insan yapan, hesaplanamayan fakat anlamlandırılabilen, sorumluluğu üstlenilebilen ve hakikat karşısında bir yön tayin edebilen daha derin bir alan mı vardır?

Algoritma İnsanı Hesaplayabilir mi? Bir insanı tanımak ile onun hakkında veri toplamak aynı şey değildir.



DOSYA

ALGORİTMİK YAZILIMDAN İLAHİ YAZILIMA: FITRATIN YENİDEN KEŞFİ

Oysa algoritmik çağın en büyük yanılgılarından biri, insanı yeterince veri toplandığında bütünüyle anlaşılabilir bir varlık olarak görmesidir. Oysa insan, davranışlarının toplamından daha fazlasıdır. Aynı davranışın arkasında farklı niyetler, aynı sözün içinde farklı anlamlar, aynı sessizliğin ardında birbirinden tamamen farklı hikayeler bulunabilir. Yapay zekâ, insan davranışlarındaki örüntüleri fark etme konusunda olağanüstü bir kapasiteye sahiptir (Russell, 2019). Ne okuyacağımızı, ne satın alacağımızı veya hangi içerikle daha uzun süre ilgileceğimizi tahmin edebilir. Ancak tahmin etmek, anlamak değildir. Bir algoritma davranışın olasılığını hesaplayabilir fakat o davranışın ahlaki değerini kendiliğinden belirleyemez. Tam da burada insan ile makine arasındaki önemli bir ayrım ortaya çıkar. Makine veriler üzerinden çalışır, insan ise verileri anlamlandırır. Makine örüntüleri bulur, insan onlara değer yükler. Makine “ne oldu?” sorusuna güçlü cevaplar verebilirken “bu neden önemli?” ve “böyle yapmak doğru mu?” soruları başka bir düşünme düzlemini gerektirir. Bu ayrım, yapay zekâ etiğinin bugün neden yalnızca teknik bir mesele olmadığını da gösterir. Güvenilir bir yapay zeka sistemi geliştirmek, yalnızca daha doğru sonuçlar üretmek anlamına gelmez. Adalet, insan onuru, mahremiyet, şeffaflık ve insan denetimi gibi değerlerin de teknolojik sistemlerin içine nasıl yerleştirileceği sorusunu beraberinde getirir. UNESCO’nun (2021) yapay zekâ etiğine ilişkin yaklaşımı ve NIST’in (National Institute of Standards and Technology) güvenilir yapay zekâ çerçevesi, bu nedenle teknik yeterliliğin yanında insan merkezli değerleri de öne çıkarmaktadır (Tabassi, 2023).

Ancak burada daha zor bir soru vardır: “Bu değerleri kim belirleyecektir?” Mesela bir algoritmaya adaleti öğretebiliriz; ancak bunun için önce adaletin ne olduğunu tartışmamız gerekir. Bir sisteme insan onuruna saygılı davranmasını da öğretebiliriz ama insan onurunun neden vazgeçilmez olduğunu yalnızca teknik kodlarla açıklayamayız. Diğer taraftan teknoloji bize araçlar sunabilir, fakat araçların hangi amaç uğruna kullanılacağı meselesi, teknolojinin kendi sınırlarını aşar. Bu sebeple yapay zekâ tartışmasının merkezine yalnızca “ne yapabiliyor?” sorusunu değil, “ne yapmalı?” sorusunu yerleştirmek zorundayız. Asıl mesele de burada başlıyor.



ALGORİTMİK YAZILIMDAN İLAHİ YAZILIMA: FITRATIN YENİDEN KEŞFİ

Çünkü “ne yapmalı?” sorusu bizi teknik bilgiden ahlaka, ahlaktan ise insan tasavvuruna götürüyor. Eğer insanın ne olduğunu nasıl anladığımız değişirse, teknolojiye biçtiğimiz rol de değişecektir. Bugün insanı yalnızca ölçülebilir davranışları üzerinden tanımlarsak, algoritmaların dünyasında kendimize oldukça rahat bir yer bulabiliriz. Fakat insanın içinde veriye dönüşmeyen, hesaplanamayan ve yalnızca istatistiklerle açıklanamayan bir alan olduğunu kabul edersek, başka bir kapı açılır. O kapının adı hikmettir. Çünkü bilgi bize bir şeyin nasıl çalıştığını gösterebilir, hikmet ise onun ne için ve ne uğruna kullanılacağını sorgular. Modern insanın önündeki asıl mesele belki de bilgi eksikliği değil, bilginin yönünü belirleyecek hikmet eksikliğidir. Tam bu noktada teknoloji tartışması yavaşça insanın kendisine dönmeye başlar. Çünkü sorun artık algoritmaların ne kadar akıllı olduğu değil, insanın kendi aklını neye teslim ettiği sorusudur.

Akıl Var, Fakat Yön Nerede?

İnsanlık bilgi bakımından hiç olmadığı kadar güçlü bir döneme ulaştı. Birkaç saniye içinde dünyanın öbür ucundaki bilgiye erişebiliyor, milyonlarca veriyi karşılaştırabiliyor, karmaşık problemleri makineler aracılığıyla çözebiliyoruz. Fakat bilgi arttıkça insanın daha hikmetli hale geleceğini düşünmek bir yanılgı olabilir. Çünkü bilmek ile anlamak, anlamak ile doğruyu bulmak aynı şey değildir. İbrahim Kalın'ın (2013) akıl ve erdem arasında kurduğu ilişki tam da burada önem kazanır. Akıl yalnızca hesaplayan bir güç değildir, yön arayan bir yetidir. İnsanın neyi yapabileceği kadar, neyi yapması gerektiğini de düşünmesi gerekir. Teknoloji ilk soruya giderek daha güçlü cevaplar verirken ikinci soru hala insanın omuzlarındadır.



Cemil Meriç'in (2026) düşünce dünyasında sıkça karşılaştığımız meselelerden biri de insanın kendi kavramlarını ve kendi düşünme imkânlarını yeniden keşfetmesidir. Başkasının ürettiği kavramlarla dünyayı okumak, zamanla insanın kendi dünyasına yabancılaşmasına yol açabilir. Bugün benzer bir yabancılaşma teknoloji alanında yaşanıyor. Algoritmalar yalnızca davranışlarımızı değil neyi önemli bulacağımıza ilişkin ölçülerimizi de etkileyebiliyor. Bu sebeple mesele teknolojiye karşı çıkmak değildir. Mesele, teknolojinin insan üzerindeki hakimiyetini sorgulamaktır. Akıl teknoloji üretebilir, fakat ona yön verecek olan şey yalnızca akıl değildir. Akla istikamet verecek bir değer ufkuna ihtiyaç vardır. İşte burada modern insanın unuttuğu hikmet kavramı yeniden görünür hale gelir. Aslında hikmet, bilginin karşıtı değildir, bilginin nereye ve niçin yönelmesi gerektiğini hatırlatan daha geniş bir bakıştır. Biz insanlar bilginin hızına yetişmeye çalışırken hikmetin sesini kaybettiğimizde, çok şey bilen fakat neyin peşinden gitmesi

ALGORİTMİK YAZILIMDAN İLAHİ YAZILIMA: FITRATIN YENİDEN KEŞFİ

gerektiğini unutmuş insanlara dönüşebiliriz. Belki de algoritmik çağın en büyük sorusu, insanın ne kadar bilebileceğinden ziyade bildikleriyle ne yapması gerektiğidir. Bu soru bizi teknolojinin sınırlarından çıkarıp insanın yaratılışına götürür. Çünkü insanı yalnızca zekâsıyla açıklamak mümkün değilse, onu anlamak için daha derine bakmak gerekir. O derinlikte karşımıza yine fitrat çıkar.

Unuttuğumuz Şey: Fitrat ve İlahi Yazılım

Fitrat, insanın sadece doğuştan getirdiği özelliklerin adı değildir. Aynı zamanda hakikate, iyiliğe ve anlamlı olana yönelme imkânını ifade eder. Kur'an'ın, "Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata" işaret etmesi bu bakımdan önemlidir. (Kur'an-ı Kerim, Rûm 30: 30). Fitrat, insanın dışarıdan yüklenen bütün rollerden önce taşıdığı daha derin bir varoluş zemini.

Seyyed Hossein Nasr'ın (1989) modern dünyaya yönelik eleştirileri burada anlam kazanır. Modern insan tabiatı ve bilgiyi giderek daha fazla ölçülebilir ve kontrol edilebilir bir nesneye dönüştürürken varlığın aşkın anlamıyla bağını zayıflatmıştır. Bilgi çoğalmış ama bilginin hikmetle ilişkisi aynı ölçüde güçlenmemiştir. Bugün benzer bir durum insanın kendisi için de geçerlidir. İnsan veriye dönüştükçe ölçülebilir hâle gelir, fakat ölçülebilir olan her şey, insanın tamamı değildir. Bir insanın kalp kırıklığını, merhametini, duasını, vicdanını veya hakikat arayışını bir veri kümesine dönüştürmek mümkün olabilir fakat bunların insan için taşıdığı anlamı yalnızca veriden çıkarmak mümkün değildir. Dolayısıyla "ilahi yazılım" ifadesi bir teknik gerçekliği değil, bir hakikati hatırlatan metaforu anlatır. İnsan kendi algoritmalarını yazabilir ama kendisini yalnızca kendi yazdığı kodlarla açıklayamaz.

Onun içinde, yaratılışıyla birlikte taşıdığı daha derin bir yöneliş vardır. İşte fitrat tam da bu noktada önem kazanır. Çünkü insanın ihtiyacı her zaman daha fazla bilgi değildir. Bazen ihtiyacı, bildikleri arasında kaybettiği yönü yeniden bulmaktır.

İrade, Dikkat ve Sessiz Mücadele

Fitrattan söz ettiğimiz anda iradede de söz etmek zorundayız. Çünkü insanın iyiye yönelmesi, yalnızca neyin iyi olduğunu bilmesine değil, bildiği doğrultuda hareket edebilmesine bağlıdır. Ancak bugün insanın iradesi büyük ölçüde dikkati üzerinden sınıyor. Telefon ekranları, bildirimler, kısa videolar ve kişiselleştirilmiş içerikler dikkatimizin küçük parçalarını sürekli kendilerine çağırıyor. Bize neyi sevdiğimizi söyleyen algoritmalar, zamanla neye dikkat etmemiz gerektiğini de belirlemeye başlayabiliyor. Böylece insan fark etmeden kendi dikkatinin sahibi olmaktan çıkıp dikkatini yöneten sistemlerin kullanıcılarına dönüşebiliyor.

Jules Payot'un İrade Terbiyesi adlı eserinde geliştirdiği yaklaşım bu açıdan bugün şaşırtıcı biçimde günceldir. Payot, iradeyi yalnızca isteme gücü olarak değil, dikkati ve zihni belirli bir amaç doğrultusunda yönlendirebilme yetisi olarak ele alır (Payot, 2021). Bugünün algoritmik dünyasında ise bu yeti sürekli olarak bölünmektedir. İnsan, iradesini kullanmadıkça onu zayıflatmaya, dikkatini korumadıkça da dikkatinin başkaları tarafından yönetilmesine daha açık hale gelir. Bugün mesele yalnızca telefonu ne kadar kullandığımız değildir. Daha derindeki mesele şudur: "Dikkatimizi kimin belirlemesine ne kadar izin veriyoruz?" Çünkü dikkat nereye giderse, zaman oraya gider, zaman nereye giderse hayat da oraya akar. Bu sebeple fitratın yeniden keşfi, biraz da dikkatin yeniden keşfidir.

ALGORİTMİK YAZILIMDAN İLAHİ YAZILIMA: FITRATIN YENİDEN KEŞFİ

İnsan her uyarana cevap vermek zorunda olmadığını, her öneriyi kabul etmek zorunda olmadığını ve önüne çıkan her seçeneğin kendisi için iyi olmadığını yeniden öğrenmelidir.

Belki de özgürlüğün ilk adımı, ekrandan uzaklaşmak değil, kendi iç sesimizi yeniden duyabilecek kadar sessizleşmektir. Ancak bu sessizlik bizi teknolojiden koparmak için değil, teknolojiyle kurduğumuz ilişkiyi yeniden düzenlemek içindir. Çünkü mesele algoritmaları hayatımızdan çıkarmak değil, onların hayatımızın efendisi olmasına izin vermemektir.

Geleceği Kodlamak mı, Fıtratı Yeniden Keşfetmek mi?

İnsan, kendi ürettiği teknolojiyle dünyayı değiştirmeyi başardı. Şimdi ise değiştirdiği dünyanın kendisini nasıl değiştirdiğiyle yüzleşmek zorunda. Mesele artık yalnızca makinelerin ne kadar gelişeceği değil, bu gelişmenin insanın düşünme biçimini, tercihlerini ve kendilik tasavvurunu nereye taşıyacağıdır. Bu yüzden geleceğe dair en önemli soru, “Yapay zekâ ne yapabilecek?” sorusu değildir. Daha derindeki soru şudur: İnsan, yapabildikleri arttıkça ne olması gerektiğini hatırlayabilecek mi? Çünkü daha hızlı düşünmek, daha çok bilmek ve daha doğru tahmin etmek, iyi, doğru ve anlamlı olanı kendiliğinden ortaya çıkarmaz. Teknolojinin bize kazandırdığı güç, ancak ona yön verecek bir değer dünyasıyla anlam kazanır. İşte fıtrat burada yeniden önem kazanır. Fıtrat, geçmişe dönme çağrısı değil, insanın geleceğe yürürken kendisini kaybetmeme imkanıdır. “İlahi Yazılım” da tam olarak bunu hatırlatan bir metafordur. İnsan kendi kodlarını yazabilir, fakat kendi varlığının anlamını yalnızca yazdığı kodlardan ibaret göremez.

Belki de artık sormamız gereken soru: “Makineler ne kadar insanlaşacak?” değil.

“İnsan, makineler çağında insanlığını ne kadar koruyabilecek?” Çünkü geleceği yalnızca yazılımlar şekillendirmeyecek. Geleceği, o yazılımları hangi insanın yazdığı belirleyecek.

Kaynakça

- Crawford, K. (2021). Atlas of AI: Power, politics, and the planetary costs of artificial intelligence. Yale University Press. <https://doi.org/10.12987/9780300252392>
- Kalın, İ. (2013). Akıl ve erdem: Türkiye'nin toplumsal muhayyilesi. Küre Yayınları.
- Meriç, C. (2026). Bu ülke (72. baskı). İletişim Yayınları.
- Nasr, S. H. (1989). Knowledge and the sacred. State University of New York Press.
- Payot, J. (2021). İrade terbiyesi (G. Koca, Çev.). Kapı Yayınları.
- Russell, S. (2019). Human compatible: Artificial intelligence and the problem of control. Penguin Books.
- Tabassi, E. (2023). Artificial intelligence risk management framework (AI RMF 1.0). National Institute of Standards and Technology. <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/ai/NIST.AI.100-1.pdf>
- UNESCO. (2021). Recommendation on the ethics of artificial intelligence. UNESCO. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-ethics-artificial-intelligence>
- Kur'an-ı Kerim. Rûm, 30/30.
- Zuboff, S. (2019). The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power. PublicAffairs

KİMLİK, MEDENİYET VE GELECEK

NURULLAH TÜRK

Değişen Yalnızca Araçlar Değil

Her teknolojik gelişme kendisiyle beraber insanı da sessizce yeniden biçimlendirmektedir. Bu değişimin, gelişimin geçmişteki en belirgin örneklerinden biri matbaanın icadıdır. Matbaa, kitapları çoğaltmasını sağlamanın yanı sıra insanın okuma biçimini, hayata bakış açısını, belki de en önemlisi insanların ve toplumların hafızasını da değiştirmiştir. Benzer bir değişim, gelişim saatin icadıyla zaman algısında yaşanmıştır. Saat, zamanı ölçmeyi mümkün kılarken insanın gündelik hayatı tanzim etme alışkanlığını da büyük oranda yeniden biçimlendirmiştir. Günümüzde dijital teknolojiler, geçmişte farklı araçlarla gerçekleşen bu değişimi, gelişimi daha ileri bir noktaya, düzeye taşımaktadır. Artık yaptıklarımızla birlikte kendimizi nasıl gördüğümüz, kiminle ne kadar ilişki kurduğumuz, neleri hatırlayıp neleri unuttuğumuz da teknolojik araçlar tarafından şekillenmekte, kaydedilmekte ve izlenebilir hâle gelmektedir. Peki, tercihleri biçimlendirilen, davranışları kaydedilen ve her adımı izlenebilir hâle gelen insan, hâlâ kendi hayatının öznesi midir? Bu soru üzerinde düşünebilirsiniz, ancak çarpıcı bir gerçek de bizimle, yani toplumuzla ilgilidir.

TÜİK'in 2026 verilerine göre 16-74 yaş grubunda internet kullanım oranı yüzde 92,3'tür. 2024 Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması ise 6-15 yaş grubundaki çocukların yüzde 91,3'ünün internet, yüzde 66,1'inin sosyal medya kullandığını göstermektedir. Bu rakamlar tek başına bir teşhis değildir. Ancak bir zeminin tarifi olarak kabul edilebilir. Asıl mesele, bu teknoloji çağında insanın kendisi olarak kalıp kalamayacağıdır. Bu soru üç farklı biçimde karşımıza çıkmaktadır: Kimlikte, medeniyette ve gelecekte.

1. Kimlik: Görünmek, Var Olmak ve Silinmeyen Hafıza

İnsanın kendisiyle kurduğu ilişki, tarih boyunca sessizlik gerektirmiştir. Kişi ne olduğunu ne olmak istediğini ve nerede hata yaptığını ancak kimsenin bakmadığı anlarda tartabilir. Bu iç muhasebe dışarıdan gelen onaya ihtiyaç duymadığı ölçüde gerçekçidir. Dijital mecralar ise benliği ters istikametten kurmayı teklif etmektedir: "Önce görün, sonra var ol." Beğeni sayısı, görüntülenme, takipçi sayısı... Bunların hepsi insanın içine dışarıdan bakan bir göz yerleştirmektir.



KİMLİK, MEDENİYET VE GELECEK

Artık herhangi bir genç, bir süre sonra kendisini kendi vicdanından çok, görünmez bir seyirci kitlesinin bakışları üzerinden değerlendirmeye başlamış durumda.

Bir yemeği yemekten çok fotoğraflamak, bir başarıyı yaşamaktan çok duyurmak, münferit alışkanlıkların yerine benlik algısındaki bir kaymanın belirtileridir. Bu kaymanın hangi yaşta gerçekleştiği meselenin ağırlığını artırmaktadır. TÜİK verilerine göre 11-15 yaş grubundaki çocukların yüzde 79'u sosyal medya kullanmaktadır. Yani insan "ben kimim?" sorusunu ilk kez ciddiyetle sorduğu bu çağda, cevabı sosyal medya sayaçlarının karşısında aramaya başlamaktadır. Kişi daha kendisi olmayı öğrenmeden, seyredilmeyi de öğrenmektedir. Bunun manevi bedeli ise ağırdır. Görülmek üzerine kurulu bir hayat, insanı sürekli bir gösteriş performansı hâlinde tutar. Kişi, iyiliği iyi olduğu için mi yoksa görüldüğü için mi yaptığını ayırt edemez hâle gelmiştir.

Bağlantılı bir diğer kayıp ise yalnız kalabilme kabiliyetidir. Tefekkür de hesaplaşma da kendine gelme de sessizlikte olur. Bugün ise boşluk anlarımız; otobüs beklerken, asansörde, uykuya dalmadan önce refleks ile ekrana dönüşmüştür. Bu durum doldurulan bir zaman olarak görülmemeli, tam aksine yitip giden bir zaman olarak görülmelidir. En basiti insan bu zamanları düşünerek, kendini değerlendirerek değerlendirebilir. Kimliğin ikinci sınavı ise insanın kendi hikâyesi üzerinde söz sahibi olup olamayacağıdır. Mahremiyet, kişinin hangi geçmişle anılacağına kendisinin karar verebilmesidir ve bu imkânın en büyük düşmanı da unutmayan bir hafızadır. Anayasa Mahkemesi'nin 2016 yılında verdiği N.B.B. kararı meseleyi somutlaştırır. Başvurucu hakkında 1998 ve 1999 yıllarında ulusal bir gazetede, uyuşturucu kullanımı nedeniyle adli para cezasına çarptırıldığına dair haberler yayımlanmıştır. Aradan on beş yıla yakın bir zaman geçtikten sonra bu haberlerin internet arşivinden kaldırılmasını talep etmiştir. Mahkeme, haberlerin güncelliğini yitirdiğine ve kişinin şeref ve itibarının korunması hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir. Kararın asıl kıymeti şuradadır: Bir insanın geçmişinin kendisini ne kadar süre takip edebileceği, artık hukukun cevaplaması gereken bir soru hâline gelmiştir. Mesele sadece hatalar veya yanlışlar da değildir. Gitmiş olduğunuz bir mekândan paylaştığınız konum, artık hatırlamak istemediğiniz bir dostunuzla çektiğiniz fotoğraf yahut hiç paylaşılmaması gereken özel bir an, yıllar sonra sahibinin karşısına çıkabilmektedir. Oysa insan ancak unutulabildiği ve yeniden başlayabildiği ölçüde ahlaki bir varlıktır. Tövbe ve pişmanlık kavramlarının kalbinde "geçmişin insanı ebediyen rehin alamayacağı inancı" bulunmaktadır.



KİMLİK, MEDENİYET VE GELECEK



Ne var ki N.B.B. kararındaki başvuru, hiç değilse kendi fiilinin silinmesini talep edebilmiştir. Bugün milyonlarca çocuk için durum daha ağırdır. Onlar hakkında biriken arşivin sahibi kendileri değildir. Üstelik talepte bulunabilecekleri bir muhatap da bulunmamaktadır. Zira kaydı tutan, kendilerini korumakla yükümlü olan kişidir. Ailelerin çocuklarına dair paylaşımlarını ifade eden “ebeveyn paylaşımcılığı (sharenting)” olgusu çok masum bir mesele olarak değerlendirmemelidir. Konuya ilişkin araştırmalar, bu paylaşımların ardında sosyal kabul görme, bağ kurma ve yetkinlik gösterme ihtiyaçlarının bulunduğunu, ebeveynin çoğu zaman “iyi anne” veya “şefkatli baba” kimliğini paylaştığını yansıtmaktadır. Böylece yukarıda ele alınan durumun somut hâli bir kez daha karşımıza çıksa da bedelini ödeyen taraf sürekli değişmektedir. Ultrason görüntüsüyle başlayan okulun ilk günü, hastalık anları, ceza ve gözyaşı sahneleriyle devam eden bu arşiv, çocuk henüz rıza kavramını dahi bilmezken oluşmaktadır. Ergenlik çağına geldiğinde ise kendisine hiç sorulmamış bir hayat hikâyesini devralacaktır. Üstelik bu tablo, sadece çocuğu kayıt altına almakla kalmayıp onu o dünyaya hazırlamaktadır. Kendi hesabını açacak yaşa gelen çocuk, sosyal medyayla ilk kez orada karşılaşmamaktadır. O, henüz hiçbir şey paylaşmamışken görüntüsü çoktan paylaşılmış,

beğeni sayısının önemli görüldüğü dünyayı da ebeveynlerini izleyerek öğrenmiştir. Giriş bölümünde belirtmiş olduğumuz oranlar bu sebeple sadece çocukların tercihleriyle açıklanamaz. Ebeveyn, çocuğunu belli bir yaşta dijital dünyadan korumaya çalışmadan çok önce, zaten onu oraya alıştırmaktadır.

2. Medeniyet: Ahlaki Dilin Zemini

Bir medeniyeti ayakta tutan şey, insanları bir arada yaşatan bağlardır. Şüphesiz bu bağlar iktisadi olduğu kadar ahlakidir. Bu toprakların birikimi, söz konusu bağları gündelik hayata sinmiş kavramlarla kurmuştur; Kul hakkı, emanet, sır saklamak, gıybetten sakınmak, başkasının ayıbını araştırmamak. Bunların her biri insanın kendisine ait olmayan bir alana girerken duraklamasını sağlayan birer eşiği ifade etmektedir. Söz konusu eşiklerin işleyebilmesi ise belirli şartlara bağlıydı. Gıybet, ancak duyanların sayısı belliyken tartılabilir bir günahı. Ayıp duygusu, insanın kendisini tanıyan bir çevre içinde yaşamasını gerektiriyordu. Sır, ulaşabileceği mesafenin sınırlı olduğu bir dünyada saklanabilirdi.



KİMLİK, MEDENİYET VE GELECEK

Merakın önündeki en büyük engel ise çoğu zaman imkânsızlıktı, kimse komşusunun geçmişini öğrenmek için elinde bir vasıta bulamazdı. Dijital mecralar bu şartların tamamını değiştirmiştir. Söz, artık kaç kişiye ulaştığı bilinmeden söylenmektedir. Bir grup sohbetinde arkasından konuşulan kişinin, aylar sonra bir ekran görüntüsüyle bu konuşmayı okuması bugün sıradan bir hadise olarak görülmektedir. Oysa aynı söz bir zamanlar söylendiği mecliste kalır ve orada unutulurdu. Tanınmadığımız kalabalıklar önünde ayıp duygusunun tutunacağı bir zemin kalmamakta, tecessüs ise bir emek işi olmaktan çıkıp birkaç dokunuşa inmektedir. Aynı mecranın ahlaki bakımdan bir imkân sunduğu da inkâr edilemez. Dört duvar arasında kalan bir haksızlığın duyulabilmesi, mazlumun sesini duyurabilmesi de yine bu araçlar sayesinde mümkün olmuştur. Mesele, mecranın kendisinden çok, onu kullanan insanın hangi eşiklerle kuşatıldığıdır.

Buradan çıkarılması gereken sonuç ise ahlaki kavramların geçerliliğini yitirdiği değildir. Aksine, bu kavramlar yerinde durmakta fakat onları harekete geçiren refleksler işlememektedir. İnsan, gıybetin ne olduğunu bilmekte ancak gıybet ettiğini fark edememektedir. Medeniyetin bugünkü asıl meselesi, elindeki ahlak dilini yeni zemine tercüme edebilmektir; paylaşmadan önce durmak, bir sözün kimlere ulaşacağını hesaba katmak, başkasına ait bir görüntüyü yaymadan önce sahibini düşünmek... Dijital ahlaki zemin, ancak bu tür küçük alışkanlıklarla kurulabilir.

3. Gelecek: Yeni Eşik ve İnsanın İradesi

Son yıllarda tablonun yeni bir eşiği geçtiği söylenebilir. Yapay zekâ araçları artık metin, ses ve görüntü üretebilmektedir. Üstelik bunu gerçeğinden ayırt edilmesi uzmanlık gerektiren bir düzeyde yapabilmektedir. Bu gelişmenin kimlik bakımından anlamı ağırdır. Kendi sesiyle hiç söylemediği sözleri söylerken görüntülenebilen bir insanın, kendi hakkındaki hakikati savunması güçleşmektedir.

Birinci bölümde ele alınan mesele burada bir adım daha ileri gitmektedir. Kişi artık yalnızca yaptıklarının kaydıyla değil, hiç yapmadıklarının kaydıyla da yaşamak durumunda kalabilmektedir. Ahlaki eşikler bakımından durum daha da hassaslaşmaktadır. Bir önceki bölümde mecranın gıybeti ve tecessüsü kolaylaştırdığını ele almıştık, yapay zekâ ise bu eşiklerin kapsamı dışında kalan yeni bir ihlal biçimi doğurmaktadır. Yapay zekânın hayatımızın hemen her yerinde kullanılmasının ise insanın manevi hayatına sessiz fakat derin bir şekilde tesir ettiğinden söz edilebilir. Bir soruyu kendi başına düşünmek yerine hazır cevap almaya alışan zihnin, bir müddet sonra soru sormayı da bıraktığı söylenebilir. Oysa manevi olgunlaşmayı sağlayan şey, insanın taşıdığı sorulardır.

Bütün bunların gerçek kayıplar olduğu açıktır. Ancak aynı teknolojinin gurbetteki çocuğuyla her akşam yüz yüze konuşabilen bir anneyi mümkün kıldığı, bir konuyu öğrenmek isteyen ama kendi başına öğrenemeyen öğrenciye o dersi öğrenme imkânı verdiği de unutulmamalıdır. Bu gibi örnekler çoğaltılabilir elbette. Yaygın olarak görülen iki tutum, yani coşkulu bir teknoloji övgüsü ile karamsar bir reddiye, şüphesiz aynı hatayı paylaşmaktadır. Bu hata ise teknolojiyi insanın iradesinden bağımsız, kendi kendine yürüyen bir kader gibi görmektir. Oysa teknolojik araçlar tarafsız birer alet olmadığı gibi, değiştirilemez bir kader de değildir. Aynı altyapının hem bir gözetim aygıtına hem de bir şifa imkanına dönüşebildiği düşünüldüğünde, farkı yaratanın onu kuşatan ahlaki ölçü olduğu görülür. O hâlde asıl sorulacak soru şudur: Bu ölçüyü kim, nasıl kuracaktır?

KİMLİK, MEDENİYET VE GELECEK

4. Ölçüyü Kim Çizecek: Üç Düzeyde Sorumluluk

Aile düzeyinde: Ekran süresi sınırlamalarından önce evin kendi iç zamanının korunması gelmektedir. Yemek sofrasının ve sohbetin ekransız bir alan olarak muhafaza edilmesi, şüphesiz herhangi bir yasaktan daha kalıcı bir terbiye üretmektedir. Zira çocuk, ebeveyninin telefonu ile kurduğu ilişkiyi taklit ederek büyümektedir. Birinci bölümde ele aldığımız üzere, henüz kendi hesabını açmadan çok önce o dünyaya alıştırılmaktadır.

Eğitim düzeyinde: Dijital okuryazarlık, teknik beceri öğretiminden ibaret sayılamaz. Asıl mesele gencin bir içerikle karşılaştığında “bunu kim, niçin üretti?” sorusunu sorabilmesidir. İkinci bölümde ifade edilen tercüme meselesinin yeri de burasıdır: Hayâ, edep ve murakabe gibi kavramların gündelik ekran davranışına çevrilebilmesi, ancak bunun bir eğitim meselesi olarak görülmesiyle mümkün olacaktır. Toplum düzeyinde: Kişisel verilerin korunması, çocukların platformlara erişim yaşı ve algoritmik şeffaflık gibi başlıklar teknik düzenlemeler gibi görünse de bu düzenlemeler özünde insan onurunu koruma çabasıdır. N.B.B. kararının hatırlattığı üzere, bazen bir insanın yeniden başlayabilmesi için hukukun devreye girmesi gerekmektedir. Ne var ki hukuki düzenleme ahlaki bilincin yerini tutmaz, yalnızca onun yeşerebileceği zemini hazırlar. Dijital çağ, insana daha önce hiçbir dönemde olmadığı kadar görünür olma ve başkalarına erişme imkânı sunarken kendi iç dünyasını koruma konusunda da benzeri görülmemiş bir güçlük karşısına bırakmıştır. Teknolojinin sunduğu imkân ile insanın taşıyabileceği yük arasındaki bu makasın, çağımızın asıl meselelerinden biri olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda mahremiyeti ve ahlaki ölçüyü korumak, geçmişe ait bir alışkanlığı sürdürme çabasından ziyade insan onurunu, aile mahremiyetini ve kişiliğin dokunulmazlığını geleceğe taşıma iradesinin bir tezahürüdür. Zira insan, kimsenin görmediği yerde nasıl davrandığıyla değerlidir. İnsanı da insan yapan bu olsa gerek.

Yararlanılan Kaynaklar

Türkiye İstatistik Kurumu. (2026). Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması, 2026. <https://data.tuik.gov.tr/>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2024-53638>

N.B.B. başvurusu, B. No: 2013/5653 (Anayasa Mahkemesi, 3 Mart 2016). Resmi Gazete (24 Ağustos 2016, Sayı 29811). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/5653>



DOSYA

KİM'LİĞİMİZ

MESUT YOKUŞ

Geçenlerde okuduğum bir kitaptan bir cümle: “Ey felaket, helaket asrının adamı, senin de reyin(görüşün) var, fikrini beyan et!” Bu cümlelerin muhatabı olan zâtı ve kâinatla-insanla ilgili birçok mesele hakkındaki eserlerini ve görüşlerini manevi öğrencisi olma gayretinde olanlar bileceklerdir. Size bir ipucu vereyim, geçtiğimiz günlerde ahirete irtihal eden; toplum , siyaset , din , modernleşme konularında ufuk açıcı eserleri olan mümtaz ilim adamı Şerif Mardin’in de kendisi hakkında bir kitabı var. Felaket ve helaket(yok oluş) asrı, çağı.. Tarihin gidişatı, insanoğlunun kendi elleriyle, kendi ilmiyle, kendi ihtirasıyla yaptıklarının kendi sonunu hazırladığını mı gösteriyor? Bilim, fen ve teknolojiye de bunca terakki, ilerleme, gelişme daha medeni, daha adil, daha insancıl bir dünya için değil mi? Yoksa dünyaya egemen olan Batı medeniyetinin insanlığa altın tepside sunduğu temel ideolojileri olan “laissez faire: bırakın, yapsınlar” anlayışına dayalı liberalizm; parayı, metayı, kapitali, menfaati putlaştıran kapitalizm; inancı, kutsalı, ahireti yok sayan, dünyevi yaşamı cennetleştirme amacıyla olan sekülerizm, hakikatte insanlığın felaketine ve helaketine çanak mı tutuyor?

Yoksa Fukuyama, “tarihin sonu” derken “ideolojik anlamda insanoğlunun varabileceği son nokta”yı değil de yeryüzünün tüm kaynaklarını çılginca tüketerek, insanoğlunun tüm değerlerini yozlaştırarak “insanoğlunun sonu”nu getiren bir zihniyeti mi kastediyordu? Veya dispensationalizm-tertipçilik inancına sahip evanjelistler kendileri için “vecd” diğer insanlar için “büyük azap” olarak gördükleri dönemin gereklerini yerine getirerek “zamanın sonu”nu mu getirmeye çalışıyorlar? Zihnimin fonunda Ahmet Kaya var: “Nedir bu başımdaki felaket



kırk yıldır sefalette bu Ahmet. Dünyanın pek çok yeri savaş, terör, soykırım, açlık, hastalık, sefaletle anılıyor; insanların çoğu yaşamak ya da insanca yaşamak mücadelesi verirken pek bir azı, azınlığı sefahat içinde para ve mülk edinme ekseninde dönen güç ve iktidar mücadelesi veriyor.” Playliste sıradaki şarkılar, yine Ahmet Kaya’dan:

1.Bu ne yaman çelişki anne, bu ne yaman çelişki anne, kurtlar sofrasına düştüm, hani benim gençliğim nerde?

2. Dostum dostum, güzel dostum..Bu ne beter çizgidir bu, bu ne çıldırtan denge, yaprak döker bir yanımda, bir yanımda bahar bahçe...

“Ziya, değmez humarı keyfine meyhane-i dehrin, Bu işretgâh'ta ben çok durmadım ammâ neler gördüm.” diyor ya Ziya Paşa, aynen öyle.. Kimileri için işretgah olan bu yaman çelişkilerin mezbelesinde hiçbirimiz çok durmayacağız ama daha neler göreceğiz, neler yaşayacağız Allah bilir.

DOSYA

KİMLİKLİĞİMİZ

İşte tam bu noktada “Fe eyne tezhebun: Nereye bu gidiş?” deyip aynayı kendimize çevirmemiz gerekiyor. “Kimliğimiz, kültürümüz, dilimiz... Neredeydik, neredeyiz, nereye gidiyoruz? Bir yanda ırkçılık, sömürgecilik, savaşlar; bir yanda Goethe, Michel Ange, Mozart... Peki, hangi batı?” diyor Attila İlhan “Hangi Batı?” kitabında.. Evet, hangi Batı, hangi Doğu, biz kimiz, kimliğimiz ne ifade ediyor? Neredeyse iki yüz yıllık serüvenin getirdiği yaman çelişkilerin kördüğüm olduğu bu noktada artık bir karar vermemiz gerekiyor. Ne kadar Doğuluyuz, ne kadar Batılıyız? Dünyanın neresindeyiz? Hegemon güçlerin bizi öyle yapmak ve görmek istediği gibi kolonyal bir Ortadoğu ülkesi miyiz, yoksa dünyaya, insanlığa daha adil, daha uygar, daha yaşanabilir bir medeniyet alternatifi sunan bir mevzide miyiz?

Babam ve Oğlum filminde bir replikte “Ben ne oralı olabildim, ne buralı kalabildim.” cümlesi geçiyordu. Belki en tehlikeli, en kaygan zemin budur. Arada olmak, kararsız olmak.. Daha kötüsünü aştık sanırım. Hani diyor ya Attila İlhan mezkur eserinde: “Lisede Sophokles okuduk, klasik Türk sanat musikisine sövmeyi, Divan şiirini hor görmeyi, buna karşılık devletin yayınladığı kötü çevrilmiş batı klasiklerine körü körüne hayranlık göstermeyi öğrendik. Sanki Sinan Leonardo’dan önemsiz, Mevlana Dante’den küçüktü, Itri ise Bach’ın eline su dökemezdi. Aslında kültür emperyalizminin ilmiğini kendi elimizle boynumuza geçiriyorduk, ulusal bileşim arama yerine hazır bileşimleri aktarmak hastalığımız tepmişti.” Sonra da o müthiş tespiti yapıyor: “Oysa bir kere yaptığımız batılılaşmak değildi, ikincisi batı bizim sandığımız gibi değildi, üçüncüsü batı’nın ulaştığı yer özenilecek bir yer değildi.” Ve Uzakdoğu’dan bir söz:

«Ahmak, hayran olur, bağlanır, çünkü anlamaz; zeki, kuşkulanır dibini karıştırır, çünkü anlar.” Hayran olan mı, olunan mı olmak? Teveccüh eden mi, edilen mi olmak? Evet bir yol çizmemiz gerekiyor, kendimize has ve tarihten tevarüs eden kimliğimize, misyonumuza yakışan.. İşe Şerif Mardin’in “tarihsel gelişmelerin serzenişle sentezleştirilemeyeceği” noktasından başlayabiliriz.

Bilge sosyolog, Niyazi Berkes’in Türk Düşüncesinde Batı Sorunu kitabını değerlendirirken eserde leitmotive dönüşen “ülkemizin gerek Osmanlı gerekse Türkiye dönemlerinde maruz kaldığı emperyalist baskılar ve hunhar-küstah Batı karşısında beceriksizliğimiz” serzenişlerinin yersizliği üzerine bu tespiti yapıyor. Bu yol haritasını belirlemede çözüm yolu olarak ise şunları söylüyor: “Bugün biz ne istihsal meselesini ne de sosyal adalet meselesini halletmiş durumdayız. Bunları halledeceğimiz zaman da uzak olabilir, fakat şimdiden her iki meseleyi halletmiş olmanın bile temel bir muvaffakiyete işaret etmeyebileceğini düşünmeliyiz. Sosyal amaçlarımızı en derin manasında şimdiden planlaştırırsak önde gelen iki problemin de halline yardımcı oluruz.

Temel ilke olarak istisnasız herkesin insanî potansiyelini ortaya çıkarmaya yönelmiş bir cemiyet diyebiliriz. Görüşün esası, iktisadî ve sosyal politikaların yanında bir kültür politikasının gerektiğidir.” Herkesin insanî potansiyelini ortaya çıkarma amacı olan, kendimizi ve mevzimizi en doğru haliyle tanıdığımız ve tanımladığımız bir kültür ve medeniyet politikamızın olması kaçınılmaz bir gereklilik.

DOSYA

KİMLİK LİĞİMİZ

Bunu yapmak hiç de kolay değil tabii ki.. Bu amaca ulaşabilmek için belki de öncelikle olması gereken şey, kendi potansiyellerini ortaya çıkarabilmiş Şerif Mardin gibi, Halil İnalçık gibi, Cemil Meriç gibi, Aziz Sancar gibi ilim adamlarının, mütefekkirlerin sayısının artacağı sosyal, kültürel, bilimsel ortamlara sahip olmak..

Rikkatli nazarların dikkatinden kaçmadığını umduğum üzere bu şahs-ı münevverler, Cemil Meriç üstadın deyimiyle kendi geçmişiyle bağını koparıp Batı'nın yeniçerisi gibi hareket eden ve kendini intelijansiya addeden kişiler değil, aksine bilge kral Aliya İzzet Begoviç'in dediği gibi " Batı'nın gücünün, nasıl yaşadığında değil, nasıl çalıştığında bulunduğunu anlayan" aydınlardır ve hepsi de Batı medeniyetinin birikiminden müspet anlamda yararlanmış, düşünceye ve bilime deli gömleği giydiren ideolojilerin esiri olmamış fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür bilge zatlardır. Bize işte böyle "hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye nâfi san'atları ve adalet ve hakkaniyete hizmet eden fünunları takip eden"; aynı zamanda "felsefe-i tabiiyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiâtını mehâsin zannederek beşeri sefâhete ve dalâlete sevk etmeyecek" insanlar lazım. Yoksa mütemadiyen "Hep sonradan gelir aklım başıma, hep sonradan, sonradan.." diyeceğiz ya da Allah muhafaza "Olmasaydı sonumuz böyle."



PSİKO-SOSYO-KÜLTÜREL DÖNÜŞÜM VE YALNIZLAŞAN BİREY

AYŞE NUR AKYÜZ

İnsanlık tarihi boyunca teknolojik dönüşümler, bireyin yaşam biçimini, toplumsal ilişkilerini ve kültürel yapısını yeniden şekillendirmiştir. Buhar makinesinin sanayi toplumunu, elektriğin modern yaşamı dönüştürdüğü gibi internet, akıllı telefonlar ve yapay zekâ da günümüz toplumunu etkileyen temel unsurlar hâline gelmiştir. Dijital çağ; bilgiye erişim, iletişim ve üretim açısından önemli imkânlar sunarken bireyin düşünme biçimini, sosyal ilişkilerini, aile yapısını ve ruh sağlığını da etkilemektedir.

Son yirmi yılda akıllı telefonların ve sosyal medyanın günlük yaşamın merkezine yerleşmesiyle insanlar dijital ortamda birbirlerine daha fazla bağlanırken psikolojik açıdan yalnızlaşabilmektedir. Yüz yüze iletişimin yerini giderek ekran aracılığıyla kurulan ilişkilerin alması; aile yapısını, çocuk yetiştirme biçimlerini, kültürel değerleri ve toplumsal dayanışmayı da etkilemektedir. Oysa yüz ifadelerini okumak, aynı ortamı paylaşmak ve birlikte zaman

geçirmek insanın temel sosyal ve psikolojik ihtiyaçları arasındadır. Bu sebeple yüzlerce çevrim içi bağlantıya sahip bireyler bile zaman zaman kendilerini yalnız ve anlaşılmamış hissedebilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü ve çeşitli araştırmalar, dijital teknolojilerin aşırı kullanımının ruh sağlığı üzerindeki olası etkilerine dikkat çekmektedir. Çalışmalar; bilinçsiz ve yoğun dijital kullanımın yalnızlık, uyku ve dikkat sorunları, depresif belirtiler, kaygı ve davranışsal bağımlılıklarla ilişkili olabileceğini göstermektedir. Özellikle çocuklar ve ergenler, gelişim dönemleri nedeniyle bu etkiler karşısında daha hassas olabilmektedir. Bu yönüyle dijitalleşme teknolojik olduğu kadar psikolojik, sosyolojik ve kültürel bir dönüşüm olarak da değerlendirilmelidir. Dijital dünyanın hızına uyum sağlarken empati, aidiyet, paylaşım ve yüz yüze iletişim gibi insanı toplumsal hayata bağlayan değerlerin korunması giderek daha fazla önem kazanmaktadır.



PSİKO-SOSYO-KÜLTÜREL DÖNÜŞÜM VE YALNIZLAŞAN BİREY

Dijitalleşme ve Dönüşen İnsan İlişkileri

İnsan sosyal bir varlıktır. Psikolojinin temel kuramları, bireyin sağlıklı gelişiminde güvenli bağlanma, sosyal destek ve anlamlı kişilerarası ilişkilerin önemini vurgulamaktadır. Bowlby'nin Bağlanma Kuramı, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi ve Baumeister ile Leary'nin "ait olma ihtiyacı" yaklaşımı da psikolojik iyilik hâlinin güçlü sosyal bağlarla ilişkili olduğunu göstermektedir. Dijitalleşme ise bu bağların niteliğini önemli ölçüde değiştirmiştir. İş, eğitim, alışveriş ve eğlence gibi birçok faaliyetin dijital ortama taşınması zaman ve mekân sınırlarını azaltırken yüz yüze etkileşimlerin de giderek azalmasına yol açmaktadır.

Özellikle sosyal medya, bireylerde sürekli çevrim içi olma ve görünür kalma eğilimini güçlendirmektedir. İnsanlar yaşadıkları anı deneyimlemekten çok paylaşmaya, beğeni almaya ve dijital görünürlüklerini artırmaya yönelebilmektedir. Sosyal medyada çoğunlukla yaşamın mutlu ve başarılı anlarının sergilenmesi ise sosyal karşılaştırmayı beraberinde getirmektedir. Festinger'in Sosyal Karşılaştırma Kuramı açısından değerlendirildiğinde, idealize edilmiş yaşamlarla sürekli karşılaşmak bireyin kendi yaşamını yetersiz algılamasına neden olabilmektedir. Bu durum benlik saygısı, yaşam doyumu ve psikolojik iyi oluş üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Araştırmalar, yoğun sosyal medya kullanımıyla yalnızlık algısı arasında ilişki bulunabileceğini göstermektedir. Bunun önemli nedenlerinden biri, dijital iletişimin gerçek sosyal desteğin yerini bütünüyle dolduramamasıdır. Birey yüzlerce kişiyle çevrim içi iletişim kurmasına rağmen duygusal açıdan kendisini yalnız hissedebilmektedir. Çünkü göz teması, ses tonu, beden dili ve fiziksel yakınlık gibi yüz yüze iletişimin temel unsurları dijital ortamlarda sınırlı kalmaktadır. İnsanların teknoloji sayesinde her zamankinden daha bağlantılı görünürken aynı zamanda yalnızlık hissedebilmesi, "yalnızlık paradoksu" olarak değerlendirilmektedir.

Bu değişim aile ve yakın çevre ilişkilerini de etkilemektedir. Komşuluk, akrabalık ve aile bağlarının yüzeyselleşmesi, bireylerin duygusal destek ihtiyaçlarını daha fazla sanal ortamlardan karşılamasına yol açabilmektedir. Özellikle ebeveynlerin ve çocukların aynı evde bulunmalarına rağmen birlikte nitelikli zaman geçirememeleri aile içi iletişimi zayıflatabilmektedir. Dolayısıyla dijital çağda asıl ihtiyaç, teknolojinin sunduğu iletişim imkânlarından yararlanırken aidiyet, empati ve güçlü insani bağları koruyabilmektir.



PSİKO-SOSYO-KÜLTÜREL DÖNÜŞÜM VE YALNIZLAŞAN BİREY

Dijitalleşmenin Aile Kurumu ve Aile İçi İletişim Üzerindeki Etkileri

Aile, bireyin ilk sosyal çevresi ve kişilik gelişiminin temelini oluşturan en önemli kurumlardan biridir. Sevgi, güven, aidiyet ve paylaşım gibi temel psikolojik gereksinimler büyük ölçüde aile ortamında karşılanmaktadır. Ancak dijital teknolojilerin günlük yaşamın merkezine yerleşmesi, aile bireyleri arasındaki iletişimin niteliğini önemli ölçüde değiştirmiştir. Aynı evde yaşayan bireylerin fiziksel olarak bir arada bulunmalarına rağmen farklı dijital dünyalarda zaman geçirmeleri, aile içi etkileşimi zayıflatabilmektedir. Yemek masasında telefon kullanımı, ekran karşısında geçirilen uzun süreler ve bildirimlerle kesintiye uğrayan konuşmalar, aile üyelerinin birbirlerini dinlemelerini ve duygusal ihtiyaçlarını fark etmelerini güçleştirmektedir. Aile psikolojisinde kullanılan “phubbing” kavramı, bireyin telefonu ile ilgilenirken karşısındaki kişiyi görmezden gelmesini ifade etmektedir. Araştırmalar, bu davranışın eşler arasındaki duygusal yakınlığı ve evlilik doyumunu azaltabildiğine işaret etmektedir. Benzer biçimde ebeveynlerin çocuklarıyla birlikteyken yoğun telefon kullanmaları, ebeveyn-çocuk etkileşimini zayıflatabilmektedir. Özellikle erken çocukluk döneminde göz teması, yüz ifadeleri ve sözel etkileşim gelişim açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla dijital cihazların aile içinde bilinçsiz kullanımı, çocukların duygusal gelişimi ve güvenli bağlanma süreçleri açısından da önemsenmesi gereken bir konudur.

Dijitalleşme ve İnsan Psikolojisi

Dijitalleşme, bilgiye hızlı erişim, uzaktan eğitim, çevrim içi sağlık hizmetleri ve küresel iletişim gibi önemli imkânlar sunmaktadır. Bununla birlikte teknolojinin aşırı ve kontrolsüz kullanımı psikolojik işleyiş üzerinde çeşitli sorunlara yol açabilmektedir.

Özellikle sosyal medya, kısa video platformları ve çevrim içi oyunların sunduğu sürekli uyaranlar, tekrar eden kullanım davranışını teşvik edebilmektedir. Hızlı dijital uyaranlara alışan bireyler için kitap okumak, uzun süre ders çalışmak veya sakin bir ortamda sohbet etmek zamanla daha zorlayıcı hâle gelebilmektedir. Bu durum, gelişim süreçleri devam eden çocuklar ve ergenler açısından daha fazla önem taşımaktadır. Mevcut bulgular yoğun ekran kullanımı ile dikkat sorunları arasında ilişki bulunduğunu göstermekle birlikte ekran kullanımının doğrudan DEHB'ye neden olduğu sonucunu desteklememektedir. İnsan psikolojisinin temel gereksinimlerinden biri de ait olma duygusudur. Baumeister ve Leary'nin “ait olma ihtiyacı” yaklaşımına göre bireyler anlamlı ve süreklilik gösteren sosyal ilişkilere ihtiyaç duymaktadır. Dijital ortamlar sosyal ağları genişletse de çevrim içi bağlantıların fazlalığı her zaman güçlü sosyal destek anlamına gelmemektedir. Ayrıca sosyal medyada başkalarının çoğunlukla mutlu, başarılı ve idealize edilmiş yaşamlarıyla karşılaşmak sosyal karşılaştırmayı artırabilmektedir. Özellikle ergenlerde beğeni ve çevrim içi onayın benlik algısı üzerinde etkili hâle gelmesi, özsaygının dışsal değerlendirmelere bağlanmasına ve kaygının artmasına zemin hazırlayabilmektedir.

Tüm bunlar dijitalleşmenin teknolojik boyutunun yanı sıra ruh sağlığı açısından da ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle özellikle çocuklar ve gençlerde dijital okuryazarlığın geliştirilmesi, ekran kullanımının dengelenmesi ve ailelerin bilinçlendirilmesi giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

PSİKO-SOSYO-KÜLTÜREL DÖNÜŞÜM VE YALNIZLAŞAN BİREY

Dijital Medeniyet ve Geleceğin İnsanı

Dijitalleşme, bir yeni bir medeniyet anlayışının oluşumuna da zemin hazırlamıştır. Tarih boyunca medeniyetler, insanın doğayla, toplumla ve kendisiyle kurduğu ilişkiye göre şekillenmiştir. Günümüzde dijital teknolojiler; bilgiye erişimden sosyal ilişkilere, eğitimden kültürel üretime kadar yaşamın hemen her alanını yeniden yapılandırmaktadır. Modern insan artık fiziksel dünyanın yanında dijital dünyada da varlık göstermekte; kimliği aile, okul ve yakın çevrenin yanı sıra sosyal medya, dijital topluluklar ve algoritmalar aracılığıyla da biçimlenmektedir. Özellikle gençler açısından dijital görünürlük, benlik algısını etkileyen önemli unsurlardan biri hâline gelmiştir. Beğeni, takipçi sayısı ve çevrim içi etkileşimler bireyin öz değerini dışsal onaylara dayandırmasına yol açabilmektedir. Böylece kimlik gelişiminin temelindeki **“Ben kimim?”** sorusuna giderek **“Başkaları beni nasıl görüyor?”** sorusu eşlik etmektedir. Gerçek benlik ile dijital ortamda sunulan benlik arasındaki mesafenin artması ise özellikle ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinde kimlik gelişimini ve psikolojik sağlamlığı etkileyebilmektedir.

Dijital çağın bir diğer önemli konusu, sınırsız bilgi akışının dikkat ve düşünme süreçleri üzerindeki etkisidir. Bildirimler, kısa videolar, reklamlar ve sosyal medya içerikleri dikkatin sürekli bölünmesine yol açabilmektedir. Bilgiye ulaşmak kolaylaşırken onu değerlendirmeye ve anlamlandırmaya ayrılan zaman azalabilmektedir. Bu durum yüzeysel okuma, hızlı tüketim ve uzun süreli odaklanmada güçlük gibi sonuçlar doğurmakta; bireysel bilişsel süreçlerin yanı sıra kültürel aktarımı da etkilemektedir. Bu noktada **“İnsan merkezli bir dijital gelecek mümkün müdür?”** sorusu önem kazanmaktadır. Dijital araçlar eğitimden sağlığa, bilimden afet yönetimine kadar pek çok alanda önemli imkânlar sunmaktadır. Bununla birlikte teknolojinin insan ilişkilerinin ve psikolojik ihtiyaçların önüne geçmesi çeşitli sorunları beraberinde getirebilmektedir. Bu nedenle geleceğin toplumunda teknolojik yeterlilik kadar dijital farkındalık da önemlidir. Teknolojiyi bilinçli kullanmak, ekran süresini yönetmek, dijital içerikleri eleştirel değerlendirmek ve çevrim içi yaşam ile gerçek yaşam arasında denge kurmak bu farkındalığın temelini oluşturmaktadır. Ailelerin de bu süreçte önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Ebeveynlerin teknoloji kullanımında çocuklarına rol model olması, ekran kullanılmayan zamanların oluşturulması ve birlikte kitap okuma, oyun oynama ve yüz yüze iletişimi destekleyen etkinliklere zaman ayrılması aile bağlarını güçlendirebilir. Toplumsal düzeyde ise sosyal yaşam alanlarının, kültürel etkinliklerin, spor ve sanat faaliyetlerinin desteklenmesi dijitalleşmenin getirdiği kolaylıklarla insanın temel psikolojik ve sosyal ihtiyaçları arasında denge kurulmasına katkı sağlayabilir. Dijital çağ, insanın psikolojik, sosyal ve kültürel dünyasını hızla dönüştürmektedir. Yapay zekâ, sosyal medya ve diğer dijital teknolojiler önemli imkânlar sunarken aşırı ve kontrolsüz kullanım; yalnızlık, sosyal izolasyon, aile içi iletişim sorunları, dikkat güçlükleri ve çeşitli psikolojik sorunlarla ilişkilendirilmektedir. Özellikle çocuklar ve ergenler gelişim özellikleri nedeniyle bu süreçte daha hassas bir konumdadır. Bununla birlikte dijitalleşmeyi yalnızca bir tehdit olarak değerlendirmek yeterli değildir. Temel konu, teknolojinin insan yaşamındaki yerinin nasıl belirleneceğidir. İnsan merkezli bir dijital kültür; sevgi, empati, vicdan, dayanışma ve aile bağları gibi temel değerlerin korunmasını gerektirmektedir. Geleceğin medeniyeti, teknolojik gelişmişliği güçlü insani ilişkiler ve psikolojik iyi oluşla birlikte sürdürebilen toplumlar tarafından şekillenecektir. Gerçek ilerleme, makinelerin daha fazla düşünmesinden ziyade insanların birbirini daha iyi anlayabildiği bir dünya kurabilmektir.

DOSYA

DİJİTAL LABİRENTLERDE KAYBOLMAK

ŞEYMA NUR ÇELİK

Korku ve kaygı, insan yaşamının ve hayatta kalma içgüdüsünün ayrılmaz duygularıdır. Bu duygular, çoğu zaman ıssız bir kulübe, sessiz ve karanlık bir orman veya doğaüstü yaratıklar gibi somut imgeler ve mekânlar üzerinden görünür hâle gelmiştir. Ancak dijital çağla birlikte korkunun kaynağı, biçimi ve sınırları da dönüşmeye başlamıştır. Dijital gözetlenme, kimlik hırsızlığı, kişisel verilerin kontrolünün kaybedilmesi ve siber dünyanın uçsuz bucaksız koridorlarında kaybolma hissi, çağımız insanının karşı karşıya kaldığı yeni korku ve kaygı biçimleri arasında yer almaktadır. Böylece korku ve kaygı, karanlık ormanlardan ve ıssız mekânlardan ekranlara, algoritmalara ve görünmez dijital ağlara taşınmıştır. Bu değişimin, günümüzdeki dikkat çekici karşılıklarından biri, internet kültüründen doğan Backrooms (Arka Odalar) efsanesidir.

Kane Parsons'ın ilk uzun metrajlı filmi olan Backrooms (Arka Odalar), internet kültüründe ortaya çıkan ve zamanla geniş bir anlatı evrenine dönüşen Backrooms fikrini sinemaya taşır. Will Soodik tarafından kaleme alınan ve A24 tarafından 2026'da gösterime sunulan bilim kurgu-korku filmi, tekinsizlik duygusunu Clark'ın (Chiwetel Ejiofor) hikâyesi üzerinden görünür kılar.

Bir mobilya mağazası işleten Clark, mağazasının bodrumunda sarı duvarları ve sonu gelmeyen odalarıyla gerçekliğin sınırlarını aşan gizemli bir geçit keşfeder. Clark'ın terapisti Dr. Mary Kline (Renate Reinsve) da bu gizemli dünyanın içine çekilir. Karakterler ilerledikçe yön, zaman ve gerçeklik algısının giderek çözüldüğü sonsuz bir labirentle karşı karşıya kalırlar.

Beyaz perdede karşımıza çıkan “Arka Odalar” bizi alışagelmış korku filmlerine karşın sonu gelmeyen aydınlık ve sarı duvar kâğıtlı odalarla baş başa bırakıyor. Sigmund Freud'un “tekinsizlik” kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, filmde korku duygusunu yaratan temel unsurun, izleyiciye bir yandan tanıdık gelen, diğer yandan ise bütünüyle yabancılaşan mekânlar olduğu görülmektedir. Beynimiz bu yabancılık ve tanıdıklık kavramları arasında gidip gelmekten bir çeşit kaygı ve korku üretmeye başlar.

Freud, tekinsizlik kavramını özetle şöyle açıklar: “Tekinsiz, aslında yeni ya da yabancı olan bir şey değildir; aksine zihinde çok eskiden beri var olan, tanıdık olan ama sadece bastırma süreciyle benliğe yabancılaşmış olan şeyin geri dönmesidir.” Freud'un bu yaklaşımı, Backrooms'u zihinsel bir deneyim olarak değerlendirmeye imkân tanır. Buradaki tekinsizlik, başlangıçta tanıdık gelen mekânın zamanla yabancı ve ürkütücü bir hâl almasından kaynaklanır.

Koridorlar, odalar ve duvarlar ilk bakışta sıradan ve tanıdık bir mekân izlenimi verir. Ancak aynı görüntülerin sürekli tekrarlanması, zamanla bu tanıdıklığı ortadan kaldırarak mekânı belirsiz, yabancı ve ürkütücü bir hâle getirir. Böylece birey, zamanla kendi algısına, düşüncelerine ve benliğine yabancılaşır. Backrooms'un yarattığı asıl korku ise tanıdık olanın giderek yabancı ve tekinsiz bir hâl almasından kaynaklanır.

DOSYA

DİJİTAL LABİRENTLERDE KAYBOLMAK

Arka Odalar evrenine giriş, gerçeklikte meydana gelen bir “hata” olarak adlandırılmaktadır. Bu durum, fiziksel dünyadaki bozulmayla birlikte bireyin gerçeklik algısında ortaya çıkan kırılmaları da gözler önüne sermektedir. Çoğu zaman günlük yaşamda yönümüzü kaybettiğimiz anlar gibi, zihinsel dünyamızda da bazen nerede olduğumuzu, ne hissettiğimizi ve hatta kim olduğumuzu sorguladığımız dönemler yaşayabiliriz. Modern çağda insanın maruz kaldığı uzun ekran süreleri ve bilgi karmaşaları veya yoğun dijital simülasyonlar bireyde “kendine yabancılaşma” ve “çevreye yabancılaşma” hissi yaratmaktadır. Arka Odalar ise beynimizin maruz kaldığı bu simülasyonların, ekran sürelerinin arasında sıkıştığı koridorların ve odaların fiziksel olarak dışı vurumudur. Bu yönüyle Arka Odalar, modern insanın zihinsel çıkmazlarının sembolik bir yansıması olarak okunabilir. Belki de bu evreni ürkütücü kılan şey, dolaştığımız koridorların giderek kendi zihnimizin koridorlarına benzemeye başlamasıdır.

Günümüzde bireyin fiziksel çevresiyle, benliğiyle ve kimliğiyle kurduğu ilişki, dijital dünyanın hızından ve sürekli değişen akışından giderek daha fazla etkilenmektedir. Sürekli değişen kısa içerikler, sonu olmayan bilgi bombardımanı ve kesintisiz uyarıcı akışı, kişinin durup kendi düşüncelerini değerlendirebileceği zihinsel alanı daraltabilmektedir. Bu durum zamanla benlik algısında kopukluk hissine ve çevrenin gerçekliğini sorgulatan deneyimlere zemin hazırlayabilir. Arka Odalar’ın çıkışı olmayan koridorları da tam bu noktada, modern insanın zihinsel sıkışmışlığını ve yönünü kaybetme hissini simgesel/ imgesel olarak görünür kılmaktadır. Kendine yabancılaşan birey zamanla başta kendi kimliği olmak üzere içinde yaşadığı toplumdan ve yaşadığı yerlerden de uzaklaşmaya başlar. Milyarlarca insanın sosyal medya aracılığıyla birbirine bağlandığı bu çağda, güçlü toplumsal ve kültürel değerlere sahip olmamıza rağmen nasıl oldu da kendi benliğimize yabancılaştığımız, kimliğimizi giderek kaybettiğimiz ve kendimizi en yalnız hissettiğimiz dönemlerden birini yaşamaya başladık? Arka Odalar’ın o aydınlık, sarı duvar kâğıtlarıyla örülmüş labirentte tek başına yürüyen ve bir çıkış yolu arayan o yalnız karakter, aslında tam olarak da günümüz bireyin yansıması değil midir? Tek fark bizler floresan ışıklarıyla aydınlatılmış uçsuz bucaksız sarı duvar kâğıtlarıyla örülmüş odalar ve koridorlarda çıkış yolu aramak yerine dijital ağlarda, sosyal medyalarda kaybolmuş kendi kimliğimizi beğenilerle, takipçilerle ve bağlantılarla aramaktayız.

Belki de çıkış, hiçbir zaman o sonsuz koridorların sonundaki kapılarda ya da pencerelerde olmayacak. Çünkü insanın en karmaşık labirenti, kendine yabancılaştığı her an biraz daha büyür. Dijital dünyanın bitmeyen akışı içinde kayboldukça koridorlar uzar, yönler silikleşir ve insan farkına varmadan kendi benliğinden uzaklaşır. Bu labirentten kurtulmanın yolu ise kaçmaktan çok, kaybolan benliğin izini yeniden sürmekten geçer. Belki de gerçek çıkış, insanın yeniden kendisine varabildiği yerde başlar.

Peki ya bizler dijital labirentlerde kaybettiğimiz benliğimize ve kimliğimize ulaşabilmek için o pencereyi açacak cesareti gösterebilecek miyiz?

TÜRKİYE’NİN DİJİTAL HARİTASI: NE KADAR ÇEVİRİM İÇİYİZ?

Çocukların %66,1’i sosyal medya kullanmaktadır. Yaş gruplarına göre sosyal medya kullanım oranının 6-10 yaş grubunda %53,5 iken 11-15 yaş grubunda %79’dur. Sosyal medya kullanan çocukların %97,9’unun bu platformları düzenli olarak kullanması, dijital ortamların çocukların günlük yaşamındaki belirgin yerine dikkat çekmektedir. Cep telefonu kullanımına ilişkin veriler de benzer bir eğilime işaret etmektedir. 6-15 yaş grubundaki çocukların %76,1’inin cep telefonu veya akıllı telefon kullandığı, bu oranın 11-15 yaş grubunda %86,2’ye yükseldiği görülmektedir. Düzenli cep telefonu kullanan çocukların %58,6’sı ise telefonu sık kontrol etme, uyumadan önce veya uyandıktan sonra telefona bakma, televizyon izlerken veya başkalarıyla yemek yerken telefon kullanma davranışlarından en az birini sergilemektedir. Dijital oyun kullanımı da çocukların günlük yaşamında önemli bir yer tutmaktadır.



2024 yılı verilerine göre çocukların %74’ü dijital oyun oynarken, bu oran erkek çocuklarda %82,8; kız çocuklarda ise %64,8 olarak belirlenmiştir. Dijital oyun oynayan çocukların %90,8’inin düzenli olarak oyun oynaması, dijital oyunların çocukların günlük yaşamındaki yaygınlığına işaret etmektedir.

Türkiye’de 6-15 yaş grubundaki çocukların internet kullanım oranı, %91,3’tür. Sayıların ötesinde ne görüyoruz?

Bu veriler, Türkiye’de dijitalleşmenin toplumun farklı kesimlerinde yoğun şekilde yaygınlaştığının sinyallerini vermektedir.

İnternet; bilgiye erişim, eğitim, kamu hizmetleri ve iletişim gibi birçok alanda önemli olanaklar sunarken, özellikle çocukların erken yaşlardan itibaren dijital ortamlarla yoğun etkileşim içinde bulunması aile, okul ve toplum açısından yeni sorumlulukları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda teknolojiye bütünüyle olumlu veya olumsuz bir yaklaşım benimsemek yerine dijital dengenin sağlanması önem taşımaktadır.

Çocukların ve yetişkinlerin dijital becerilerinin geliştirilmesiyle birlikte aile içi iletişimin güçlendirilmesi, okuma alışkanlığının yaygınlaştırılması, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılımın artırılması, sporun teşvik edilmesi ve yüz yüze sosyal etkileşimlere daha fazla alan açılması büyük önem taşımaktadır. Türkiye’nin dijitalleşme verileri, toplumun büyük ölçüde çevrim içi bir yaşam biçimine yöneldiğini göstermektedir. Bu noktada üzerinde durulması gereken temel konu, dijital teknolojilerin ne ölçüde kullanıldığından ziyade bu kullanımın bireyi, toplumsal ilişkileri ve gündelik yaşamı nasıl dönüştürdüğüdür.

Kaynak

Türkiye İstatistik Kurumu. (2025, 27 Ağustos). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) kullanım araştırması, 2025 (Sayı: 53925). TÜİK Veri Portalı

GÜNDEM

OKU-YORUM: KİTAPLARDA BULUŞMAK

ESMA YILMAZ

Dijital içeriklerin hızla tüketildiği günümüzde bir kitabın etrafında buluşmak, onun üzerine düşünmek, konuşmak ve farklı görüşleri dinlemek giderek daha değerli hâle geliyor. Çünkü nitelikli ve etkileşimli okuma, insana yalnızca yeni bilgiler kazandırmıyor; sabretmeyi, dikkatini bir düşünce üzerinde toplamayı ve başkasının dünyasına yaklaşmayı da öğretiyor. Kitap etrafında kurulan her samimi sohbet, bireysel okumayı ortak bir düşünme ve kültürel paylaşım tecrübesine dönüştürüyor.

İlim Yayma Cemiyeti Adıyaman Şubesi bünyesinde uzun süredir gerçekleştirilen

Oku-Yorum Atölyesi, bu anlayışla sürdürülen ve her dönem genişleyen katılımcı kitleleriyle gelenekselleşmeye başlayan önemli bir kültür faaliyeti olarak dikkat çekiyor. Atölyede ele alınacak eserler, eğitim komisyonu üyelerinin önerileri ve okuyucularla yapılan anketlerin sonuçları doğrultusunda belirleniyor. Kitapların tahlilleri ise kimi zaman yazarların kendileri, kimi zaman alanında uzman akademisyenler, kimi zaman uzun yıllardır kitap tahlilleri gerçekleştiren katılımcılar, kimi zaman da gönüllü öğrenciler tarafından yapılıyor.

Atölyenin en dikkat çekici yönlerinden biri, farklı yaş ve meslek gruplarından insanların aynı kitabın etrafında buluşması. Bir hikâye, bir paragraf, hatta bazen tek bir cümle, farklı zihin dünyalarının süzgecinden geçerek yeniden anlam kazanıyor. Böylece kitap okunup bitirilen bir nesne olmaktan çıkıyor; soru sorulan, tartışılan, yorumlanan ve hayatla ilişkilendirilen canlı bir düşünce alanına dönüşüyor.

On Kitap, On Ayrı Düşünce Kapısı

2025-2026 eğitim-öğretim yılında Oku-Yorum Atölyesi'nin güz ve bahar dönemlerinde toplam on eser okundu ve tahlil edildi. Atölyenin kitap seçkisi; insanın kendisiyle, toplumla, zamanla, dille, maneviyatla ve modern dünyayla kurduğu ilişkiyi farklı yönlerden ele alan eserlerden oluştu.

2025-2026 Güz Döneminde Beş Kitap, Beş Okuma

Güz döneminde Russ Harris'in Gerçeğin Tokadı, Jerome Groopman'ın Umudun Anatomisi, Nurullah Aydın'ın Babil Kulesi, Zeynep Kot Tan'ın Temsil'den 'Anlam'a: Metaforik Düşüncenin İzinde ve Byung-Chul Han'ın Ötekini Kovmak: Günümüzde Toplum, Algı ve İletişim adlı eserleri tahlil edildi.



GÜNDEM

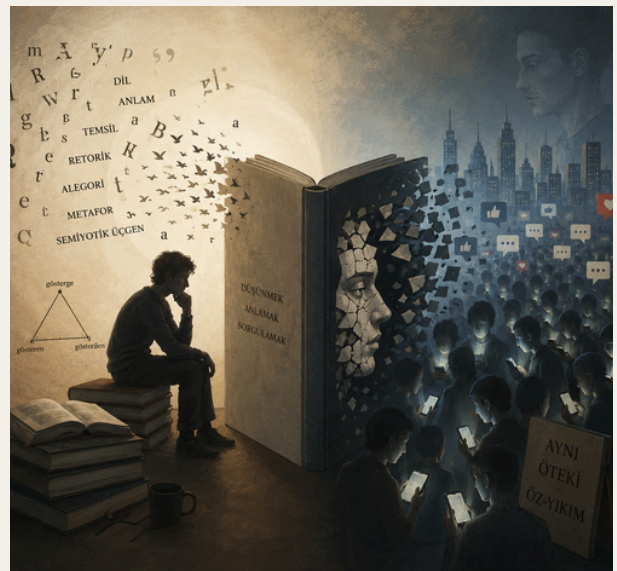
OKU-YORUM: KİTAPLARDA BULUŞMAK

Gerçeğin Tokadı, hayatın kaçınılmaz acıları karşısında insanın nasıl bir tutum geliştirebileceği üzerine yoğunlaşırken okuru gerçeklerle mücadele etmek yerine onlarla sağlıklı bir ilişki kurmaya çağırıyor. Russ Harris, gerçeklerin insana attığı “tokadı” aynı zamanda büyümeye yönelik bir davet olarak değerlendiriyor. Yazar, bu süreçte ayrışma, âna odaklanma, yaşananlara yer açma, değerlerle temas kurma ve amaç doğrultusunda harekete geçme becerilerine dikkat çekiyor. Kitabın çıkış yolunu özetleyen önerileri ise oldukça açık: “Kendinize nazık davranın”, “Demir atın (ân'da kalın)”, “Duruşunuzu belirleyin” ve “Hazineyi bulun” (Harris, 2023, s. 243).

Jerome Groopman'ın Umudun Anatomisi (2022) adlı eseri ise insanın zor zamanlarda tutunabileceği en önemli güçlerden biri olan umut üzerinde duruyor. Hastalarının gerçek hayat hikâyelerinden hareket eden Groopman (2022), umudun sadece iyimser bir beklenti olmadığını; insanın kararlarını, yaşama gücünü ve psikolojisini etkileyebilen temel bir duygu olduğunu gösteriyor. Kitabın merkezindeki soru da burada belirginleşiyor: İnsan, bütün şartlar aleyhine döndüğünde bile umudunu koruyabilir mi? Yazarın hasta deneyimleri üzerinden yürüttüğü arayış, gerçek umut ile sahte umut arasındaki ayrımı da görünür kılıyor.

Nurullah Aydın'ın “Babil Kulesi (2025)” adlı eseri de güz döneminde tahlil edilen kitaplar arasında yer aldı. Böylece güz dönemi okumalarında insanın bireysel dünyasından toplumsal ve kültürel meselelere uzanan farklı düşünce alanlarına kapı aralandı. Zeynep Kot Tan'ın “Temsil'den 'Anlam'a: Metaforik Düşüncenin İzinde (2021)” adlı eseri, dil ile düşünce arasındaki güçlü ilişkiyi gündeme taşıdı. Kitap, Antik Yunan'dan günümüze dilin etkili kullanımının toplumların siyasi ve hukuki mekanizmalarından politik hâkimiyetin oluşumuna kadar uzanan etkilerini tartışıyor(s. 12).

Metaforu düşünmenin araçlarından biri olarak ele alan eser; dil, anlam, temsil, retorik, alegori, metafor ve semiyotik üçgen gibi kavramlar üzerinden okuru düşüncenin dil içinde nasıl biçimlendiğini yeniden sorgulamaya çağırıyor. “Byung-Chul Han'ın Ötekini Kovmak (2023)” adlı eseriyle ise günümüz toplumunda “aynı” ve “öteki” arasındaki ilişki tartışmaya açıldı. Han, aşırı iletişim ve aşırı tüketimin hâkim olduğu çağımızda “Öteki”nin giderek ortadan kaldırıldığını ve bunun insanı bir “öz-yıkım” sürecine sürüklediğini belirtir(s.7). Dijital araçlarla herkesin birbirine bağlanmasının gerçek anlamda karşılaşmayı artırmadığına dikkat çeken yazar, insanların giderek kendilerine benzeyenlerle karşılaştıkları bir dünyaya kapandıklarını ve bunun deneyim ufkunu daralttığını ifade eder. Han'ın ifadesiyle insan, sonunda kendi fikirlerinin kendisine tekrarlandığı bir “oto-propaganda” ortamına hapsolmaktadır(s.9). Bu yönüyle eser, dijitalleşme, empati ve iletişim eksikliği, narsisizm ve modern insanın yabancılaşması gibi güncel meseleleri “aynı” ve “öteki” kavramları üzerinden düşünmeye imkân sağladı.



GÜNDEM

OKU-YORUM: KİTAPLARDA BULUŞMAK

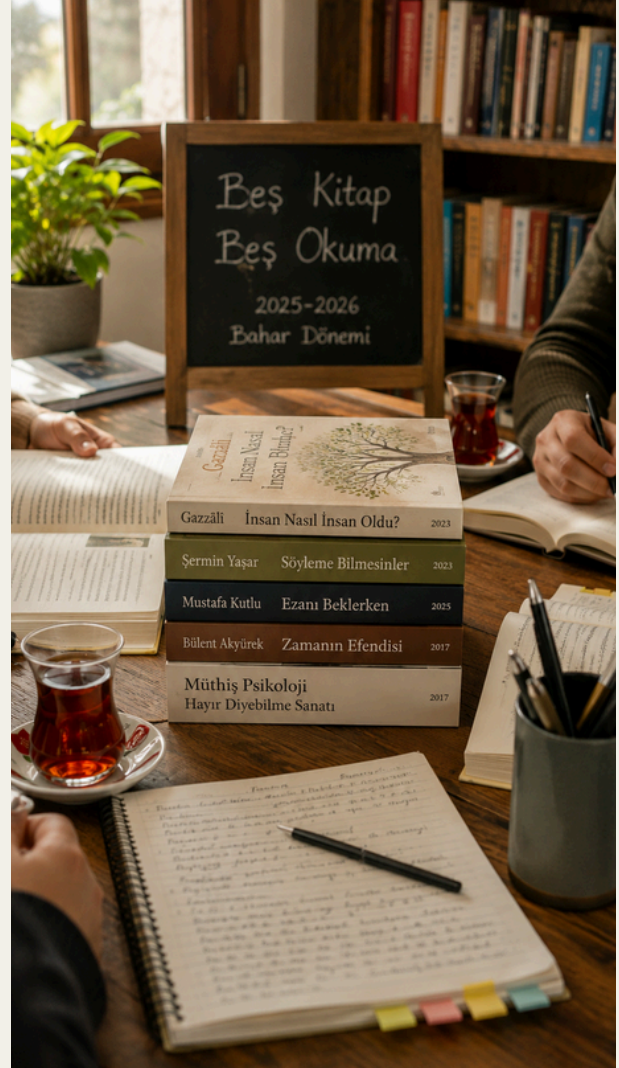
2025-2026 Bahar Döneminde Beş Kitap, Beş Okuma

Oku-Yorum Atölyesi'nin bahar döneminde ise Gazzâlî'nin "(2023) İnsan Nasıl İnsan Oldu?", Şermin Yaşar'ın "(2023) Söyleme Bilmesinler", Mustafa Kutlu'nun "(2025) Ezanı Beklerken", Bülent Akyürek'in "(2017) Zamanın Efendisi" ve "Müthiş Psikoloji: Hayır Diyebilme Sanatı (2017)" adlı eserleri ele alındı. Bu beş kitapla birlikte atölyenin düşünce alanı daha da genişledi. İnsan olmanın anlamından insan ilişkilerine, hikâyeden zamana, manevi hayattan bireyin kendi sınırlarını koruyabilmesine kadar uzanan farklı meseleler, katılımcıların yorumlarıyla ele alındı. Böylece güz döneminde umut, gerçeklikle yüzleşme, dil, metafor, toplum ve öteki üzerinden yürütülen düşünsel yolculuk; bahar döneminde insan, hikâye, zaman, maneviyat ve bireysel sınırlar ekseninde devam etti.

Oku-Yorum Atölyesi'nin uzun yolculuğunda ortaya çıkan asıl birikim, sadece okunan kitapların sayısıyla açıklanamaz. Kişisel gelişimden edebiyata, dinî ve manevi eserlerden kültürel ve düşünsel metinlere uzanan okumalar, zaman içerisinde ortak bir zihinsel kitaplık meydana getirdi. Daha önemlisi, aynı kitabı okuyan insanların farklı düşüncelerle aynı masanın etrafında buluşabilmesi, atölyeyi sıradan bir kitap tahlili programının ötesine taşıdı. Dijital çağın insanı hızla tüketmeye ve bir sonraki içeriğe geçmeye çağırdığı bir zamanda Oku-Yorum Atölyesi, Adıyaman'da başka bir çağırışı sürdürüyor: Bir kitabın başında biraz daha kalmak, bir cümlenin üzerinde düşünmek, farklı bir yorumu dinlemek ve okuduğunu başkalarıyla paylaşmak. Oku-Yorum Atölyesi, böylece kitabı okunan bir metin olmaktan çıkarıp düşüncenin, sohbetin ve paylaşmanın merkezine taşıyor. Her kitap yeni bir düşünceye, her yorum başka bir bakışa kapı aralıyor.

Kaynakça

- Akyürek, B. (2017). Zamanın efendisi. C4 Kitap.
Aydın, N. (2025). Babil Kulesi. Akıl Fikir.
Gazali, İ. (2023). İnsan nasıl insan oldu? (M. Yazıcı, Çev.). Ketebe.
Groopman, J. (2022). Umudun anatomisi (F. C. Arı, Çev.). Albaraka.
Han, B. C. (2023). Ötekini kovmak (M. Özdemir, Çev.). Ketebe.
Harris, R. (2023). Gerçeğin tokadı (Ç. Şaher, Çev.). Litera.
Kolektif. (2019). Müthiş psikoloji: Hayır diyebilme sanatı. Destek.
Kot Tan, Z. (2021). Temsilden anlama. Kopernik Kitap.



FİKİR

TEKNO-DİJİTAL DÜNYADA İNSAN KALABİLMEK

VEDAT AKILLI

*"...İnsan bittiğinde geriye ne kalır?.."
Modern İnsan önce "aygıtla yaşama", sonra "aygıtta yaşama",
en son "aygıt olarak yaşama" fikrini benimsemektedir...
Tekno-insan, zaten yaşamaktan yorgun olan varlığını
bir de ölümsüzleştirmek (ya da hiç değilse ölümsüzlük fikrinin coşkusuyla doldurmak) için kendisini
veriler
âleminin sanal parçası kılacak geri dönüşsüz sözleşmeyi çoktan imzalamıştır...
Evet, gelecek geldi. Fakat hâlâ vakit var!" (Demir, 2024)*

Yapay zekâ, teknolojik gelişme, bilim ve yeni dünya... Dünya, insan ve insanlık nereye koşuyor? İnsan ve insanlık, "aygıtlaşan insan" karşısında ne yapacak, nasıl bir yaklaşım içinde olacak? Tam da bu noktada, insanın yeni ama "insansız dünya" ile ilişkisi üzerine kafa yormamız gerekiyor. Bilim, teknoloji, makine ve dijital dünya karşısında insan ne kadar insan kalabilecek? İnsan yükselecek mi, alçalacak mı? Hayatın her alanında büyük değişiklikler gerçekleştirecek olan yeni dünya düzenine dair sözümüz olacak mı? Yeni dünyanın aygıtları ve araçları karşısında tüketen mi olacağız, tükenen mi? Bu yeni sürecin nesnesi mi olacağız, öznesi mi?

Bütün bu sorular, insanın kendi eliyle kurduğu yeni dünyadaki yerini yeniden düşünmeyi zorunlu kılıyor. Nitekim Japon asıllı Amerikalı bilim insanı Kaku (2015), insanın robotlar ve yapay zekâlı androidler karşısındaki acizliğini, insanı dehşete düşürmesi gereken bir soruyla ifade ediyordu: Kendi yaptığımız mekanik yaratıkların kucagında gezdirilen birer köpek mi olacağız? Sorular, ah sorular! Her soru esasen bir sorundur; sual ettiğimizi mesele konusu kıldığımız için sual ederiz. Ne var ki en temelde soru da sorun da cevap da insana varmalıdır. Sonuçta insan kalmalıdır; insan, insan olarak kalabilmelidir. Zira insan bittiğinde geriye hiçbir şey kalmayacaktır.

İnsan, insanlık ne yapacak? "Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak." denilen yeni dünya düzeninde, ortaya çıkan bu yeni durum yok sayılabilecek gibi durmuyor. O yüzden öncelikle bu değişimi anlamak ve zamanı doğru okuyarak bir tavır alabilmek gerekiyor. Her şeyden önce, bu yeni teknolojiler karşısında, insanı insandan uzaklaştıran ve sahici iletişimi yok eden bu yeni duruma salt hayran olmanın ve insanlığın kendinden ne isteniyorsa ona göre hareket etmesi gerektiğine yönelik bir tavır benimsemenin bizi sürece mahkûm edeceğini iyi idrak etmek gerekiyor.

Posthümanizm, transhümanizm, dijitalizm, tekno-insan, yapay zekâ, yeni dünya, aygıtlaşan insan... Nereden bakarsanız bakın, karşımızda yeni bir insan tipi belirliyor ve her yenilik, insanı biraz daha azaltıyor. Ancak bir gerçek var ki insan artık bu yeni akımlardan bağımsız yaşayamıyor. Öyleyse asıl mesele, teknolojinin varlığından çok, insanın teknoloji karşısında neye dönüştüğüdür. Özcan (2021), bu dönüşümü "Evcil İnsan" tabiriyle ifade ediyor ve şöyle devam ediyor: "Artık insan, teknoloji olmadan iletişim kuramaz hâle gelmiştir. 'Post-insanlık' ya da 'İnsanlık 2.0' gibi kavramlarla çözümlemesi yapılan bu durum, insan merkezci yapının yerine tekniği/teknolojiyi yerleştirmektedir. İletişimi ve sosyalleşmeyi sağlayan araçlar da tüketim aygıtları olarak insanı vasıfsızlaştırmakta, standartlaştırmakta ve robotlaştırarak teknolojinin bir nesnesi olarak 'evcil'leştirmektedir. "Bizler mutlu robotlar mı yoksa özgürlüğün bedelini ödeyen insanlar mı olacağız?" sorusu bugün büyük önem taşımaktadır."

FİKİR

TEKNO-DİJİTAL DÜNYADA İNSAN KALABİLMEK

Sanal bir dünyada yaşıyoruz ve sanal olan dünya, gerçek olan dünyaya her geçen gün daha fazla galebe çalıyor. İnsanın ihtiyaçlar hiyerarşisi değişiyor ve yeni dünyada yeni insanın giderek çeşitlenen ihtiyaçları, birçok şeyi tüketip dönüştüreceğe benziyor. Hümanizmle başlayan süreçte “Tanrı’dan kaçarak” “üstün insana” ulaşmaya çalışan insan, yeni dünyada bugün kısmen, yarın ise belki de tamamıyla, kendi eliyle var ettiği bilim ve tekniğin, yapay ve dijital dünyanın hapishanesine mahkûm olacak gibi görünüyor. İnsanı Tanrı’dan uzaklaştırarak özgürleştireceğini varsayan hümanizm, son tahlilde posthümanist, yapay, tekno-dijital süreçlerin ortaya çıkardığı “İnsandan geriye ne kalacak?” şeklindeki ürkütücü soru karşısında artık kendisi de başlı başına bir soru/n/dur.

“Byung-Chul Han (2024), Palyatif Toplum kitabında “Dijitalleşme anestezi uygulamasıdır...” der. “Like-beğeni” çılgınlığını insanı uyuşturan bir ağrı kesiciye benzeten Han (2025), Tefekkür Yaşamı kitabında ise dijitalleşmenin bir tür “kalpsizlik” hâli olduğunu belirtir. Han (2025), ilgili kitabında söz konusu durumu insanın hafıza, bağlılık ve süreklilikle kurduğu ilişkinin dijital çağda uğradığı dönüşüm üzerinden şöyle ifade eder: “Bugün insan kalbi, ölümsüzlüğe sığınacak bir yer sunamıyor. Eğer kalp belleğin ve hatırlamanın organıysa, dijital çağda tamamen kalpsiziz. Büyük miktarda veri ve bilgi depoluyoruz, ancak anıların peşine düşmüyoruz. Her türlü ‘sonsuzluğa’ sırtımızı dönüyoruz. Sadakat, sorumluluk, söz verme, güven ve bağlılık gibi zaman alan uygulamalara tövbe ediyoruz. Geçicilik, kısa vadecilik ve tutarsızlık hayata egemen oluyor.”

Evet, bugün iletişim teknolojilerinin kuşatıcılığı içinde, bunca enformasyon alışverişiye rağmen dijital b/ağlara bağlanmış insan, “öteki” ile bağıni giderek koparmaktadır. Her yere bağlanırken birbirinden uzaklaşan insan, “anlatının krizini” yaşamakta ve iliklerine kadar işleyen bir yalnızlığın içinde kalmaktadır.



Ahmet Dağ (2020), “İnsansız Dünya: Transhümanizm” kitabında, ekonomiden hukuka, toplumsal yapıdan gıdalara kadar insanı ilgilendiren birçok alanı kökten değiştireceği artık bir tahmin olmaktan çıkan transhümanizm sürecini ele alır. Dağ’a (2020) göre bu süreç, esasen bir tür “tanrılığa özenme” girişimidir. Yazar, sürecin devamında insan kalabilmenin, dahası insanın ve insanlığın varlığını koruyabilmesinin mümkün olup olmayacağını sorgular: “İnsanoğlu, transhümanizmle bir kez daha ‘yasak elmayı’ yiyip başını belaya sokma teşebbüsüne girmiş gibi görünüyor... Şimdilerde insan, Âdem ile Havva’nın yasak meyve karşısındaki havf ve reca duygusunu transhümanizm sürecine karşı sürdürmektedir.” Tam da bu noktada transhümanizmin vadettiği ölümsüzlük arayışı, insanın kendi sınırlarını aşma arzusuyla birleşmektedir. Evet, “Tanrılığa özenen insan”, “ölümsüzlük” arzusuyla kendi insani yanını terk etme tehlikesiyle karşı karşıyadır. İnsan yükselmek isterken belki de düşecektir.

FİKİR

TEKNO-DİJİTAL DÜNYADA İNSAN KALABİLMEK

İnsanın bu büyük dönüşümde neyi kaybettiği sorusu, bizi daha temel bir meseleyle karşı karşıya bırakıyor: Ya kaybedilen, insanın kendisiyse? Tam da bu noktada İhsan Fazlıoğlu'na kulak verebiliriz. Fazlıoğlu (2021), asıl meselenin teknolojinin nereye varacağından çok, bütün bu süreçte “insanın yitimi” olduğunu şu sözlerle ifade ediyor: “Kapitalist, emperyalist, neoliberal bir dizgede insan (human) olarak yaşamak mümkün değildir; bu dizgenin bizatihi kurmayı vaat ettiği transhümanist dizgede de mümkün olmayacaktır. Sorun ne şu ne de budur; sorun bizatihi insanın yitimidir. Transhümanizm, posthümanizm ve dahi metahümanizm bize yiteni bulmayı geri getirmeyi vaat ediyor. Doğrudur; bir şey bulacaklar ve bir şeyi geri getirecekler ancak buldukları ve geri getirdikleri şeyin ‘insan’ olduğunu kendisine göre tanımlayabileceğimiz ‘insanlık’ da bizi terk etmiş olacak.”

Posthümanizm, transhümanizm, dijitalizm, tekno-insan, yapay zekâ, yeni dünya, aygıtlılaşan insan... Hiçbiri diğerinden bağımsız değil. Tüm bu süreçleri içine alan modernizmle hesaplaşacak mıyız, yoksa her “yeni”liğin peşi sıra hayran ve esir olarak koşacak mıyız? “Modernizmle alıp veremediğimiz ne?” Esasen modernizmle alıp veremediğimiz yok; modernizme verip alamadıklarımız var. Başka bir hayatı mümkün kılabilmenin yolu, yaşadığımız hayatın çarklarının dışına çıkabilmekten geçiyor. Başka bir hayat için başka bir bakışa, başka bir medeniyete, başka bir duruşa, başka bir mekâna, başka bir zamana ve başka bir düşünce anlayışına ihtiyacımız var.

“Fe eyne tezhebün?” (Tekvîr, 81/26). Kur'an-ı Kerim'den düne, bugüne ve yarına uzanan ilahi bir soru, sarsıcı bir uyarı: “Nereye gidiyorsunuz?” Bu kadim soru, bugün yeniden yankılanıyor: Ey insan! Nereye bu gidiş? İnsana dair her yeni yaklaşım insanı yüceltmiyor; aksine düşürüyor. İnsan düşüyor, insanlık düşüyor. Seküler dünyanın ve modernizmin pençeleri arasında, Tanrı'dan kaçan insan, kendi eliyle yarattığı bilim, teknik ve sanal dünyanın tanrılarının elinde mahkûmdur bugün. İnsandan insana uzanan yol çok uzun artık ve insan, insana şifa olamıyor. Çünkü yeni dünya hükmünü çoktan verdi: İnsan insanın kurdudur.



FİKİR

TEKNO-DİJİTAL DÜNYADA İNSAN KALABİLMEK

Peki, bütün bunlar karşısında umutsuz muyuz? Elbette değiliz. “Dijital çağ” denilen bu çağda, çağın ağlarına takılmadan ama çağın derdinin ve meselelerinin de farkında olarak insanı insana şifa kılacak, onu insanlığından uzaklaştırmayacak bir çağrıyla, bir yaklaşımı ortaya koymak durumundayız. Çünkü mesele, çağın dışında kalmak değil; çağın içinde insan kalabilmektir.

İnsanlığımızın farkında olduğumuz sürece ümidimiz hep olacak. İnsan oluşumuzu her dem hatırlayarak tekno-dijital dünyanın sunduklarını bizi insana yaklaştıracak bir süzgeçten geçirerek hayatımıza dâhil edeceğiz. Dijital çağda insan kalabilmek, her dem insanlığımızın farkında olmaktan geçecektir. Zira bu dünyaya insan olmaya geldik, dahası, insan kalmaya geldik ve dahi hepsinden önemlisi, insan ölmeye geldik.

Kaynakça

Dağ, A. (2020). İnsansız dünya: Transhümanizm. Ketebe.

Demir, S. T. (2024). Ve gelecek geldi. Ketebe.

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2026). Kur'an-ı Kerim açıklamalı meali. Diyanet İşleri Başkanlığı.

Fazlıoğlu, İ. (2021). “İnsan”ın geleceği: Telaşa gerek yok, hepimiz öleceğiz! İ. H. Üçer (Ed.), Gerçekliğe yeni bir çağrı: Salgın günlerinde felsefe içinde (ss. 11-22). İLEM.

Han, B. C. (2025). Tefekkür yaşamı. Ketebe.

Han, B.C. (2024). Palyatif toplum. Metis.

Kaku, M. (2015). Olanaksızın fiziği (E. Tarhan, Çev.). ODTÜ.

Özcan, A. (2021). Evcil insan. Çizgi.



FİKİR

EKRAN BÜYÜRKEN İNSAN KÜÇÜLÜYOR MU?

YUNUS EMRE PEKTAŞ

Teknolojinin insanın elini güçlendirdiği gerçeği yadsınamaz. Peki “ aynı teknoloji insanın kalbini ve vicdanını da güçlendirebildi mi?” Asıl kendimize sormamız gereken soru da budur bence.

Geçmişten günümüze insanlık, her büyük değişimde kendisini yeniden tanımlamak zorunda kalmıştır. Ateşin keşfi, yazının icadı, matbaanın yaygınlaşması ve Sanayi Devrimi, insanlığın hayat felsefesinde yeni dönüm noktaları oluşturmuştur. Bugün ise başka bir dönüm noktasındayız. Ekranlar büyüyor, makineler öğreniyor, bilgi çoğalıyor ve mesafeler kısalıyor.

Peki bütün bunlar olurken insan özü olarak kendini nasıl değiştiriyor ve nasıl geliştiriyor? Dijital çağ ve dijital teknoloji hayatımızı kolaylaştırmakla kalmıyor. Dijital teknoloji kim olduğumuzu, nasıl düşündüğümüzü, nasıl iletişim kurduğumuzu ve dünyayı nasıl algıladığımızı da etkiliyor. Artık insanın yaşadığı şehir ve ev kadar içinde bulunduğu dijital dünya da kimliğinin bir parçası hâline geliyor.

Sosyal medya hesapları, çevrim içi platformlar ve geride bıraktığımız dijital izler, biz insanoğlunda âdeta ikinci bir kimlik oluşturuyor. Ancak bu dijital aynada gördüğümüz kişi her zaman gerçek kişiyi yansıtıyor mu? Beğeni sayılarının değer ölçüsüne, takipçi sayısının itibara dönüştüğü bir dünyada insan zaman zaman kendisini olduğu gibi göstermek yerine görünmek istediği kişiyi sergiliyor.

Hayatın en güzel anları seçiliyor, kusurlar gizleniyor, mutluluk sergileniyor. Maalesef dijital vitrin büyüdükçe insanın kendi iç dünyasıyla baş başa kaldığı zaman ise giderek azalıyor. Oysa insanın kimliği bir profil fotoğrafına, birkaç satırlık biyografiye veya çevrim içi etkileşimlere sığmayacak kadar derin ve gizemlidir. Kimliğimiz; ailemizden, dilimizden, inancımızdan, kültürümüzden, hatıralarımızdan ve bizi biz yapan değerlerden beslenir.

Teknoloji bu bağları güçlendirdiğinde insan hayatına büyük imkânlar sunabilir. Ancak insanı kendi değerlerinden, yakınlarından ve yaşadığı gerçek dünyadan uzaklaştırmaya başladığında üzerinde düşünülmesi gereken bir meseleye dönüşür. Ayrıca bu durum, bilgi için de geçerlidir. Bugün birkaç saniye içinde dünyanın herhangi bir yerindeki bilgiye ulaşabiliyoruz.

FİKİR

EKRAN BÜYÜRKEN İNSAN KÜÇÜLÜYOR MU?

Cebimizde taşıdığımız küçük bir cihaz, geçmişte büyük kütüphanelerde bulunabilecek bilgiden çok daha fazlasını önümüze getirebiliyor. Fakat bilgiye ulaşmanın kolaylaşması, onu anlamlandırmayı da beraberinde getirmiyor. Bilginin çoğalması kadar onu hangi amaçla ve nasıl kullandığımız da önem taşıyor. Çünkü bilgi, hikmet ve ahlaki sorumlulukla buluştuğunda insan için gerçek bir değere dönüşüyor.

Yapay zekâ, robotik sistemler ve otomasyon önümüzdeki yıllarda hayatımızın daha fazla alanına girecek gibi duruyor. Meslekler değişecek, bazıları ortadan kalkacak ve bugün adını dahi bilmediğimiz yeni meslekler ortaya çıkacaktır. İnsan ile makine arasındaki sınırlar daha fazla tartışılacak duruma gelecektir. Bütün bu değişimin ortasında insanı farklı kılan özelliklerin değeri ise daha önemli olacaktır.

Vicdan, merhamet, adalet, sorumluluk ve empati gibi değerler geleceğin dünyasında da insanlığın en temel dayanakları olacaktır. Dolayısıyla çocuklarımızı teknolojiyi iyi kullanan bireyler olarak yetiştirmek yeterli olmayacaktır. Onlara teknolojiyi hangi amaçla kullanacaklarını da öğretmemiz gerekiyor.

Kodlamayla birlikte empatiyi; yapay zekâyla birlikte adaleti; dijital becerilerle birlikte sorumluluğu konuşup onlara bu bilinci aşılamamız gerekir. Çünkü medeniyetler yetiştirdikleri insanlarla kalıcı hâle gelir.

Dijital çağ bize büyük imkânlar sunuyor. Bu imkânları reddetmek yerine insanın iyiliği için yönlendirebilmek gerekiyor. Geleceği şekillendirecek toplumlar; kimliğini koruyabilen, medeniyet birikiminden beslenen ve teknolojiyi insanlığın ortak yararına kullanabilen toplumlar olacaktır. Belki de bu sebeple bugün kendimize sormamız gereken soru, ekranların ne kadar büyüyeceği veya makinelerin ne kadar akıllanacağı değildir.

Asıl soru çok daha insani ve çok daha yakındır: “Ekran büyürken biz de insanlığımızı büyütebilecek miyiz?”

FİKİR

DİJİTAL ÇAĞDA İNSANLIK

MEHMET ATEŞ

Dijital çağ, teknolojik çağ, bilgi çağı ve yapay zekâ çağı olarak adlandırılan içinde bulunduğumuz zaman dilimi “an”ın hızla yaşandığı ancak insanın yaşadığı “an”ı aynı hızla anlamlandırılmadığı bir dönemdir. Dolayısıyla bu farklı adlandırmaların ortak noktasından hareketle, yaşadığımız döneme insanlık açısından “hız çağı” demek daha yerinde olsa gerek. Bu hız, özelde bireysel yaşamı genelde ise toplumsal yaşamı her açıdan etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir. Elbette ki teknolojinin hızla gelişmesi ve yaygınlaşması birçok alanda işlerin daha kolay ve daha hızlı yapılmasını sağlamıştır. Ancak kolaylıklar, herkesin yaşamına aynı ölçüde yansımamaktadır. Bu durum, kurum ve kuruluşların için de geçerlidir. Yararları eşit biçimde olmasa da dijitalleşmenin pek çok imkân sunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Dijitalleşmenin sunduğu en büyük imkânlardan bir iletişimdir. Telefonun icadından akıllı telefonlara kadar uzanan süreç, insanları ve toplumları birbirine bağlanmasını sağlayarak sanal ortamda coğrafi sınırların aşılmasında önemli rol oynamıştır. İletişim araçları sayesinde dünyanın bir ucundaki insanla, toplulukla saniyeler içinde görüntülü görüşmeler yapılabilmekte, uzaktan eğitim verilebilmekte, tek tuşla banka işlemleri gerçekleştirilebilmekte, mobil telefonlarla sınır ötesi alışveriş yapılabilmektedir. Dijital teknolojiler, iletişimin ötesinde, insan eliyle uzun sürede yapılabilecek veya yapılması mümkün belirli sınırlar içinde mümkün olmayan birçok işin de çok kısa bir sürede tamamlanmasını sağlamaktadır.



Dijitalleşme ile şirketler, fabrikalar, ürünleri daha hızlı ve nitelikli biçimde üretme, daha geniş kitlelere pazarlama imkânı kazanmıştır. Bu değişim, medya alanında da kendini göstermektedir. Basılı medyanın tek yönlü iletişim yapısı, dijital ortamda karşılıklı etkileşime açık bir yapıya dönüşmektedir. Dijital medya sunulan yazılar, haberler, yorumlar ve bilgiler daha kısa sürede geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Gelişmiş ülkeler, uydu üzerinden dünyanın herhangi bir yerinde herhangi bir kişiyi izleyebilmekte, dinleyebilmekte ve özel bilgilerine çok kısa sürede ulaşabilmektedir.

Dijital teknolojiler, bilgiye erişimi kolaylaştırırken gözetim ve mahremiyet tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Uydu sistemleri ve diğer dijital izleme araçlarının kullanımı, kişisel bilgilerin korunmasına ilişkin kaygıları artırmaktadır. Savunma sanayisinde de benzer bir değişim yaşanmaktadır. İnsansız ve robotik sistemlerin geliştirilmesiyle bazı görevlerde doğrudan insan müdahalesine duyulan ihtiyacın azaltılması hedeflenmektedir.

FİKİR

DİJİTAL ÇAĞDA İNSANLIK

Dijital çağın ulaştığı en önemli noktalardan biri de yapay zekâdır. Yapay zekâ artık yazıyor, çiziyor, konuşuyor, analiz ediyor, öğretiyor ve daha önce insana özgü olduğu düşünülen pek çok görevi yerine getirebiliyor. Bu sistemlerin gelecekte yaşamın daha geniş alanlarında kullanılması, insanın üretimdeki ve toplumsal hayattaki rolünü yeniden düşünmeyi gerektiriyor.

Gelecekte bunun hayatımızın çok daha geniş alanlarına yayılması mümkün. Teknolojinin yararları kadar bazı telafisi olmayan zararları da bulunduğu aşikârdır. İş gücü kaybından teknoloji bağımlılığına, mahremiyet sorunlarından insanî ilişkilerin zayıflamasına, güvenlikten zorbalığa kadar birçok başlıkta toplanabilir. Dolayısıyla makinelerin, gelişmiş teknolojik araçların, iletişim araçlarının sunduğu fırsat ve kolaylıklarla

birlikte dünyamız etkileyen en önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Ortaya çıkabilecek sorunlara daha gerçekçi yaklaşmak için kendimize aşağıdaki soruları sorabiliriz:

Hızla gelişen teknoloji ile birlikte paylaşma, yardımlaşma, adalet, dürüstlük, sevgi, saygı, merhamet, mahremiyet, güvenlik, fedakârlık ve samimiyet gibi insani değerlerimiz de aynı ölçüde güçleniyor mu? Yoksa teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu değerlerimiz yavaş yavaş aşınıyor mu?

Teknoloji hayatımızın her alanına girerken insan ve insani değerler nasıl konumlanıyor?

Teknoloji hayatımızı kolaylaştırırken risklerinin farkında mıyız?

Teknolojinin, robotların ve yapay zekânın hayatımızdaki yerinin giderek artmasının olumlu ve olumsuz etkilerini şimdiden doğru analiz etmek ve gerekli tedbirleri almak zorundayız. Yapay zekâ bilgiye ulaşmamıza ve işlerimizi kolaylaştırmamıza yardımcı olabilir; ancak bu yardım, kendi düşüncemizi üretmenin yerini almamalı, bizi hazır bilgiyi sorgulamadan kullanmaya alıştırmamalıdır. İnsani duygularımızı ve düşünme yetimizi korumak; okuyarak, araştırarak ve analiz ederek doğru bilgiye ulaşma çabamızı sürdürmek önem taşımaktadır.

Dijital çağın bir parçası olarak teknolojiden ve yapay zekâdan bütünüyle uzaklaşmamız mümkün görünmemektedir. Asıl mesele, teknolojinin imkânlarından yararlanırken insan olarak kalabilmektir. Bu sebeple üzerinde durulması gereken, teknolojinin ne kadar ilerlediği kadar insanın kendi aklını ve iradesini ne ölçüde koruyabildiğidir. İnsan, yaratışı itibarıyla sosyal bir varlıktır.

Duygu ve düşüncelerini, sıkıntılarını, üzüntü ve mutluluğunu paylaşmaya, konuşmaya ihtiyaç duyar. Bunun için başkalarıyla bağ kurar, topluluklara katılır ve aidiyet arar. Ancak dijitalleşme ile yüz yüze buluşmaların yerini giderek sanal ortamdaki etkileşimler alabilmektedir. Bu değişim, iletişim kurma biçimlerimizi ve ilişkilerimizin niteliğini de etkilemektedir. İletişimi güçlendirmesi gereken telefon, bazen aynı ortamı paylaştığımız insanlarla aramıza mesafe koyan bir araç hâline gelmiştir. Dost meclislerinde, evde aile ortamında birbirimizi dinlemek yerine mesajlaşmaya ve sosyal medyada gezinmeye yöneldiğimizde, uzaktakilere ulaşırken yanımızdakilerin duygu ve düşüncelerinden uzaklaşabilmekteyiz.

Ebeveynlerin kendilerine zaman ayırmak amacıyla küçük yaşta telefon veya tabletle baş başa bıraktıkları çocuklar, dijital dünyada yaşlarına uygun olmayan içeriklerle karşılaşabilmektedir. Çocukların sorgulama ve değerlendirme becerilerinin henüz gelişmekte olması, bu içerikleri anlamlandırmalarını zorlaştırabilmekte; karşılaştıkları davranışları örnek almalarına yol açabilmektedir. Bu sebeple çocukları zararlı içeriklerden korumak ve teknolojiyi doğru ve yerinde kullanmayı öğretmek önemlidir.

FİKİR

DİJİTAL ÇAĞDA İNSANLIK

Bu noktada en büyük sorumluluk ailelere ve eğitimcilere düşmektedir. Ebeveynlerin kendi ekran kullanımlarını sınırlandırarak örnek olmaları; çocuklarıyla sohbet etmeye, kitap okumaya ve ortak etkinliklere zaman ayırmaları bu süreci destekleyebilir. Çocuklarımıza bırakacağımız en değerli miras, pahalı cihazlardan önce düşünme ve sorgulama becerisi, çevresine karşı sorumluluk bilinci ve insan kalabilme duyarlılığıdır. Bu mirasın temelinde, insanın hayatın öznesi olduğu, teknolojinin ise ona hizmet ettiği anlayışı bulunmaktadır. Çocuklara görev ve sorumluluklarını yerine getirmenin, başkalarının haklarına saygı duymanın ve vicdanlarıyla hareket etmenin değeri kazandırılmalıdır. Dijital dünyanın tehlikeleri karşısında bireyi ve toplumu desteklemek, ailelerin ve eğitimcilerin çabalarını aşan ortak bir sorumluluktur.

Kurumlara ve sivil toplum kuruluşlarına bu konuda düşen görevler şöyle sıralanabilir:

- Toplumu dijital ortamların olası riskleri ve bilinçli teknoloji kullanımı konusunda bilinçlendirmek,
- Alan uzmanlarıyla halkı buluşturup bilgilendirme ve rehberlik çalışmaları yürütmek,
- Ekran dışında zaman geçirmeyi ve yüz yüze etkileşimi destekleyen ortamlar oluşturmak,
- Etkinliklerini yaygınlaştırarak bu alanlara katılımı teşvik etmek.

Eğitim kurumlarına düşen görevler de şöyle sıralanabilir:

- Öğrencileri ve velileri dijital araçların doğru kullanımı ile ilgili seminerler, eğitimler vermek,
- Ailelerle iş birliği yaparak öğrencilerin bu konuda yaşadıkları sorunlara çözümler üretmek,
- Çeşitli sosyal etkinliklerle, spor sanatla zaman geçirmelerini sağlamak,
- Afiş, broşür hazırlayarak farkındalık oluşturmak.

Devletler bazında alınması gereken önlemler ise şöyle sıralanabilir:

- 16 yaş altına sosyal medya kullanımının sınırlandırılması,
- Sosyal medya ve TV’de zararlı, toplumsal değerlere aykırı içeriklerin denetlenmesi,
- Siber zorbalık, tehdit ve şantaja karşı etkili önlemler alınması,
- Teknolojinin bilinçli kullanımına yönelik düzenli kamu spotları yayımlanması.

Çocuklarımızın yetişmesinde ve sorumluluk üstlendiğimiz kurumların işleyişinde adalet, dürüstlük, sevgi, saygı, merhamet, fedakârlık mahremiyet ve sorumluluk gibi yaşatabilirsek geleceğe anlamlı bir miras bırakmış oluruz. Aksi hâlde teknolojik ilerleme, insani değerlerin aşınmasını önlemeye tek başına yetmeyecektir. Uzakları yakınlaştıran teknoloji, yakınımızdakileri bizden uzaklaştırmamalıdır. Bizi bilgiye ulaştıran teknoloji, düşünme yeteneğimizi elimizden almamalıdır.

Hayatımızı kolaylaştıran teknoloji, hayatımızın kendisi hâline gelmemelidir. İnsanlığın geleceği, teknoloji devlerinin vicdanına bırakılamayacak kadar değerlidir. Bu geleceğin şekillenmesinde, teknolojiyi bilinçli kullanan ve sorumluluk üstlenen insanların söz sahibi olması gerekir.

Öyleyse mevzu dijital çağdan korkmak değildir. Mevzu, dijital çağın içinde insan kalabilmek, insani değerleri hayatın merkezinde tutarak yaşamak ve yaşatmaktır.

FİKİR

MEDENİYET PERSPEKTİFİ

MİRZA GÖKDEMİR

Medeniyet perspektifi yaklaşımı tarih boyunca kendine özgü bir dünya görüşü, insan tasavvuru, değerler sistemi, şehir anlayışı, sanat-estetik anlayışı, bilgi üretme biçimi ve toplumsal düzen oluşturmuş bütün büyük medeniyetler için söz konusu edilebilir.

Bu metinde medeniyet perspektifi yaklaşımı İslâm Medeniyeti özelinde ele alınmış ve bugünün Müslüman birey ve topluluklarının mevcut durum ve imkânları üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

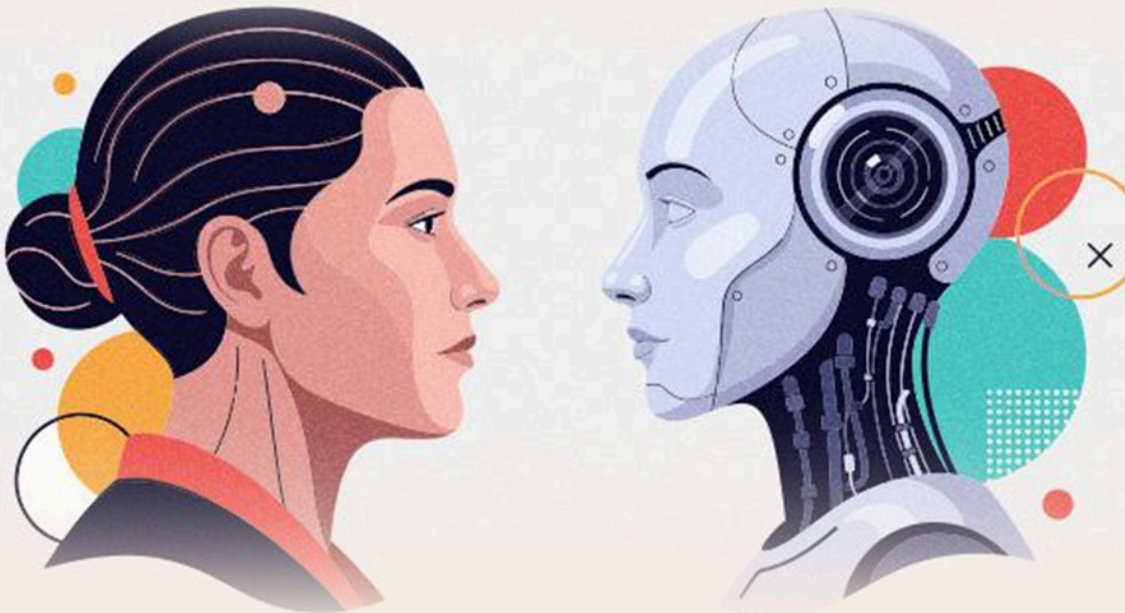
Dijital çağda medeniyet perspektifi başlıklı bir metnin öncelikle cevap vermesi gereken bazı temel sorular vardır. Bu soru veya sorulara verilecek cevap metnin kapsam ve gidişatını doğrudan etkileyecek niteliktedir.

İlk ve öncelikli soru “Dijital çağda bir medeniyet perspektifine ihtiyaç var mıdır?” sorusudur.

Dijital çağla birlikte insan yaşamını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğundan çok daha fazla şeye sahip olmuştur. Bilgiye erişim daha önce görülmemiş bir şekilde artmış ve kolaylaşmıştır. İletişim mekânsal sınırların çok daha ötesine taşınmış ve küresel düzeyde yaygınlaşmıştır.

Üretim kapasitesi olağanüstü bir seviyeye ulaşmıştır. Yapay zekâ ile birlikte insan bilişsel kapasitesini önemli ölçüde ortaya koyma imkânı bulmuştur. Görünürlük ve temsil yetenekleri yaygınlaşmış, doğayı tanıma ve yönetme imkanları ileri bir düzeye ulaşmıştır. Dijital çağla birlikte insanlık yapabilme kapasitesini tarihte daha önce görülmemiş bir şekilde arttırmıştır.

Tüm bu olağanüstü imkân, artış ve gelişmelere rağmen mahremiyet, özgürlük, adalet, hakikat, ahlak, kimlik, toplumsal bağlar ve doğayla ilişki konusunda yeni ve derin sorunlar da ortaya çıkarmıştır. Küresel kapitalist sistemin ortaya çıkararak mutlaklaştırdığı sömürü ve yoksulluk, Uluslararası sistemin kurucularının başlatıcısı, azmettiricisi ve sürdürücüsü olduğu savaşlar, çağın egemen liderlerinin Epstein dosyalarıyla ortaya dökülen insani ve ahlaki değer yoksunluğu, daha fazla üretim, sınırsızca tüketimin ortaya çıkardığı ekolojik sorunların insan yaşamı ve geleceğini tehdit edecek boyutlara ulaşmış olması, insanın bireyselleşerek küresel sömürünün edilgen bir objesi haline dönüştürülmesi, artan ve giderek şizofrenik bir derinliğe ulaşan psikolojik sorunlar, mahremiyeti korunması imkanlarının



DİJİTAL ÇAĞDA MEDENİYET PERSPEKTİFİ

ortadan kalkması, insanın küresel dalga karşısında kendi özgünlüğünü ve özgürlüğünü koruyamaması vb.

Kısaca dijital çağın temel meselesi yalnızca “Daha fazlasını nasıl yapabiliriz?” sorusu değildir. Asıl mesele, sahip olduğumuz bu olağanüstü gücü hangi amaçlar doğrultusunda ve hangi değerler çerçevesinde kullanacağımızdır. İnsanlığın yapabilme kapasitesi arttıkça yapması gerekenler arasındaki mesafenin gittikçe azalması beklenirken maalesef bu mesafe giderek büyümektedir. Bu nedenle dijital çağ, aynı zamanda bir medeniyet eşliğidir. Çünkü mesele artık yalnızca teknolojik ilerleme değil; insanın ne olduğu, nasıl yaşaması gerektiği, hangi değerleri koruyacağı ve sahip olduğu gücü hangi sınırlar içinde kullanacağı sorularıdır. Dolayısıyla Dijital çağın insana sunduğu imkanların ve neden olduğu sorunların bir kısmı bile ilk sorumuza verdiğimiz cevabın kesinlikle “evet” olmasını zorunlu kılıyor. Bu yeni eşik insanın ne yapması gerektiği, neyi yapmaması gerektiği ve sahip olduğu bu yeni gücü hangi değerler doğrultusunda kullanacağı sorusu bir medeniyet eşliğidir.

İkinci sorumuz “Dijital çağda bir medeniyet perspektifi ortaya koyabilmek mümkün mü?” sorusudur.

Eğer Müslüman birey ve toplulukların bakış açıları, değerleri, idealleri, zevkleri, kullandıkları kavramlar, sahip oldukları bilgi ve bunun derinliği, bilgi kaynakları, başarı ölçütleri ve hatta “iyi hayat” tasavvuru büyük ölçüde egemen kültür tarafından oluşturulmuş ve şekillendirilmişse ondan/onlardan geçmişten aldıkları bir bilgiye dayanarak “saf bir medeniyet perspektifi” oluşturmasını beklemek gerçekçi mi? Bir medeniyet perspektifi ortaya koyabilmek için “Eşsiz bir mirasa sahip olmak yeterli mi?”

Çünkü İslâm medeniyeti açısından sorun, geçmişte büyük bir medeniyet kurulmuş olması değildir.

Bugünün Müslüman birey ve toplulukları açısından güçlük geçmişte üretilmiş medeniyet mirasının özünü koruyarak bugünün ihtiyaçlarına çözümler üretebilme kapasitesini ortaya çıkarmaktır.

Yani sorumuz bugünün Müslüman birey ve toplulukları İslam medeniyetinin tarihsel mirasını, dijital çağın meselelerini anlamlandırabilecek ve bu çağın geleceğini şekillendirebilecek canlı bir medeniyet perspektifine, bir medeniyet tasavvuruna daha da önemlisi ete kemiğe bürünmüş haliyle sosyal, toplumsal ve ekonomik kurumlarına, organizasyonuna bir medeniyet ekosistemine dönüştürülebilir mi? Çünkü sorun bilgi veya miras eksikliği değil, öznenin kendisinin “Müslüman birey ve toplumların” egemen kültür tarafından biçimlendirilmiş olmasıdır.

Yani sorun; “Küreselleşmiş ve dijitalleşmiş dünyadaki çoklu etkiler karşısında “Müslüman birey ve toplumların” kendi değer ve anlam dünyasını bilinçli biçimde kurabilme, farklı kültürel unsurları değerlendirebilme ve bunları yeni bir medeniyet üretimine dönüştürebilme yetkinliği var mı?” sorusudur. Bu farkındalığı kim sağlayacak? Söz konusu olan egemen kültür içinde yetişmiş, şekillenmiş, onu eleştirecek kavram ve değerlerini o kültürden öğrenmiş, devralmış bir durum olduğuna göre.

İkinci sorunun cevabı daha da zor. Büyük bir iştah ve cesaretle “evet” demek istesek de bugünün Müslüman birey ve topluluklarının hem dijital çağı okumada hem de kendi miraslarını anlamada yaşadıkları entelektüel yoksulluk bizi oldukça zor durumda bırakıyor.

FİKİR

DİJİTAL ÇAĞDA MEDENİYET PERSPEKTİFİ

İslâm medeniyetinden devraldığımız eşsiz mirası ve dijital çağın ortaya çıkardığı imkân, ihtiyaç ve sorunları, tam ve derinlikli olarak okuyabilecek, anlayabilecek ve yorumlayabilecek, İslam medeniyetinin özünü koruyup alarak, bugünün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden yapılandıracak yüksek bir idrak seviyesine ve bu idraki canlı bir organizmaya dönüştürerek var kılacak bir medeniyet ekosistemine ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaca tüm bu zor şartlar altında imkanlar üretebilirsek “evet” deme şansımızı da artırmış olacağız. Burada medeniyet perspektifiyle ulaşmak istediğimiz şey bir varış noktası değil (hem geçmiş mirasla hem de dijital çağın ortaya çıkardığı durumla ilgili) bir farkındalık durumudur. İhtiyacımız olan şey geçmişî bugüne taşımak veya aktarmak da değildir. Medeniyet perspektifi düşüncesiyle bugünün insanına başka türlü düşünmenin mümkün olduğunu göstermek istiyoruz.

İllüzyonist bir gerçeklikle bizlere sunulan ve “tek mümkün gerçeklik” olarak gördüğümüz yaşam biçiminin aslında bir zorunluluk olmadığını başka bir durumun da söz konusu olabileceğini ve olması gerektiğini ifade etmeli ve bunu görünür kılacak aile, okul, kültür, edebiyat, sanat, mimari, şehir, bilim, üniversite, ekonomi, teknoloji, ibadet mekânları, sosyal ilişkiler ve gündelik hayat birlikte başka bir anlam dünyası oluşturmalıdır.

Bu durum bizi doğrudan medeniyet perspektifinin yanında medeniyet üretme kapasitesine de götürüyor. Bu da üçüncü ve son sorumuzu oluşturuyor. “Müslüman birey ve toplulukların bir medeniyet üretme kapasitesi var mı?”

Bu çok daha zor durum. Şunu çok iyi biliyoruz ki insanı yalnızca fikirler veya kitaplar biçimlendirmiyor. İnsanı biçimlendiren şey yaşadığı dünyadır. Düşünce ile gündelik hayat arasında ilişki kurabilmek bir medeniyet fikrini var kılacak yegâne şeydir. Bir medeniyet perspektifi imkanı, çağın ortaya çıkardığı imkân, ihtiyaç ve sorunlara çözüm üretebilme kapasitesine sahip olabilmekle de doğrudan ilgilidir. Burada bize ait olmayan ihtiyaç ve sorunları neden biz çözmek zorundayız ya da bir sorunun parçası olanlar o sorunu çözemez gibi eleştiriler de söz konusu olabilir. Bir yanılsama atmosferinde yanlış ihtiyaçlar etrafında şekillendirilmiş hayat sahiplerinin hangi ihtiyaçlarına çözüm üreteceğiz?



FİKİR

DİJİTAL ÇAĞDA MEDENİYET PERSPEKTİFİ

Daha fazla güce sahip olabilmelerine mi, daha görünür ve bilinir olabilmelerine mi, daha çok tüketebilmelerine mi? Evet insanın sınırlı doğasının ortaya çıkardığı tüm bu durumlara, bu sorunun içindeki Müslüman bireyler ve topluluklar olarak cevaplar, çözümler üretebilecek bir medeniyet ekosistemi oluşturmak bir medeniyet perspektifinin zorunluluğu içerisindedir. Medeniyet meselesi asıl burada başlıyor. Bize geçmişe ait hazır cevaplar değil, bugünün insanının dünyayı başka türlü görmesini sağlayacak bir düşünme imkânı ve bir dönüşme ortamı gerekiyor. Kurumlar üretebiliyorsak ya da var olanları dönüştürebiliyorsak kendi medeniyet perspektifimize göre, sistemler kurabiliyorsak insan, toplum ve doğa ile ilgili ve tüm bunlar İslam medeniyetinin özünü barındırıyorsa ve ona aitse bir medeniyet kapasitemizden bahsedebiliriz. Yoksa sadece soyut düşüncelere sahip olmak bir medeniyet fikri, perspektifi, tasavvuru ya da ekosistemi oluşturmak için asla yeterli olmayacaktır. Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. “Dijital Çağda bir medeniyet perspektifine ihtiyaç var mı?” Evet, bir medeniyet perspektifine ihtiyaç var. “Bu medeniyet perspektifimi Müslüman birey ve toplumlara açısından ortaya koymak mümkün mü?” Burada kolaylıkla evet diyemiyoruz. Güçlü bir zorluk da var. Bir medeniyet perspektifi tek başına bir medeniyet mirasına sahip olmak değildir. Çağa sadece eleştirilerde bulunmak ya da sadece sorunları tespit edip söylemek de değildir. Evet bir mirasa sahip olmak önemlidir. Var olan koşulları temel değerler bağlamında ele alıp değerlendirmek, sorunları ortaya koymak veya eleştirmek de önemlidir. Ama bu tek başına bir medeniyet perspektifi veya medeniyet ekosistemi oluşturmayacaktır. Peki bir “medeniyet üretme kapasitesine sahip miyiz? Medeniyet meselesi tam da burada başlamaktadır. Yapılması gereken, geçmişte üretilmiş medeniyet mirasına sahip çıkmanın ötesine geçerek bu mirası çağın gerçekliğiyle buluşturacak bir medeniyet ekosistemi kurabilmektir. Geçmişe ait hazır cevaplar üretmekte değil, bugünün insanına dünyayı başka türlü görme, başka türlü düşünme ve nihayet başka türlü yaşama imkânı sunabilmektedir.



TOPLUM

HANGİ EĞİTİM DÜŞÜNCESİ İNSANI DAHA İYİ BİR İNSAN YAPAR?

MAHMUT TEPE

İnsan dünyaya tertemiz bir varlık olarak gelir. Her insan doğduktan sonra yaşadığı çevrenin, özellikle anne ve babasının sahip olduğu düşüncenin, inancın ve gelişmişliğin seviyesine göre yetişir. Çevre, anne ve baba doğru bir inanca, düşünceye ve dürüst bir karaktere sahipse çocuk da buna göre şekillenir. İnsanın dünyadaki varoluş sebebine göre bir hayat yaşaması, bir inanca sahip olması ideal olmalıdır. Dünyadaki varoluş gayesi bilinmeden yaşanan bir hayat insan için en büyük kayıptır. Bu nedenle, eğitimde en önemli ilke bir insanın dünyadaki yaratılış felsefesine uygun bir inancın, düşüncenin ve güzel bir hayatın nasıl olması gerektiğini kazandırmak olmalıdır. Her eğitim sisteminin bir eğitim felsefesi vardır. Eğitim felsefesi bir toplumun geçmişten devraldığı tarih, inanç, düşünce, yaşam, gelenek ve göreneklerin toplamından oluşur. Eğitim felsefesi ile her toplum kendi çocuklarının düşüncesini ve karakterini oluşturur. Nurettin Topçu, “Türkiye’nin Maarif Davası” kitabında “Felsefesi olmayan bir milletin mektebi olmaz.” Sözü bu konuda önemlidir.



Tarih toplumun hafızasıdır. İnanç her insanın en büyük kuvvet kaynağıdır. Bizim eğitim felsefemizin tanımını nasıl yapacağız? Devrimi gerçekleştirdi. Sanayi Devrimi sonrasında gerçekleşen Fransız İhtilali ile İnsan Hakları, eşitlik, ulusçuluk ve demokrasi düşüncesi hızla dünyaya yayıldı. Dünya yeni bir döneme girdi. Tarihsel değer yargılarında, yönetim anlayışlarında, kurumlarda, eğitimde köklü değişimler oldu. Fransız İhtilali sonucunda imparatorluklar yıkılarak ulus devletler tarihin sahnesine çıktı. Batı’da Hristiyanlık düşüncesi ve kurumları zayıfladı. Bunun yerine hümanizm yaygınlaştı. Hümanizm ile insan tanrılaştırıldı. Bu düşünceler bütün dünyaya yayıldı. Osmanlı İmparatorluğu da bunun sonucunda yıkıldı. Osmanlı’nın bakiyesi altında Batı’yı örnek alan onlarca devlet kuruldu.

Batı, kendi tarihsel, kültürel süreci içinde gelişerek modernizme ulaştı. Batı dışında kalan toplumlar Batı’nın tarihsel sürecinde yaşadıkları aşamaları yaşamadan Batı’yı taklit etmeye başladı. Kendi tarihlerine, inançlarına, değerlerine sırtını döndüler. Kendi köklerinden uzaklaştılar. Batı’nın emek vererek, gelişerek kendi tarihi ve kültürü içinde ulaştığı aşamayı dikkat etmeden Batı’nın her şeyini ithal etmeye başladılar; hazırda kondular. Bu durum Doğulu toplumların bir çobana takım elbise, son model ayakkabı ve kravat giydirerek şeklen Batılaşmasına benziyordu. Şimdi bu çoban Batılı mı oldu? Her toplumun gelişmişlik seviyesi, kültürü farklıydı. Batı’da ve dünyada ortaya çıkan bilimi ve tekniği elbette almak gerekirdi.

TOPLUM

HANGİ EĞİTİM ODÜŞÜNCESİ İNSANI DAHA İYİ BİR İNSAN YAPAR?

Ama Batı'nın yaşama biçimini, kültürünü almak yanlış. Her toplum kendi tarihi ve kültürel sürecinde ortaya çıkan aksaklıkları, çürümüşlükleri ayıklayacak bir çabaya ve bunların yerine toplumu geliştirecek değerleri koymaya göre gelişir. Japonya gibi kendi değerlerini ve kültürünü koruyarak Batı tekniğinden ve biliminden yararlanan devletler de oldu. Bu devletler iç çatışmalardan uzak, enerjilerini toplumu geliştiren çalışmalara verdi. Doğu toplumlarında Batı'yı destekleyen ve Batı'nın ahlakına ve yaşama biçimine karşı olanlar da oldu. Doğu toplumları kendi içinde iki farklı düşünce etrafında kümelenirdi. Kümelerden biri Batı'nın her şeyini almak isterken, diğer küme Batı'nın bilimini, tekniğini almak ve tarihten miras alınan kendi inanç ve hayat biçimini yaşamayı savunuyordu. Bunlar ortak noktada uzlaşmadı. Bu kümeler birbirleriyle uğraşıp durdu. Ortak bir anayasa, ortak bir eğitim müfredatı oluşturmak için uzlaşmadı. Bu da toplumda sürekli gerginliklere sebep oldu.

Eğitime ideolojik olarak bakıldı. İdeolojik tartışmalardan bilime ve teknolojiye zaman bulunamadı. Bu da gelişmeye engel oluyordu. Doğu toplumlarının modernleşme tarihi böyle devam etti. Bu modernleşme mantığı bizi istediğimiz noktaya getirmedi. Akıl bize tarihten ders almamızı isterdi. Doğu toplumlarında, on yıllardır süren Batılılaşma çabalarında bir uzlaşma sağlanmadı. Uzlaşarak herkesin kazanacağı bir yol elbette vardır. Uzlaşma sağlandığında insanlar arasındaki buzlar eriyecek ve insanlar kardeş gibi bir arada birlikte ülkelerini daha da geliştireceklerdir. Doğu toplumlarında iki farklı düşünceden birinin diğerine hükmetmesi ve kendi düşüncesini dikte etmesi sorunu çözümüyor. Bu durumun on yıllarca sürmesi toplumu geriliyor. Her insanın başkasına zarar vermeden kendi düşüncesini yaşaması ve kendi düşüncesine uygun eğitimden yararlanmasının yolu nedir? Bu yolu bulmak gerekir.



TOPLUM

HANGİ EĞİTİM ODÜŞÜNCEİ İNSANI DAHA İYİ BİR İNSAN YAPAR?

Düşüncelerin kolu kanadı kırılarak oluşturulmuş bir eğitim sisteminin düzgün, çalışkan ve iyi insanlar yetiştirmeyeceğini gördük. Bir eğitim sisteminden geçerek herhangi bir mesleğe giren insanları, ailenin sağlamlık durumunu, insanlara olan güven ve adaletin sonuçlarını görebiliriz. Boşanmalara bakınca ailenin sağlamlığını, mesleklere bakarak esnafın güven durumunu, birine borç para vererek kişilerin güvenini ölçmeyen var mıdır? Bu sonuçlar eğitim sisteminin doğru mu yanlış mı olduğunu bize göstermez mi? Modern eğitimin sonuçları değerlendirilerek insanların neden istediğimiz gibi iyi insanlar olarak yetişmediğini düşünmek gerekir. İstedığımız insan tipi nedir? İstedığımız insan tipini yetiştirecek düşünceler üzerinde uzlaşmak gerekir. Bugün yapay zekâ ile yeni bir dönme giriyoruz. Teknoloji ve bilim iyi insanların elinde rahmete dönüşür; kötü insanların elinde ise bir canavara dönüşür. İyi insan yetiştirmek için önümüzde duran fırsatı kaçırdığımızda bu yapay zekâ çağında insanın kötülüklerinden kendimizi nasıl koruyacağız? İnsan değişebilen ve kendisiyle savaşan bir varlıktır. İnsan ancak en güzel örnekleri gördüğünde ve en güzel düşünceleri anladığında değişir. En güzel örnek Peygamberimizdir; en güzel kitap ta Kur'an-ı Kerim'dir. Bu iki ana kaynak pergelin merkezdeki ucunda olacak, pergelin diğer ucu da bütün dünyadaki bilgilerden yararlanan bir nesil yetiştirmek için model olacaktır. Eğitim insanı insan eden bir çabadır. İnsanın sadece aklını eğitmekle insanın insan olarak yetişmesine yetmediğini on yıllardır hepimiz gördük. İnsanın aklını, kalbini ve ruhunu da eğitecek bilgilere ihtiyacı vardır. Kalp ve ruhun eğitimi olmadan insanı durdurmak mümkün değildir.



EDEBİYAT

Şiir

Dijital Sürgün

MEHMET KUŞTEPE

Dijital Sürgün

Yusuf misali esir düştük bu gizemli çağda,
Kervan bekleyecek sabır kalmadı insanda.
Bilmem neyin acelesi, hangi telaş var akılda,
Ömür sessizce tükenir yolun sonunda.

Eskiye hasret büyür, yeninin içinde küskün,
Ekranların gölgesinde hayatımız bir sürgün.
Kelimeler suskun şimdi, gönüller yorgun, üzgün,
İnsan insana yakinken kendisine neden sürgün?

Dünya küçüldü dediler, sığıdı avuçlarımıza,
Biz mi zamanı tükettik, zaman mı kıydı bize?
Her şeyi paylaştık da ne kaldı aramızda,
Bir mahşer unutuldu ekran telaşımızda.

Dünya ufaldıkça büyüdü bizim yalnızlığımız,
Bir emojiye sığıdı hâlimiz, hatırimız.
Bir haber için yollar gözlerdi atalarımız,
Mesafeler kısaldı, uzadı yalnızlığımız.

SON GÖRÜLME

Saat 23.47 idi.

Yusuf, yatağın kenarında oturmuş telefon ekranına bakıyordu. Ev sessizdi. Karşı apartmanın birkaç penceresinden mavi ekran ışıkları sızıyordu. Eskiden geceleri pencerelerden televizyon sesleri, çocuk gürültüleri, tabak çanak sesleri gelirdi. Şimdi herkesin evi sessiz, herkesin eli dolu, herkesin işi yoğundu.

Telefonu titredi.

“Bugün 8 saat 43 dakika ekran başında kaldınız.”

Yusuf gülümsedi.

“İyiymiş. Dünden az.”

Telefonu bırakmak üzereyken bir bildirim daha geldi.

Babanız çevrim içi.

Bir an ekrana baktı.

Babası üç yıl önce ölmüştü.

Telefonu elinden düşürecek gibi oldu. Bildirimi yeniden okudu.

Babanız çevrim içi.

Profil fotoğrafında babası vardı. Köydeki evin önünde, eski ceviz ağacının altında çekilmiş bir fotoğraf... Başında kahverengi şapkası, yüzünde o bildik yarım gülümseme ama derin bir yaşam izi vardı.

Yusuf titreyen parmağıyla profile dokundu.

Son görülme: Şimdi

Mesaj kutusunu açtı. Yıllar önceki konuşmaları karşısındaydı.

“Eve gelirken ekmek al oğlum.”

“Tamam baba.”

“Annen seni soruyor.”

“İşim var, sonra ararım.”

Son mesaj üç yıl öncesine aitti:

“Müsait olunca ara beni.”

Yusuf o gün aramamıştı.

Ertesi sabah babasının geçirdiği kalp krizi sonucu hayatını kaybettiğini öğrenmişti.

Ekrana uzun süre baktı. Sonra, yaptığıının saçmalığını bile bile yazdı:

“Baba?”

Mesaj anında görüldü.

Yusuf'nın kalbi hızlandı.

Ekranda üç nokta belirdi.

Babanız yazıyor...

Ayağa kalktı. Odada birkaç adım attı. Bunun bir sistem hatası olduğunu düşündü. Belki hesabı ele geçirilmişti. Belki de yapay zekâyla hazırlanmış yeni bir dolandırıcılık yöntemi.

Mesaj geldi:

“Müsait misin oğlum?”

Yusuf'nın gözleri doldu.

Bu cümleyi babası hep söylerdi. Hiçbir zaman doğrudan “Ara beni.” demezdi. Önce “Müsait misin oğlum?” diye sorardı.

Yusuf cevap yazamadı.

Yeni mesaj geldi:

“Bu sefer işin yoksa biraz konuşalım.”

Telefonu elinden bıraktı.

Tam o sırada ekran yeniden aydınlandı.

Bir bildirim daha vardı.

Anneniz çevrim içi.

Yusuf donup kaldı.

Annesi yan odada uyuyordu.

Koşarak kapıyı açtı.

Yatak boştu.

Yastığının üzerinde annesinin telefonu duruyordu. Ekranı açıktı.

Yusuf telefona yaklaştı.

Annesinin hesabından kendisine bir mesaj gönderilmişti:
“Oğlum, insan sevdiklerine vakit ayırmak için onların çevrim dışı olmasını beklememeli.”
Yusuf annesine seslendi.
Cevap gelmedi.
Evin bütün odalarını dolaştı. Balkon, mutfak, banyo...
Kimse yoktu.
Kendi telefonuna yeni bir bildirim düştü:
Anneniz son görülme: 23.59
Saat tam gece yarısını gösterdi.
Birden bütün ekranlar karardı.
Yusuf sabaha kadar kapının önünde bekledi.
Güneş doğarken annesi merdivenlerden çıktı.
Yorgun ve telaşlı görünüyordu.
“Ne oldu sana?”
Yusuf koşup annesine sarıldı.
“Sen neredeydin?”
“Gece komşunun kızı aniden fenalaştı. Kapıyı çalıp yardım istediler. Sana seslendim ama odandan cevap gelmedi. Uyuduğumu düşündüm. Aceleyle çıkınca telefonumu da yanıma almayı unutmuşum.”
Yusuf, bütün gece elinden bırakmadığı telefona baktı. Annesinin kendisine seslendiğini duymamıştı. Ekranın içine öylesine gömülmüştü ki evden çıkan annesini bile fark etmemişti.
Yusuf hiçbir şey söylemedi.
Telefonunu açtı.
Babasının hesabı yine yıllardır olduğu gibiydi:
Son görülme: 3 yıl önce
Geceki mesajların hiçbiri yoktu.
Yusuf o sabah işe gitmedi.
Annesiyle kahvaltı yaptı.
Uzun uzun konuştular.
Öğleden sonra telefonu yine titredi.
“Bugünkü ekran süreniz geçen haftaya göre %82 azaldı.”
Yusuf bildirimi kapattı.
Telefonu masanın üzerine, ekranı aşağı gelecek şekilde bıraktı.
Annesine döndü.

“Anne...”
“Efendim oğlum?”
Yusuf bir süre yüzüne baktı.
“Hiç... Konuş sen. Ben seni dinliyorum.”
Yusuf’un yıllardır içinde kaybolduğu kuyu karanlık değildi.
Yüzüne hep bir ışık vurmuştu.
O sabah ilk kez başını kaldırdı.



CEMRE GÜL AKGÜN

Emine, oğlunun odasına üç gün sonra gidebildi.

Masadaki telefon hâlâ şarjdaydı.

Uyanık olan masadaki telefonda.

2.135 takipçi.

Ekranda oğlu gülümsüyordu.

Bir titreşim.

2.957

Bir tane daha.

3.185

Sonra sessizlik.

Emine ana, oğlunun yüzüne dokundu.

Ama soğuktu ekran.

Oysa üç gündür şarjdaydı telefon.

Ekran sanki son kez ışıklandı.

Öyle hissetti Emine ana.

Bir takipçi daha.

Nisâ seni takip etmeye başladı.

O an, bildirim pek de dikkat çekmedi.

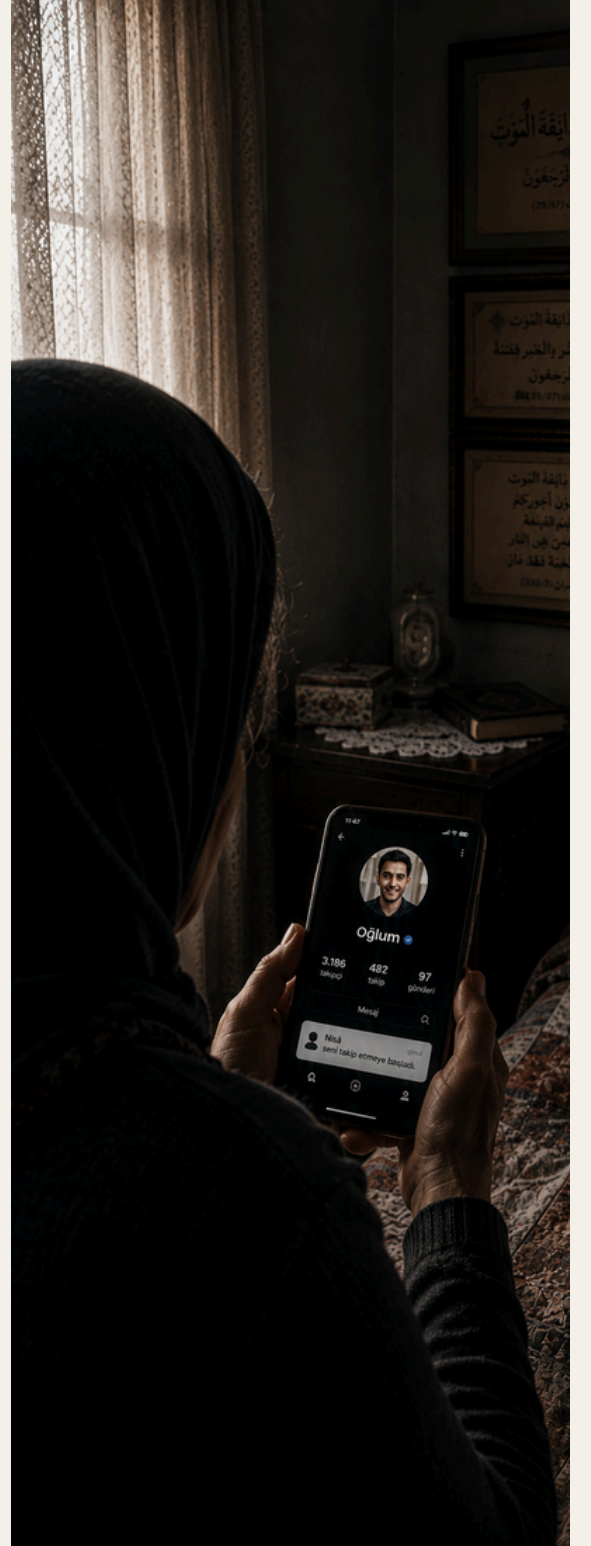
Kadın, oğlunun fotoğrafına baktı sadece.

Telefonu yüzüstü çevirdi.

“Perde kapandı” dedi.

Takipçileri çoğaldı.

O eksildi.



NURULLAH AYDIN ile SÖYLEŞİ

Nurullah Aydın'ın öykülerinde insanın yalnızlığı, arayışı, hafızası ve değişen dünyayla kurduğu ilişki önemli bir yer tutuyor. Anarşist Karga ve Babil Kulesi adlı öykü kitaplarından hareketle Aydın ile imgenin gücünü, dijital çağın insan ve anlatı üzerindeki etkisini, değişen insan ilişkilerini ve edebiyatın bugün taşıdığı anlamı konuştuk.

İbrahim DOYUMĞAÇ: *Bazı öykülerinizde günümüz insanının yalnızlığına, arayışlarına ve değişen dünyayla kurduğu ilişkiye rastlıyoruz. Sizce dijital çağın insanı, öyküye nasıl bir karakter olarak yansıyor; bu insanın en çok hangi hâllerini anlatmaya değer buluyorsunuz?*

Nurullah Aydın: Bence dijital çağın insanı öyküye, her şeyden önce kendisiyle ve çevresiyle ilişkisi giderek karmaşılaşan bir karakter olarak yansıyor. Sürekli iletişim hâlinde ama anlaşılmakta zorlanıyor; görünür olmak istiyor ama görünür oldukça kendisine yabancılaşabiliyor. Anarşist Karga'daki öykülerde bu insanı daha çok yalnızlığı, aile ilişkileri ve geçmişin taşıdığı yükler içinde görüyoruz. Babil Kulesi'nde ise mesele biraz daha insanın kendisini tanımasına, kim olduğunu sorgulamasına doğru ilerliyor. Ben de en çok bu hâlleri anlatmaya değer buluyorum:

İnsanın kalabalıklar içindeki yalnızlığını, kendisine yabancılaşmasını ve bütün bu değişimin içinde kim olduğunu anlamaya çalışmasını. Dolayısıyla beni ilgilendiren doğrudan dijitalleşmenin kendisi değil; dijitalleşmeyle birlikte değişen insan ve onun kendisiyle, başkalarıyla ve hayatla kurduğu ilişki.

Nurullah
AYDIN

İbrahim Doyumğaç: *Öykülerinizden hareketle, insanın yalnızlığına, iç dünyasına ve hayat karşısındaki arayışlarına sıklıkla temas ettiğinizi görüyoruz. İki öykü kitabınızı birlikte düşündüğünüzde, ilk kitabınızdan ikinci kitabınıza insana ve hayata bakışınızda nasıl bir değişim yaşandı?*

Nurullah Aydın: İki kitabı birlikte düşündüğümde, insana ve hayata bakışımda asıl değişimin arayışın yönünde olduğunu düşünüyorum. İlk kitapta daha çok insanın yaşadıklarına ve bunların onda bıraktığı izlere bakıyorum. Geçmiş, kayıplar ve yalnızlık, öykü kişilerini kendi içlerine yöneltiyor. Bu yüzden ilk kitaptaki arayışı “Yaşadıklarım beni nasıl birine dönüştürdü?” sorusuyla ifade edebilirim.

SÖYLEŞİ

İbrahim DOYUMĞAÇ

İkinci kitapta ise arayış “Ben kimim?” sorusuna doğru derinleşiyor. Bu değişimi kuyu imgesi üzerinden anlatabilirim sanırım. İlkinde kuyunun içindeki insanla, onun yaraları ve hatıralarıyla ilgilenirken ikincisinde bakışımı kuyunun ağzına çeviriyorum. Babil Kulesi’nde “Biraz kendinize dönün” sözünün “Kim olduğunuzu bilin” diye düzeltilmesi de bunu anlatıyor. Burada mesele insanın kendi içine kapanması değil, kim olduğunu fark ederek kuyudan çıkmaya çalışması. “Kuyu halkı”nın yukarıya yönelmesi de bu arayışı görünür kılıyor.



İbrahim Doyumğaç: *Öykülerinizde imgesel anlatımın belirgin bir yeri var. Dijital çağın hızlı ve doğrudan anlatım biçimleri karşısında imgenin okura hâlâ durma, düşünme ve hissetme alanı açabildiğini düşünüyor musunuz?*

Nurullah Aydın: Meseleye, dijital çağın hızından çok insanın gerçeğe kurduğu ilişkinin değişmesi üzerinden bakmak gerektiğini düşünüyorum. Bu değişimi başparmağın serüveni üzerinden okumak da mümkün. Dün başparmağımızla nesneleri kavradık, aletler yaptık ve çevremizi dönüştürdük; bugün başparmağımızla ekranı kaydırıyoruz. Ekranı kaydırırken, çoğu zaman içinde yoğun yaşanmışlıklar barındıran çok sayıda görüntü gözümüzün önünden geçip gidiyor. Bu durum ister istemez şu soruyu akla getiriyor: Bu görüntü seli içimizde hiç yankı bulmuyor mu?

İmge tam burada başparmağa direniyor çünkü gördüklerimiz geçmiş yaşantılarımızın ve deneyimlerimizin arasına karışıyor; belleğimizde yeni çağrışımlarla yaşamaya devam ediyor. Öykülerimde imgenin bu çağrışımsal gücünden yararlanmaya çalışıyorum. Karga, fener, kuyu, ayna, gece gibi imgeler farklı yaşantılar arasında bağlar kurarken okurun da kendi çağrışımlarıyla metne katılabileceği alanlar açıyor. Böylece anlatı tek bir yoruma kapanmıyor; okurun yaşantıları, deneyimleri ve belleği devreye girdikçe farklı anlamlar üretiliyor. Öykü de anlamı önceden belirlenmiş kapalı bir yapı olmaktan çıkarak açık yapıt niteliği kazanıyor. Benim önemseydiğim de tam olarak bu: Okurun yalnızca anlatıyı takip etmesi değil, kendi yorumuyla metnin kuruluşuna katılması.

İbrahim Doyumğaç: *Sosyal medya insanı sürekli görünür olmaya ve kendisini sergilemeye yöneltiyor. Öykü ise çoğu zaman insanın sakladığı veya dile getiremediği taraflarına yöneliyor. Sizce edebiyat, dijital çağın oluşturduğu “görünür insan”ın ardındaki gerçeğe insana ulaşabilir mi?*

Nurullah Aydın: Bence burada küçük bir itirazla başlamak gerekiyor. Günümüz anlatısı, özellikle roman ve öykü, zaten büyük ölçüde insanın kendisini ifşa etmesi üzerine kurulu. Mahrem olanın, bastırılanın, söylenemeyenin anlatıya bu kadar güçlü biçimde girmesi de bununla ilgili. Bu nedenle sosyal medya insanı görünür kılıyor, edebiyat ise görünmeyen insanı anlatıyor gibi kesin bir ayrım yapmak bana doğru gelmiyor. Asıl fark, bu görünürlüğün insanı ne ölçüde açığa çıkardığında ortaya çıkıyor.

Sosyal medyada görünürlük çoğu zaman seçilmiş bir benlik üzerinden kuruluyor. Neyi göstereceğimize, neyi dışarıda bırakacağımıza, kendimizi nasıl anlatacağımıza karar veriyoruz. Böylece olduğumuz kişiyle görünmek istediğimiz kişi arasında bir mesafe oluşabiliyor. Edebiyat ise tam bu mesafeye yöneliyor; söylenenlerin yanında susulanları, çelişkileri, bastırılan ya da yüzleşmekten kaçınılan tarafları da görünür hâle getiriyor. Bu noktada mesele artık “Nasıl görünüyorum?” sorusundan çıkıp “Ben kimim?” sorusuna yaklaşıyor. Edebiyatın dijital çağdaki imkânını da burada görüyorum. Görünenin ardına geçerek insanı kim olduğu, kendisini ne kadar tanıdığı ve hayatını bununla nasıl kurduğu sorularıyla karşı karşıya bırakıyor. Sosyal medya daha çok “Nasıl görünüyorum?” sorusunu çoğaltırken edebiyatın “Ben kimim ve nasıl yaşamalıyım?” sorularını canlı tutmasını bu yüzden önemiştir.

İbrahim Doyumğaç: *Öykülerinizde kurduğunuz insan ilişkilerinden ve karakterlerinizden hareketle bugünün insanının yalnızlığını nasıl değerlendiriyorsunuz? Dijital çağın ortaya çıkardığı yalnızlığın, öyküye taşınabilecek kendine özgü bir dili olduğunu düşünüyor musunuz?*

Nurullah Aydın : Evet, iki sorun var. Kuyudaki Kedi örneğinde alıntı açıklanıyor ama öykünün evlilik ve yalnızlık bağlamındaki anlamı yeterince açılmıyor. Son cümle ise genel ve biraz hazır bir yargı gibi kalıyor. İkisini de ana düşünceye bağlayarak şöyle kurmak daha güçlü:

Babil Kulesi adını biraz da bugünün yalnızlığını düşünerek seçtim. Babil anlatısında insanlar dilleri değiştiği için birbirlerini anlayamaz hâle geliyor.



Bugün ise aynı dili konuşuyoruz; üstelik birbirimize ulaşmak hiç olmadığı kadar kolay ve hızlı. Buna rağmen birbirimizi anlamakta zorlanıyoruz. Bana kalırsa bugünün yalnızlığındaki temel çelişki de burada: İletişim arttı ama bu artış bizi birbirimize aynı ölçüde yaklaştırmadı. Öykülerimdeki insan ilişkilerinde de bu çelişkinin izleri var. Kuyudaki Kedi’yi mesela evlilik üzerine kurdum. Adamla kedi aynı kuyuda yaşıyor; aynı karanlığı, aynı zamanı, hatta giderek aynı kokuyu paylaşıyorlar. Birbirlerinin varlığından haberdarlar ama birbirlerinin dünyasına giremiyorlar. “Kedi kendi karanlığında ben kendi karanlığımdayım” sözü de tam olarak bu yakınlık içindeki uzaklığı anlatıyor. Baston’da ise baba, taşıdığı yükü paylaşmak için yakınlarına telefonla ulaşıyor. İletişim kuruluyor, herkes konuşuyor ama kimse onun yüküne ortak olmuyor. Bu yüzden dijital çağın yalnızlığını yalnızca insanın tek başına kalması olarak görmüyorum. Bazen asıl yalnızlık, birine ulaşabildiğiniz hâlde ona kendinizi anlatamamak; aynı hayatı paylaştığınız hâlde onun dünyasına girememek. Bana göre öykünün yakalayabileceği bugüne özgü yalnızlık da biraz bu.

SÖYLEŞİ

İbrahim DOYUMĞAÇ

İbrahim Doyumğaç: *Yapay zekâ artık şiir, öykü ve roman yazabiliyor. Sizce bir metni edebiyat yapan şey nedir? Yaşanmışlık, sezgi, hafıza, acı ve vicdan olmadan sahici bir öykü kurulabilir mi?*

Nurullah Aydın: Bence bu soruya bilim ile sanat arasındaki ilişki üzerinden bakmak gerekiyor. Bilimin sanata giderek daha fazla nüfuz ettiğini düşünüyorum. Bu nedenle üretken yapay zekâ araçlarını edebiyatın dışında tutmak bana doğru gelmiyor. Özellikle öykü ve roman söz konusu olduğunda güçlü bir kuramsal birikim ve doğru yönlendirmelerle bu araçlardan ciddi biçimde yararlanılabilir.

Sonuçta sanat bir yaratıcılık meselesi ve yaratıcılık bilgiyle, deneyimle, teknikle beslenebilir. İnsan kendi yaşantısını, hafızasını ve birikimini üretken yapay zekâ araçlarının sunduğu imkânlarla işleyerek bir kurmaca içinde sanat katına yükseltebilir. Bu noktada araç değişse de seçen, yönlendiren ve metne anlam kazandıran yine insandır.

Şiiri ise biraz ayrı tutuyorum. Öykü ve roman belirli ölçülerde inşa edilebilirken şiirin insana daha çok gelen bir şey olduğuna inanıyorum. Kur'an'da "Rabbim bal arısına vahyetti" denir. Ben de buradan hareketle arıya vahyeden Rabbim şaire de ilham verdiğini düşünüyorum. Bu nedenle şiiri bir inşa işinden çok ilham meselesi olarak görüyorum ve üretken yapay zekâ araçlarının nitelikli şiire aynı şekilde ulaşabileceğine inanmıyorum. Burada önemli bir soru daha ortaya çıkıyor: Üretken yapay zekâ araçlarıyla oluşturulan bir kurmaca metnin yazarı kimdir? Bana göre son tahlilde yine insandır. Çünkü kendi geçmişini, deneyimlerini ve bilgi birikimini kurmacaya taşıyan; aracı yönlendiren ve ortaya çıkan metne son biçimini veren odur.

Dolayısıyla benim için mesele, üretken yapay zekânın insanın yerini alması değil; insanın bilim ve teknolojinin sağladığı yeni imkânlarla yaratıcılığının sınırlarını ne kadar genişletebileceğidir.

İbrahim Doyumğaç: *Dijitalleşme aileyi, mahalleyi, dostluğu, dili ve kültürel hafızayı da dönüştürüyor. Sizce öykü, kaybolan veya dönüşen insan ilişkilerini ve kültürel hafızayı geleceğe taşıma konusunda nasıl bir işleve sahip?*

Nurullah Aydın: Bence burada kaybolmaktan çok dönüşmekten söz etmek gerekiyor. Aile, mahalle, dostluk ya da kültürel hafıza bütünüyle ortadan kalkmıyor; insanın bunlarla kurduğu ilişkinin biçimi değişiyor. Aslında anlatının tarihi de biraz böyle ilerliyor.



İnsan yüzyıllardır yaşadıklarını, inançlarını, korkularını ve tecrübelerini anlatıyor; fakat her dönem bunları kendi dili ve kendi anlatma biçimleri içinde yeniden kuruyor. Mitlerden masallara, halk hikâyelerinden modern öyküye uzanan çizgi de bunu gösteriyor. Bu yüzden öykünün kültürel hafızayı bir arşiv gibi koruduğunu düşünmüyorum. Öykü geçmişten kalan bir sözü, eşyayı, ilişki biçimini ya da yaşantıyı bugünün dünyasında yeniden anlamlandırıyor. Bazen bir ev, bir sokak, çocukluktan kalmış bir ses ya da unutulmuş bir söz, öykünün içinde geçmişle bugün arasında bağ kurabiliyor. Öykünün az sözle çok şey söyleme imkânı da burada önem kazanıyor; küçük bir anın, görüntünün ya da ayrıntının arkasında bütün bir hayat hissedilebiliyor.

Dijitalleşmeyi de bu dönüşümün dışında görmüyorum. Burada önemli bir soru daha ortaya çıkıyor: Üretken yapay zekâ araçlarıyla oluşturulan bir kurmaca metnin yazarı kimdir? Bana göre son tahlilde yine insandır. Çünkü kendi geçmişini, deneyimlerini ve bilgi birikimini kurmacaya taşıyan; aracı yönlendiren ve ortaya çıkan metne son biçimini veren odur. Dolayısıyla benim için mesele, üretken yapay zekânın insanın yerini alması değil; insanın bilim ve teknolojinin sağladığı yeni imkânlarla yaratıcılığının sınırlarını ne kadar genişletebileceğidir. Hayatın ritmini, ilişkilerimizi ve anlatma biçimlerimizi değiştiriyor ama insanın yaşadıklarını anlamlandırma ve kendinden sonrakilere aktarma ihtiyacını ortadan kaldırmıyor. Bu nedenle öykünün işlevini kaybolan bir dünyayı olduğu gibi saklamakta değil, dönüşen hayatın içinde insana ait olanı yeniden anlamlandırarak geleceğe taşımakta görüyorum.

İbrahim Doyumğaç: *Bugünün insanı ekranlar, bildirimler ve sürekli akan içerikler arasında yaşıyor.*

Sizce bu yeni yaşam biçimi insanın hikâye anlatma, dinleme ve anlam arayışını nasıl değiştiriyor?

Nurullah Aydın: Bence burada asıl değişen, hikâye anlatma ihtiyacımızdan çok anlatının kuruluş biçimi. Günümüz insanının hayatı algılama biçimindeki parçalanma, ister istemez hikâyeye de yansıyor. Bu nedenle çizgisel ilerleyen anlatıların yanında kesilen, yön değiştiren, başka hikâyelere açılan ve kendi sınırlarını aşan anlatılarla daha sık karşılaşıyoruz. Benim öykülerimde de bu yapının izleri var. Çizgisel bir olay örgüsüne bağlı kalmaktansa hikâyenin başka anlatılara kapı aralamasını önemsiyorum. Yürüyorum'da fiziksel bir eylem olarak başlayan yürüyüş, kesintiler ve sapmalarla öykünün hareket biçimine dönüşüyor. Kuş Tüyü'nde kuş tüyünün nereden geldiği sorusu farklı hikâye ihtimallerini doğuruyor. Didişme'de ise öykü kişisi başka öykülerdeki hâllerinden söz ederek içinde bulunduğu anlatının sınırlarını aşıyor. Bunları yalnızca biçimsel tercihler olarak görmüyorum. Bir bakıma yaşadığımız çağın ritmi, hikâyenin yapısına da sızıyor. Ancak anlatının parçalanması insanın anlam arayışını ortadan kaldırmıyor; aksine bu arayışı daha görünür kılıyor. Sanırım hikâye anlatmaya ve dinlemeye hâlâ ihtiyaç duymamızın temelinde de bu var: Parçalar hâlinde deneyimlediğimiz yaşantılar arasında ilişkiler kurarak onları anlamlandırmak.

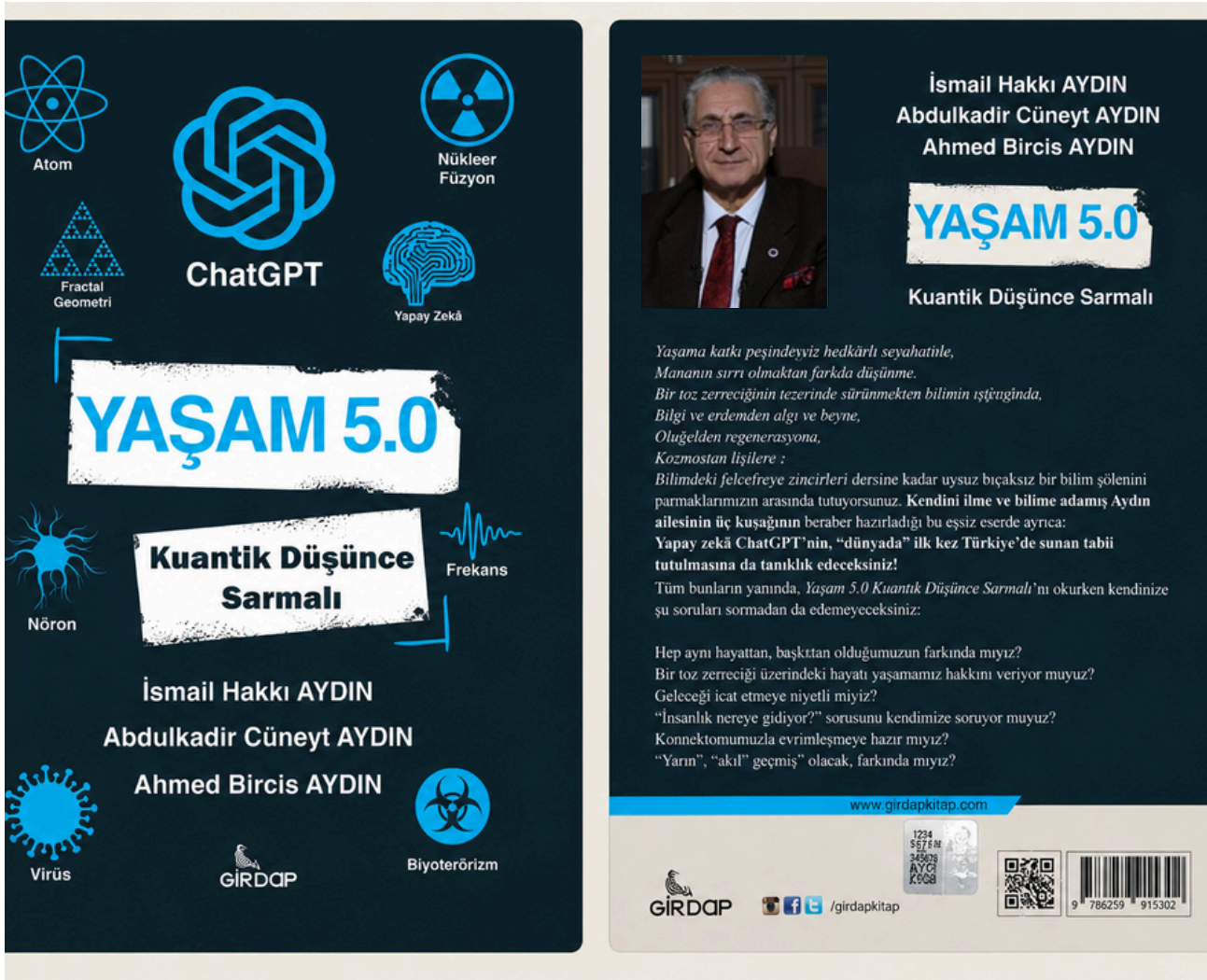


KİTAPLIK

YAŞAM 5.0: KUANTİK DÜŞÜNCE SARMALI

İBRAHİM DOYUMĞAÇ

İsmail Hakkı Aydın, Abdulkadir Cüneyt Aydın ve Ahmed Bircis tarafından kaleme alınan **“Yaşam 5.0: Kuantik Düşünce Sarmalı”** adlı eserde, dijital çağın insan hayatında meydana getirdiği köklü değişimler bilimsel, teknolojik ve toplumsal yönleriyle ele alınmaktadır. Eserde yapay zekâdan kuantum düşüncesine, eğitimden sağlığa, nükleer teknolojiden geleceğin toplum yapısına kadar pek çok konu tartışılmaktadır. Kitabın her bölümünde, teknolojik gelişmelerin sunduğu imkânların yanında insanlık açısından doğurabileceği risklere de dikkat çekilmektedir. Eser; Yarını Yaratmak, Bilginin Efendisi, Polimat Gelecek, İnsanlık Nereye?, Aynı Balçıktanız, Gelecek 500 Yıl İçin Bilim Kolları Sıvadı, ChatGPT, Kâinat Dili, İnsanlık Nereye Gidiyor? ve İnsan, Ne Kadar İnsan? olmak üzere birbirini tamamlayan on bölümden oluşmaktadır. Sonraki sayfalarda bu on bölümde öne çıkan düşünceler ve bilgiler kitaptan doğrudan alıntılar verilerek açıklanmıştır.



KİTAPLIK

YAŞAM 5.0: KUANTİK DÜŞÜNCE SARMALI

İBRAHİM DOYUMĞAÇ



1. Yarını Yaratmak: Bilgiden Bilgelige

Eserin, “Yarını Yaratmak” başlıklı birinci bölümünde insanın varoluşu, bilgiyle ilişkisi ve geleceğin inşasındaki sorumluluğu ele alınmaktadır. “Tanrı’nın İşine Son Vermek”, “Tekâmül Seyahati”, “Dayanak Noktası”, “Yaşama Katkı Prensibi”, “Bir Dokun Bir Hû İşit!”, “Dünya: Tek Bir Aile”, “Mananın Esiri”, “Felsefik Düğüm” ve “Ya Sanat” gibi başlıklardan oluşan birinci bölüm; bilim, sanat, felsefe, inanç ve insanlık düşüncesini aynı zeminde buluşturmaktadır. Bölüm, teknolojik ilerlemelerin insanı nereye götürdüğünü ve kendi varlığına ne ölçüde yabancılaştırdığını tartışarak okuru geleceği anlam ve sorumluluk ekseninde düşünmeye davet etmektedir. Ayrıca bölümde özellikle insanın dış dünyayı keşfetme arzusuyla kendi iç dünyasını tanıma çabası arasındaki çelişki öne çıkmaktadır.

İnsan bir yandan uzayı, galaksileri ve zihnin sınırlarını araştırırken diğer yandan kendi varlığının temelini oluşturan bilinci anlamakta yetersiz kalmaktadır. Bölümde bu durum, şu çarpıcı sözlerle ifade etmektedir: **“Beyni anlamak için fezayı, fezayı anlamak için zamanı, zamanı anlamak için mekânı, mekânı anlamak için nöronu anlamak gerek! Fezayı keşfetme yolculuğu, bir anlamda kendimizi tanıma yolculuğudur”** (s. 37). İnsanın evreni keşfetme yolculuğu, gerçekte kendisini tanıma arayışından ayrı değildir. Dolayısıyla geleceği yaratmak, bu teknolojileri hangi amaçla ve hangi insani değerler doğrultusunda kullanacağımızı da belirlemekle ilişkilidir. **“Biraz daha tefekkür lütfen!”**(s. 37) çağrısıyla başlayan bu sorgulama, okuru hızın ve hazzın egemen olduğu dijital çağda durmaya, düşünmeye ve insan olmanın anlamını yeniden hatırlamaya çağırmaktadır.

2. Bilginin Efendisi

Eserin; bu ikinci bölümünde bilgi, insanın dünyayı anlamasını, sorgulamasını ve dönüştürmesini sağlayan temel bir güç olarak ele alınmaktadır. “Bilgi ve Bilmek”, “Bir Toz Zerreciğinin Üzerinde Sürünmek”, “Bilim Sığınağı”, “Kopernik, Galilei ve Kepler”, “Carl Sagan”, “Politik Bilim İnsanı”, “Bilgiden ‘Kork’ma!”, “Gayret, Hayret, Haz” ve “Geometri Marifettir!” başlıklarından oluşan ikinci bölümde, bilginin doğası ile bilimsel düşüncenin gelişimi farklı isimler ve olaylar üzerinden tartışılmaktadır (ss. 48-63). Bölümde, bilginin kesin ve değişmez bir hüküm olmadığı; bilimsel ilerlemenin sorgulama, deneme ve yanlışlanabilirlik üzerine kurulduğu vurgulanmaktadır. İlgili bölümde bilginin başlangıcının, kişinin bilmediğinin farkına varması olduğuna dikkat çekilmektedir.

KİTAPLIK

YAŞAM 5.0: KUANTİK DÜŞÜNCE SARMALI

Bu düşünce, “**Cahil bilmez, bilmediğini de bilmez. Ahmak bilmez, bilmediğini de bilmez.**” sözleriyle çarpıcı biçimde ifade edilir (s. 57). Böylece asıl sorunun bilgisizlikten çok, insanın kendi bilgisizliğinin farkında olmaması olduğu ortaya konur.

Bu bölümde kuantum fiziği üzerinden determinizm ve kesinlik düşüncesi de sorgulanmaktadır. Kuantumun insanın dünyayı algılama biçiminde de önemli bir değişime yol açtığı belirtilir. Yazar bu değişimi, “**Kuantum, ‘muayyenlilik’ten burada ayrılır. Kuantik düşüncenin aksine, hâlen kâinatın determinist olduğunu savunmak mümkün değildir.**” sözleriyle açıklamaktadırlar (s. 48). Ayrıca bilimsel bilginin durağan olmadığı, “Bilimden başka doğru yoktur ve bilimin de dayandığı ‘tek doğru kaynak noktası’ tabiattan başkası olamaz.” ifadesiyle vurgulanmaktadır (s. 49).

Bu bölümün en dikkat çekici yönlerinden biri, bilimin sadece geçmiş başarılarla yetinemeyeceğini göstermesidir. Kopernik, Galilei, Kepler, Newton, Einstein ve Carl Sagan gibi bilim insanları üzerinden bilim tarihindeki dönüşümler anlatılırken her yeni bilginin önceki kabulleri yeniden değerlendirmeye açtığı belirtilmektedir. Bölümde bilim, sürekli ilerleyen, kendi yanlışlarını düzelten ve değişime açık bir arayış olarak sunulmaktadır. “Bilgiden ‘Kork’ma!” başlığı altında ise bilginin insanı özgürleştirecek bir imkân olduğu savunulmaktadır. Yazarların, “**Yapay zekâ, doğmadan önce bebeklerimin DNA ve gen verilerinden hareketle, sahip olabilecekleri zekâ düzeyi ve istikbaldeki eğitimleri hakkında bilgi verebilir.**” ifadesi, yapay zekânın insan yaşamına ne ölçüde nüfuz edebileceğine işaret eder (s. 57). Ancak bu örnek, teknolojinin sunduğu imkânların yanında etik soruları ve bilginin nasıl kullanılacağına ilişkin sorumluluğu da gündeme getirmektedir.

3. Polimat Gelecek

Eserin “Polimat Gelecek” başlıklı üçüncü bölümde, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin insan hayatında oluşturabileceği değişimler ele alınmaktadır. Yapay zekâ, kuantum bilgisayarlar, beyin, nörocerrahi, robotlar ve biyoterörizm gibi konular üzerinden geleceğin sunduğu imkânlar ve beraberinde getirdiği tehlikeler tartışılmaktadır (s. 66-106). Eserde, özellikle teknoloji ile insan arasındaki ilişkinin ahlaki ve etik ilkeler doğrultusunda kurulması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bölümde, kuantum ve bilgisayar teknolojilerinin yapay zekâyla birlikte hızla ilerlediği belirtilirken bu gelişmelerin “**hayatın hayrına gelişen katkılar**” kadar “**yaşam aleyhine oluşabilecek korkutucu ihtimaller**” de taşıdığı ifade edilmektedir (s. 72-73). İnsan beyninin değişme ve gelişme gücüne dikkat çeken eserde, “**Her insan, kendi beyninin mimarıdır, mühendisidir, heykeltıraşıdır, planlayıcısıdır ve şekillendiricisidir!**” sözleriyle insanın kendi gelişimindeki sorumluluğunu öne çıkarılmaktadır (s. 91).

4. İnsanlık Nereye?

Eserin “İnsanlık Nereye?” başlıklı dördüncü bölümünde; kadın, bilgi, erdem, beyin, frekanslar, hücreler ve insanlığın geleceği gibi farklı konular ele alınmaktadır (s. 110-126). Bölümde, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri yalnızca ilerleme açısından değerlendirilmeyeceğini; bu gelişmelerin insanı ahlaki bakımdan nereye götüreceği de sorgulanmaktadır. Bölümde beyin, “**ahlak, erdem, haysiyet, onur, karakter ve şahsiyeti belirleyen bir donanım**” şeklinde tanımlanmaktadır (s. 113). Ayrıca ilgili bölümde frekansların insan zihnini yönlendirebileceğini ileri sürerek teknolojinin görünmeyen etkilerine dikkat çekilmektedir (s. 118).

KİTAPLIK

YAŞAM 5.0: KUANTİK DÜŞÜNCE SARMALI

Hücreler arasındaki iletişimden hareketle insan bedenindeki düzen ve organizasyonunun açıklandığı eserin (s. 123) sonunda ise transhümanizm ve insanı geliştirme çabalarını tartışmaya açılarak ; **“İnsanlığı yükseltecek de ‘insanlık’ gelecek mi acaba?”** (s. 126) temel sorusu yöneltilmektedir.

5. Aynı Balçıktanız

Esrin beşinci bölümünde insanın yapısı; hücre, atom, kozmos ve genetik üzerinden ele alınırken teknolojinin insan doğasını değiştirme ihtimali sorgulanmaktadır. İlgili bölümde, bilimsel gelişmelerin özellikle genetik müdahale, dijitalleşme ve insanı denetleme amacıyla kullanılmasına dikkat çekilmektedir (ss. 134-150). Eserde kaygı, **“Bir ‘robot isyanı’ olmazsa gelecek nesiller, bir gün kendilerinin ‘insan’ olmadıklarını fark ettiklerinde, vakit çok geçmiş olacak.”** sözüyle ifade edilmektedir (s. 137). Genetik müdahalelerin **“arzu edilen nitelikte insan”** üretmeyi mümkün kılabileceği belirtilirken bunun ürkütücü sonuçları üzerinde durulmaktadır (s. 146). Ayrıca eserde dijital hayatın insanı kontrol etme, köleleştirme ve düşüncesizleştirme amacıyla kullanılabileceği savunulmaktadır (s. 150).

6. Gelecek 500 Yıl İçin Bilim Kolları Sıvadı

Esrin altıncı bölümünde kuantum, genetik, yaşlanma, nükleer füzyon, uzay araştırmaları ve geleceğin teknolojileri ele alınmaktadır. Esrde, bilimin insan ömrünü uzatma ve yeni yaşam alanları oluşturma çabalarını aktarırken insanın zamanı algılayışını da sorgulanmaktadır. Eserde zaman, yalnızca dış dünyada ilerleyen bir süreç değildir. İnsanın zihni ve hafızasıyla da ilişkilidir. Eserde bu düşünce, **“Zamanın durduğu tek bir yer vardır: Beyin! Her şey, ‘beyin’ kontrolünde... ‘Zaman’ bile”** sözleriyle ifade edilmektedir (s. 156). Ayrıca bölümde yaşlanmanın genetik ve biyolojik nedenleri de bilimsel araştırmalardan hareketle açıklanmaktadır. Genlerdeki işlev değişiklikleri, DNA’daki bozulmalar, telomerlerin kısalması ve epigenetik değişikliklerin yaşlanmayı etkilediği belirtilmektedir (s. 176).

Bölmün sonlarına doğru ise geleceği beklemek yerine bilimsel çalışmalarla biçimlendirmek gerektiği vurgulanır. Yazar, “Geleceği icat etmek” düşüncesini, gelecekte gerçekleştirilecek olayları, teknolojileri ve toplumları tasarlayıp etkileme çabası olarak açıklanmaktadır (s. 190). Böylece bu bölüm, bilimsel gelişmeleri anlatmanın yanında insanın gelecek karşısındaki sorumluluğunu da hatırlatmaktadır. Bunun yanı sıra bölümde bilimsel üretimin önemi, boykot tartışmaları üzerinden de sorgulanmaktadır. bu bölümde, **“Tamam, boykota eyvallah da... Dindeki İsrailiyyatı ne zaman terk edeceğiz! Farz olduğu hâlde, yapmadığımız icat ve keşifleri başaran bunca Yahudi âlime ne diyeceğiz?”** sözleriyle eleştirilmiştir (s. 190). Böylece yalnızca tepki göstermenin yeterli olmadığını; bilimsel çalışma, icat ve keşiflerle geleceğin kurulması gerektiğini vurgulanmaktadır.

7. ChatGPT

Esrin yedinci bölümünde ChatGPT’nin gelişimi, kullanım alanları ve insan hayatında meydana getirebileceği değişimler ele alınmaktadır. Bu bölümde, ChatGPT’nin henüz gelişiminin başında olmasına rağmen dil modellemeleri, sağlık, eğitim ve günlük yaşam gibi pek çok alanda etkili olmaya başladığını belirtilmektedir (s. 202). Ayrıca bölümde tıp alanındaki kullanımına dikkat çekilerek yapay zekânın hastalıkların teşhisinde ve tedavi süreçlerinin planlanmasında doktorlara yardımcı olabileceğini ifade edilmektedir.

KİTAPLIK

YAŞAM 5.0: KUANTİK DÜŞÜNCE SARMALI

Eserin bu bölümündeki; **“Doktorların pabucu dama mı atılmak üzere? Henüz cerrahi branşlar için bunu söyleyemesek de...”** sözler, yapay zekânın sağlık alanında oluşturduğu dönüşümü çarpıcı biçimde yansıtmaktadır (s. 203).

Yapay zekâ, insanın geleceği, inancı ve sorumluluğu açısından da sorgulanmaktadır. Bu bölümde, teknoloji ilerledikçe insanın düşünme ve karar verme sorumluluğunu bütünüyle makinelere bırakmaması gerektiği açıklanmaktadır. Bölümün sonunda mesele teknolojik gelişmelerin başka bir düzeye taşınarak İslâm dünyasının geleceği ve değişim karşısındaki tutumu üzerinden ele alınmaktadır.

Bölümde, **“Müslümanlar, dünya saadetinin ve mutluluğunun peşinde koşmadığı ve bunu ahiret hayatına ertelediği müddetçe İslâm âleminin ayağa kalkması mümkün değildir.”** (s. 266) sözleriyle düşünsel ve toplumsal bir yenilenmenin gerekliliğine işaret edilmektedir. Bölümde bu düşünce, “Nas üzerine içtihat, içtihatla da içtihat nakıs olmaz!” ifadesiyle tamamlanmaktadır (s. 266). Böylece bölümde, ChatGPT’ nin sunduğu imkânları tanıtmanın yanında teknolojik dönüşüm karşısında insanın iradesini, sorumluluğu ve değerlerini koruması gerektiği hatırlatılmaktadır.

8.Kâinat Dili

Eserin sekizinci bölümünde, matematiğin sayılar ve formüllerden oluşan bir bilim olmadığı; kâinatı, insan beynini ve düşünceyi anlamanın temel dili olarak ele alınması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Bölümde, Kur’ an’daki **“Biz her şeyi bir ölçü üzerine yarattık.”** ifadesinden hareketle evrendeki düzenin ölçü ve matematik üzerine kurulduğuna vurgu yapılmaktadır (s. 268). Bölümde akıl ile zekâ arasında da bir ayrım yapılır. Zekâ, kısa süreli ve reflekslere dayalı çözüm üretme yeteneği; akıl ise uzun vadeli düşünme, planlama ve sorun çözme gücü olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla insanı insan yapan asıl özelliğin beyin ya da zekâdan çok “akıl, mantık ve düşünce” olduğuna dikkat çekilmektedir (s. 272).

Bölümde, matematik ile nörobiyoloji arasındaki ilişkiyi “nöromatematik” kavramı üzerinden değerlendirilmektedir. Beynin ve nöronların işleyişini anlamada matematiksel modelleme ve nörobilim simülasyonlarının önemli imkânlar sunduğu ifade edilmektedir (s. 273). Bununla birlikte bilimsel ve teknolojik ilerlemenin ahlaki denetimden uzaklaşması hâlinde insanlık için tehlikeli sonuçlar doğurabileceği konusunda uyarıda bulunmaktadır (s. 280). Bölümün dikkat çekici yönlerinden biri de insanın giderek robotlara, robotların ise insanlara benzemesine yönelik eleştiridir. Bölümde, **“Çünkü bu gidişle robotlar zamanla insanlara, insanlar da robotlara benzeyecektir.”** denilerek teknolojinin insanı mekanikleştirme tehlikesine işaret edilmektedir (s. 276).

Bölümde, asıl ihtiyacın kentsel veya teknolojik dönüşüm olmadığı, insanın zihinsel ve düşünsel dönüşümü olduğuna dikkat çekilmektedir. Beyin matematiği bağlamında öğrenmenin beyni yeniden şekillendirdiği, merakın ve düşünmenin nöronlar arasındaki bağlantıları güçlendirdiği belirtilmektedir. Kâinatı tanımak için insanın önce kendisini, beynini ve nöronlarını tanıması gerektiği savunulmaktadır (s. 292). Böylece bölüm boyunca matematik, kâinatın düzenini, beynin işleyişini ve insan düşüncesini anlamaya imkân veren ortak bir dil olarak ele alınmaktadır.

KİTAPLIK

YAŞAM 5.0: KUANTİK DÜŞÜNCE SARMALI

9.Nereye Gidiyorsunuz?

Eserin dokuzuncu bölümünde insanlığın bilim, teknoloji ve yapay zekâ ekseninde ilerlediği yön sorgulanmaktadır. Bölüm; gelecek senaryoları, beynin ölümü, organ nakli, insanın kendisini aşma arzusu ve teknolojik dönüşüm gibi konuları ele alınmaktadır (s. 323-358). Bölümde, yapay zekâ, robotlar, siborglar, insansı varlıklar, genetik müdahaleler ve nöroteknoloji gibi gelişmelerin insanlığın geleceğini köklü biçimde değiştireceği belirtilmektedir (s. 357). Bölümde özellikle teknolojik ilerlemenin yalnızca sağlayacağı imkânlar üzerinden değerlendirilmemesi; metafizik, felsefi, dinî ve ahlaki yönleriyle de tartışılması gerektiği savunulmaktadır.

Bu konularda uluslararası düzeyde ortak ve kesin kuralların vakit geçirilmeden belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (s. 358). Bölümde, insanlığın geleceğine ilişkin kaygı; **“Yarın, biyolojik insan tipinin son örneği olduğunu fark edemeyen ve haddini aşan ‘insanoğlu’ için, vakit geçmiş olacak”** (s. 357) söyleriyle ifade edilmiştir. Bunların yanı sıra bölümde beynin ölümden sonra bir süre daha faaliyet gösterebileceğine yönelik görüş; **“Beyin, ölüm gerçekleşikten sonra bile biyolojik olarak, farkındalıkla birlikte bir müddet daha hissetmeye ve algıları kaydetmeye devam eder.”** (s. 357) şeklinde ifade edilmiştir.

Bölümün sonunda bilimsel ilerlemenin insanlığın ortak iyiliğine hizmet etmesi gerektiği belirtilmektedir. Bölümde, **“Medeniyetler çok, kavimler çok, ırklar çok, milletler çok, devletler çok... Ama ‘İnsanlık’ tek!”** denilerek evrensel dayanışmaya dikkat çekilmektedir. Bölümde, **insanlığın gelecekte karşılaşacağı sorunların çözümü, farklı disiplinlerin ve toplumların birlikte hareket etmesine bağlı** (s. 358) olduğu vurgulanmıştır.



Bölüm, bütün bu teknolojik gelişmeler karşısında insanın yönünü ve sorumluluğunu sorgulayan şu soruyla tamamlanmaktadır: **“Fe eyne tezhebûn?” (Nereye gidiyorsunuz?)** (s. 358)

KİTAPLIK

YAŞAM 5.0: KUANTİK DÜŞÜNCE SARMALI

10. İnsan, Ne Kadar İnsan?

Esrin bu bölümünde insanın yalnızca biyolojik bir varlık olmadığı; akıl, ahlak, irade ve sorumlulukla gerçek anlamda insan olabileceği anlatılmaktadır. Bölüm, kötülüğün ortadan kalkmasına yönelik şu yakarışlar başlar:

“Küfre fırsat verme Ya Rab! Dehre sultan olmasın!

Zalimin şerrinden aman! Mülke hakan olmasın!

Öyle bir kahreyle ki kahhar olan ismin ile

Ebediyen bir daha hiç, Hakk’a şeytan olmasın!” (s. 359)



Bölümde, insanlığın temel ilkesi, insanın hayatın merkezine yerleştirilmesi gerektiği açıklanmaktadır. Başka bir ifadeyle; ***“İnsan için hayat değil, hayat için insan”*** (s. 363) anlayışının benimsenmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bunun gerçekleşmesinin Kur’an-ı Kerim’in yalnızca okunmasına değil, anlaşılmasına ve yaşanmasına bağlı olduğunu açıklamaktadır.

Bölümde ilgili durum; ***“Kur’an-ı Kerim’in okunmasıyla birlikte anlaşılmasını da öğrenmediğimiz ve yaşamadığımız müddetçe ne Müslüman ne de insan olabiliriz!”*** (s. 362) şeklinde açıklanmaktadır. İnsanlığın gelişmesi bilgi, kültür ve medeniyetle mümkündür. Dolayısıyla ilgili bölümdeki ***“Medeniyetin medeniyet olabilmesi, kütüphane raflarından inmesiyle mümkündür.”*** sözlerle bilginin hayata aktarılması gerektiğine dikkat çekilmektedir (s. 363). Ayrıca ilgili bölümde, ***“İnsan hakkı”*** adı altında insanlığın özünü zedeleyen yaklaşımlara da karşı çıkılmaktadır (s. 363). Netice olarak bölümde, insanın kendisini sürekli tanıması ve geliştirmesi gerektiği, ***“İnsan, sık sık okunması, hatim ve hazmedilmesi gereken bir kitaptır.”*** sözüyle ifade edilmektedir (s. 364). Bu durum, gerçek insanlığın; aklı özgürce kullanmakla, ahlaklı davranmakla ve hayata anlamlı katkılar sunmakla kazanılacağını göstermektedir.

Kaynakça

Aydın, İ. H. (2023). *Yaşam 5.0 kuantik düşünce sarmalı*. Girdap kitap.



Dijital çağ, insana yeni imkânlar sunarken kimliğimizi, ilişkilerimizi ve medeniyet tasavvurumuzu da yeniden şekillendirmektedir. Geleceğin nasıl kurulacağı ise teknolojinin hızından ziyade insanın bu değişimin içinde hangi değerleri yaşatacağına bağlıdır. Ufuk İklimi, “Dijital Çağda İnsan: Kimlik, Medeniyet ve Gelecek” dosyasıyla çağın dönüşümünü anlamaya, insanı yeniden düşünmeye ve geleceğe ortak değerlerimiz ışığında bakmaya davet ediyoruz. Çünkü gelecek, bugün yaptığımız tercihlerin eseridir.

UFUK İKLİMİ DERGİ

Yıllık Fikir, Edebiyat ve Medeniyet Dergisi

Geleceği anlamak, insanı anlamaktan geçer.
Ufuk İklimi Dergisi, dijital çağın
dönüşümünü, medeniyetimizin kökleriyle
buluşturarak düşünceye, kültüre ve insanlığa
yeni ufuklar açmayı hedeflemektedir.



DİJİTAL ÇAĞ

Teknoloji, yapay zekâ ve
dijital dönüşüm üzerine derinlikli analizler



MEDENİYET

Geçmişten bugüne medeniyetimizin
izlerini sürüyor, geleceğe taşıyoruz



KÜLTÜR

Edebiyat, sanat, tarih ve düşünce
dünyamızdan seçkin yazılar



İNSAN & GELECEK

İnsan onurunu, empatiyi, toplumsal
değerleri ve sürdürülebilirliği esas
alan bir gelecek için

*“Geçmişin ilhamıyla, bugünün aklıyla
geleceği inşa etmek en doğru yoldur.”*



www.ufukiklimi.com



ufukiklimi@gmail.com